

VYBÍRÁME Z OBSAHU

Rozhledny na Valašsku
 Nekešové z Landeka
 Příroda Valašska dříve a dnes
 Velké šelmy v Beskydech
 Ilustrátoři Horních chlapců
 Valašsko malíře L. Jalůvky

Máje a majálesy ve fotografii
 Náš kapelník Matalík
 a valašská hymna
 O muzice v Růžďce
 Křivačkář z Texasu
 Fenomén amatérského divadla
 Baladická Karla Palátová

24

květen
 2010/1

 Valašsko

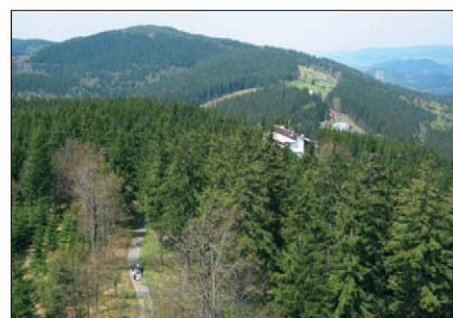
V L A S T I V Ě D N Á R E V U E

Rozhlédněte se po Valašsku

Rozhlédnout se kolem sebe můžeme z kteréhokoliv vyvýšeného místa. Účelově postavená věž - turistická rozhledna má ještě jednu schopnost navíc - přivést nás až do lůna přírody. Nabídne nám obrazy krajiny v jejich panoramatických proměnách, pomůže nám povznést se vysoko nad vyšlapané stezky, umožní nám vidět kousek světa z ptáčí perspektivy a dá nám pocítit osvěžující vánek ve vlasech. Proto jsou rozhledny vyhledávanou turistickou atrakcí, častým cílem výletů a jejich počet v krajině se rok od roku neustále zvyšuje. Největší je tomu i v oblasti Valašska. Pojdte s námi nejznámější z nich navštívit!

Hana Jabůrková

Foto M. Ošťádal a H. Jabůrková

Uprostřed nekonečné zeleně lesů v nadmořské výšce 953 m na vrchu **Čarták**, v místě, kde se stýkají horské hřebeny Vsetínských vrchů, Moravskoslezských Beskyd a Javorníků, můžete od 28. června 1998 navštívit 40 m vysokou rozhlednu s betonovým jádrem opláštěnou smrkovými prkny a její krytou vyhlídkovou plošinu ve výšce 26 m. Kousek od česko-slovenského hraničního přechodu Bumbálka poskytuje panoramatický výhled na nejvýznamnější vrchy Beskyd, celý hřeben Javorníků, Malou a Velkou Fatru. Za příznivé viditelnosti jsou dokonce vidět i vrcholy Tater. Nejbližšími turistickými zastávkami jsou horský hotel Súkenická a chata Třeštík.

Moderní 55 m vysoká ocelová konstrukce věže určené k radiokomunikačním účelům s vyhlídkovou plošinou ve výšce 33 m nad okolním terénem se od 17. července 2004 zvedá na vrcholu kopce **Doubrava** (672 m n.m.) na hřebenu Vizovických vrchů v obci Loučka u Vizovic. Poskytuje panoramatický výhled na Bílé Karpaty, Hostýnské vrchy a část Vizovických vrchů. Velmi dobře jsou vidět Vizovice, vzdálené odtud po naučné turistické stezce Vizovické prameny 6 km, Zlín nebo Velká Javorina, Hostýn a Radhošť.

Od 17. listopadu 2009 je turistům přístupná nejmladší zbudovaná rozhledna na kopci **Var-tovna** u obce Seninka na Vsetínsku (651 m n.m., v 37 m). Kovová konstrukce ve tvaru spirály nabízí široký rozhled na Vizovické, Vsetínské a Hostýnské vrchy, Beskydy, Velkou Fatru, výjimečně i Tatry.

K celoročně volně přístupným vyhlídkovým věžím patří dřevěné rozhledny na **Bražiskách** nad obcí **Jarcová** (476 m n.m., v 14 m), na **Ztracenci** (1055 m n.m.) a na **Čubově** kopci nad **Francovou Lhotou** (720 m n.m., v 16 m).

První z nich, postavená v r. 2009 na soukromém pozemku místním podnikatelem Vilémem Bystroňem, nabízí unikátní výhled na Valašské Meziříčí s pozadím Beskyd, v dohledu jsou také Jeseníky.

Rozhledna na hlavním hřebenu Javorníků z r. 2008 zase nabízí pohled na Vsetínské vrchy, Moravskoslezské Beskydy, Malou Fatru, Strážovské vrchy a Považský Inovec. Při výjimečné viditelnosti můžete zahlédnout i Praděd či Roháče. Sousedí s památníkem osvobozeneců bojů z r. 1945 ve tvaru tří křížů.

Rozhledna ve Francově Lhotě z r. 1991 symbolizuje tvar valašského klobouku. Panoramatický výhled zahrnuje Javorníky, Vizovické vrchy, Bílé Karpaty, Lysý průsmyk i stěny Súlovských skal.

Rozprostřeno v nesčetných údolích mezi rozvlněnými horskými hřbety nemá Valašsko z hlediska své přístupnosti a otevřenosti světu zrovna ideální zeměpisnou polohu. Dokonce ani malebné výhledy z vrcholů kopců, vršků a hor nepřenesou náš pohled dále, než k pásmu dalších a dalších přírodních hradeb. A tak milému poutníku po Valašsku nezbude, než aby přestal snít o tajuplných dálkách za obzorem, střízlivě sestoupil do údolí, a v blízkosti lidských příbytků si všiml spíše detailů a koloritu života zdejších obyvatel. Mimochoodem, Valašsko a Valaši mají co nabídnout!

Stále se tady rodí lidé s duší poetickou, lidé zvědaví, zruční i podnikaví, lidé cele oddaní svému kraji. Objevíte mezi nimi oblíbené muzikanty, vynikající umělce i vyhledávané řemeslníky. Setkáte se tu s aktivitou všestranných pedagogů, vlastivědných pracovníků a dobrovolníků nejrůznějších organizací a místních spolků, se zajímavými výsledky výzkumné činnosti badatelů, muzejních pracovníků a odborníků věd přírodních i společenských.

Také aktuální číslo naší revue, stejně jako těch třidvacet předchozích, chce být poctou lidem zrozeným, žijícím a tvořícím právě tady, v kraji obklopeném horami plnými kamení – čínorodým lidem s živoucím srdcem a vnímavým duchem.

Hana Jabůrková

VALAŠSKO - vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)
Vydává Muzeum regionu Valašsko, příspěv. org.
Adresa redakce: Muzeum regionu Valašsko, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín, tel.: 571 411 690, e-mail: jaburkova@muzeumvalassko.cz
Výkonná redaktorka: Mgr. Hana Jabůrková
Technický a výtvarný redaktor: Břetislav Dadák
Redakční rada: Ing. Milan Půček, MBA, PhD., PhDr. Tomáš Baletka, PhD., Mgr. Daniel Drápala, PhD., PhDr. Zdeněk Fišer, Mgr. Václav Michalíčka, PhDr. Tomáš Mikulaščík, Mgr. Petr Odehnal, PhD., RNDr. Karel Pavelka, PhDr. Karel Pavliščík, CSc., Eva Urbachová
Fotograf: Milan Ošťádal
Příprava pro tisk: František Valer, Sv. Čecha 656, Kroměříž, tel. 776 597 977
Tisk: tiskárna PRINT Kroměříž
24. číslo vychází 15. května 2010 v nákladu 800 výtisků
Vychází 2x ročně (uzávěrka příštího čísla 30. 10. 2010)
Distribuce: MRV - zámek Vsetín a zámek Kinských ve Valašském Meziříčí, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Karlovo muzeum a IC ve Velkých Karlovicích, Památník A. Strnadla v Novém Hrozenkově, Zvonice Soláň – Karolinka, Knihovna Horní Lideč, Galerie Mariette Vizovice, IC Vsetín, Rožnov p/R a VIA Valašské Meziříčí, Trafika V. Kubišové v Rožnově pod Radhoštěm, vybraná knihkupectví ve Vsetíně (Malina, Kalouš), ve Valašském Meziříčí (Jasná), ve Valašských Kloboukách (Pavel Bureš), ve Vizovicích (Lípa), Zlíně (Archa) a v Praze (Academia, Václavské nám.)

ISSN 1212-3382, MK ČR E 13226

Za věcný obsah dodaných příspěvků odpovídají autoři, kteří si nečiní nároky na autorský honorář. Redakce si vyhrazuje právo v případě potřeby příspěvky krátit. Bez svolení redakce není možno dále veřejně šířit zde publikované materiály ani jejich části.

OBSAH

- 1 Obsah, tiráž, **Máme co nabídnout...** (Hana Jabůrková)
- 2 „a budu tak i synovi“ (Petr Odehnal)
- 3 **Čím je pro mne Valašsko?** (Danuše Sousedíková, Dalibor Malina, Richard Sobotka)
- 4 **Nekešové z Landeka aneb kterak Albrecht z Valdštejna na Moravě k penězům přišel** (David Valůšek)
- 9 **O Mikuláši Trchalíkovi, rodiči lačnovském** (Petr Odehnal)
- 12 **Z pozůstalosti G. A. Řičana: „Příroda Valašska“** (Jana Tkačíková, Lukáš Spitzer)
- 19 **Aktuální situace rozšíření velkých šelem v Beskydech a na Valašsku a současné hrozby** (Michal Bojda, Miroslav Kutal)
- 21 **Ohlédnutí za výstavou: Výstava Soužití s velkými šelmami** (Michal Bojda, Miroslav Kutal)
- 26 **Obrazotvůrci Nezdařilových Horních chlapců** (Jana Tichá)
- 26 **Valašsko v díle malíře Ladislava Jalůvky** (Josef Maliva)
- 28 **Historickým objektivem: Máje a majálesy ve fotoarchivu Muzea regionu Valašsko** (Hana Jabůrková)
- 30 **Od všeckého trochu:**
160 let od narození T. G. Masaryka (Josef Kramář)
- 31 **Nábytek z ohýbaného dřeva vsetínské firmy Jacob & Josef Kohn ve sbírkách Muzea Těšínska a Muzeum Śląska Cieszyńskiego** (Ilona Pavelková)
- 33 **Muzika v Růžďce aneb Jak před 60 lety vznikla v Růžďce valašská muzika** (Jan Vetchý)
- 34 **Růžecký křivačkár v Texasu** (Jan Vetchý)
Lidový řezbář Josef Juřica z Halenkova (Václav Kozánek, Milada Fohlerová)
- 35 **Na besedě: Poklad** (Miroslav Záruba)
- 36 **O Valašsku na Valašsku:**
Půvabná knížka o starých řemeslech (Richard Sobotka)
Sborník Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí (Jana Tkačíková)
Vyšlo nové číslo Vlastivědných kapitol z Valašskokloboucka (Karel Pavliščík)
- 37 **Vítejte ve Valašském muzeu v přírodě** (Radoslav Vlček)
Vzpomínáme:
Zme my Valaši? Věnováno vzpomínce na „strýca“ Antonína Matalíka (1880 – 1955) (Irena Brouwerová, Jiřina Fabiánová)
- 41 **Vzpomínka na Antonína Sousedíka u příležitosti nedožitých 90. narozenin** (Jiřina Sousedíková)
- 42 **Naši jubilanti:**
Pětasedmdesátka akademického malíře Jiljí Hartingera (Richard Sobotka)
Vítězslav Příkrýl devadesátiletý (Ladislav Štěpánek, Karel Pavelka)
- 44 **Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm slaví 85. narozeniny** (Vítězslav Koukal)
- 45 **„Divadlo učí spolupráci, nesmírné toleranci a hledání cest...“**, rozhovor s Miroslavem Urubkem o fenoménu amatérského divadla (Hana Jabůrková)
- 48 **Z archivních krabic**
Jarní zvyky a obyčeje v zápisních kronikářích (Ferdinand Trlifaj, Vítězslav Příkrýl)

Obálka:

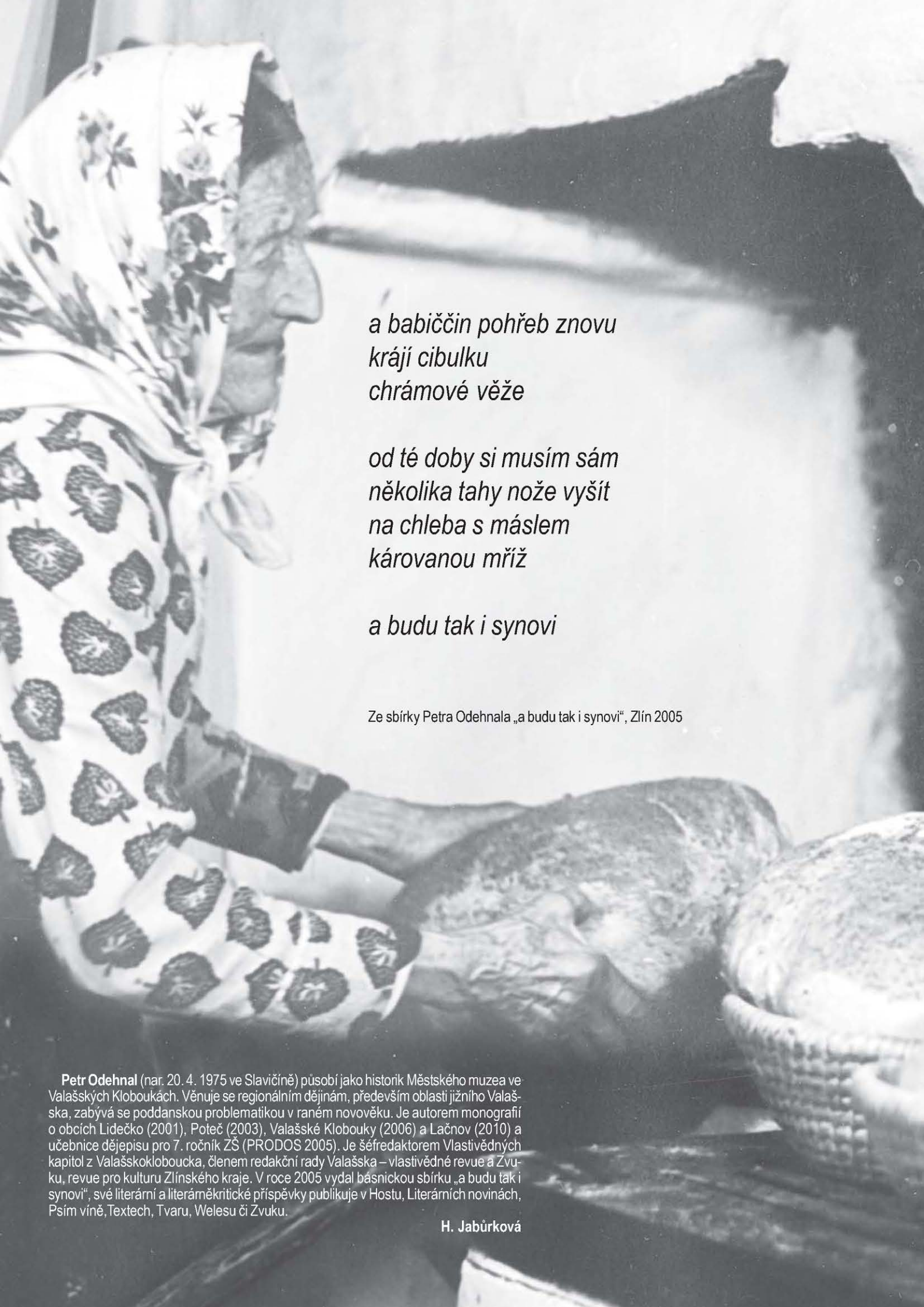
Navštivte: **Rozhlédněte se po Valašsku** (Hana Jabůrková, Milan Ošťádal)

V ateliéru: **Výtvarnice Karla Palátová** (Olga Mehešová)

Za tajemstvím depozitářů: **Depot bronzových náramků z Kychové** (Ladislav Štěpánek)

Čtenářům děkujeme za provedení oprav v č. 23, 2009/2: na str. 41 oprava v textu: Malíř Jiří Heřman (1892 – 1969); v č. 22, 2009/1: na str. 15 oprava v textu: Památník osvobození z r. 1947, jemuž vévodí bronzové sousoší vojáka Rudé armády a vojáka 1. čs. armádního sboru.

Foto na přední straně obálky: Jana Tkačíková: Vzácná javornická rostlina chrpa horská měkká (*Centaurea montana* subsp. *mollis*); Karla Palátová: ilustrace k Nezdařilovým Horním chlapcům, 2002 (repro M. Ošťádal); Milada Fohlerová: Klátové úly v Halenkově – Bratřejovce s dřevořezbami J. Juřici; Milada Fohlerová: Velikonoční klapotání v Jarcově, 2010; Miroslav Langer: Letecký pohled na horský hřbet masivu Radhoště

*a babiččin pohřeb znovu
krájí cibulku
chrámové věže*

*od té doby si musím sám
několika tahy nože vyšít
na chleba s máslem
károvanou mříž*

a budu tak i synovi

Ze sbírky Petra Odehnala „a budu tak i synovi“, Zlín 2005

Petr Odehnal (nar. 20. 4. 1975 ve Slavičíně) působí jako historik Městského muzea ve Valašských Kloboukách. Věnuje se regionálním dějinám, především oblasti jižního Valašska, zabývá se poddanskou problematikou v raném novověku. Je autorem monografií o obcích Lidečko (2001), Poteč (2003), Valašské Klobouky (2006) a Lačnov (2010) a učebnice dějepisu pro 7. ročník ZŠ (PRODOS 2005). Je šéfredaktorem Vlastivědných kapitol z Valašskokloboucka, členem redakční rady Valašska – vlastivědné revue a Zvuku, revue pro kulturu Zlínského kraje. V roce 2005 vydal básnickou sbírku „a budu tak i synovi“, své literární a literárněkritické příspěvky publikuje v Hostu, Literárních novinách, Psím víně, Textech, Tvaru, Welesu či Zvuku.

H. Jabůrková

Čím je pro mne Valašsko?

Danuše SOUSEDÍKOVÁ, rodačka ze Vsetína, jedna z dědiců odkazu vynálezce, podnikatele a bývalého vsetínského starosty Josefa Soušedíka

Údaje o našem rodu na Valašsku lze zpětně vyhledat do r. 1729. Naši předkové si vybrali místo s nádhernou přírodou.

Narodila jsem se jako v pořadí třetí dítě manželům Josefu a Zdence Soušedíkovým. Prvorozenný Josef zemřel v dětském věku (1926). Po něm se narodila Zdenka (1928). S odstupem devíti let 11. 1. 1937 jsem přišla na svět já a v r. 1943 bratr Tomáš. Naši rodiče milovali svoji vlast, což dokázali i činy. Tak i nás vychovávali. Do našich osudů tragicky zasáhla německá okupace a po únoru 1948 komunistický režim. Přestože tatínka zastřelilo gestapo v r. 1944, vsetínští bolševici nás prohlásili za kapitalistické živly se všemi následky. Ale co čekat od lidí, kteří se nezastavili ani před tatínkovou obětí, když zakazovali psát nejen o jeho odbojové činnosti, ale i jeho přínosu pro elektrotechniku. Když brněnská technika vzpomněla tatínka v desátém výročí jeho smrti článkem v odborném časopisu, přijeli soudruzi ze Vsetína do Brna a žádali článek odvolat. Brněnští profesori jim vysvětlovali, že by to byla mezinárodní ostuda, když tatínka znal už celý svět.

Náš dík patří rodině nejmladšího tatínkova bratra Jaroslava s manželkou Eliškou, kteří ve všech situacích nám pomáhali. Jejich dceru Elišku při prověrkách za předsednictví prokurátora Marka stálo přiznání, že se stýká s námi, úřednické místo.

I vsetínští občané povzbuzovali maminku, aby se bránila zvůli vládychtivých bolševiků. Po všem prožitém v mém milovaném Vsetíně jsem

přijala nabídku přestěhovat se do Brna, neboť při podlomeném zdraví už jsem nemohla riskovat další zásahy do mého léčení. Přestože polovinu svého dosavadního života žiji v Brně, mé srdce patří Valašsku, tam jsem vázána vzpomínkami na drahé rodiče, rodinu, přátele a další spoluobčany. A co mne těší nejvíce, tatínek už není tabu, o kterém se nesmí mluvit ani vzpomínat. Postarali se o to po roce 1989 Městský úřad, Dům kultury Vsetín, Okresní vlastivědné muzeum ve Vsetíně, odboráři, kteří za tatínkovu památku bojovali i v minulém režimu, ale OV KSČ to nedovolil. A v 90. výročí založení podniku v ložiském roce i TES Vsetín, a. s. uspořádal důstojnou vzpomínku.

A jakoby všechny vzpomínky završilo rozhodnutí vlády ČR z 8. 2. 2010 o rozšíření Fondu národních kulturních památek, kde mezi jmenovanými je železniční motorový vůz Slovenská strela, jejíž pohon byl vyroben podle tatínkova patentu ve vsetínském továrně a podle odborníků byl nadčasový, ve světě nevidaný a svou podstatou geniální.

Moji krajané, nedejme si už nikdy vzít svobodu!

Brno, 24. 3. 2010

Danuše Soušedíková

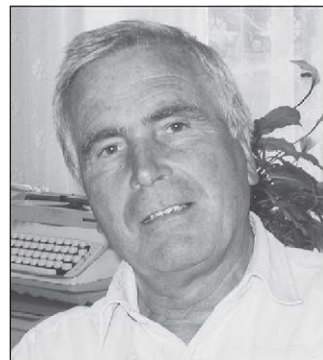
PhDr. Dalibor MALINA, knihkupec, nakladatel a galerista

Na Valašsko, do kraje otcova rodu, jsem přišel v polovině 60. let minulého století. Do té doby jsem z něj znal jen řídce obrázky, které se spíš vztahovaly k starým dějům a příběhům lidí z rodinných fotografií. Po příchodu na Vsetín jsem měl štěstí. Poznal jsem společenství lidí, kteří to, co dělali, dělali s vášní. A vášnivě to také dokázali obhajovat, někdy vůči všemu jinému než valašskému až skoro nespravedlivě. Valašsko v jejich pojetí bylo krajem plným symbolů a vyhlíželo idyllicky. Copak mohlo být pro pana ředitele Vyškovského z učňovské školy na Horním městě ve světové krajině něco hezčího než střídavá linka Javorníků s malou kotlinou pod hřebenem, v níž si postavil chatu malíř Hlavica? A co mohlo bohatěji postavit hráz všemu vágnímu a nejistému než slavná muzika Jasěnky s primášem Zdeňkem Kašparem a muzikanty tak zaťatými, jakých už nebude! To všechno byly pro mladíka objevujícího Valašsko obrazy silně barevné, které dokázaly vyprávět hodně hlasitě. A jak šly roky,

všechna ta expresivní lyrika pomalu přecházela v průzu, někdy tichou, jindy, pravda, trochu slyšitelnější, ale už vždycky spíše nevtravou. Brzy jsem musel uvěřit malíři Aloisu Schneiderkovi ze Soláně a opravdovosti jeho cesty od krajinářství k figurálnímu malování. Zřetelně napovídal, že v krásné krajině samot a zvuků plných dřeva je nejen potřeba dobře se dívat, ale vnímat také prostředí zevnitř, hledat a rozumět krajině mimo opticky laděnou barevnost zelených hmot lesů a zvlněných kopců, elegantně v přírodě posazených stavení označených vznešenými lipami. S takto získávanou zkušenostní výbavou lze opravdu prožít a procítit tento kraj, ten neslýšný pohyb celých generací v krajině a jejich trvalou přítomnost v ní, což tak přesvědčivě rezonuje například v práci a díle spisovatele a kritika Mojmir Trávníčka z Nového Hrozenkova, v modemích transformacích životních pocitů vsetínského sochaře Miroslava Machaly, ve Valašsku a řeči spisovatele Ludvíka Vaculíka. A tak je dnes pro mě Valašsko také cestou od úchvatných přírodních obrazů k mnohohlasu duchovních hnutí, poloh a prožitků, které přesvědčují upřímností a strhávají svou naléhavostí a opravdovostí v samozřejmosti existence, která má podobu docela dramatického příběhu s mnoha nečekanými objevy.

Vsetín 26. dubna 2010

Dalibor Malina

Richard SOBOTKA, spisovatel, publicista, dlouholetý přispěvatel vlastivědné revue

Někteří lidé tvrdí, že jsou se zdejší krajem svou tvorbou spoutáni jaksi z nouze ctností, protože tady nějakým nedopatřením uvázli. Ale z jejich tvorby, i když jde o díla ryze moderní, jejich rodný kraj stále někudy prosvítá, vystrkuje ty své naježené vršky a čupřinu zdejších rázovitých lidí. Dokonce i exulanti nebo lidé, kteří téměř celý život žijí mimo Valašsko nebo v hlavním městě Praze, nesou s sebou rodný kraj jako závaží. Stále se v jejich tvorbě zrcadlí a objevuje. A oni z tohoto vztahu trochu nostalgicky, ale bezostyšně těží. Asi to jinak nejde. Všechno, co člověk má, co v něm je, získal ve své domovině. Takže proč si nevážit toho, že jsem tam, kde jsem doma? A doma jsem tady a nikde jinde.

V Rožnově pod Radhoštěm,
9. 3. 2010

Richard Sobotka

Zříceniny hradu Lukov kolem roku 1900

Foto J. Wichera, Státní okresní archiv Zlín

Nekešové z Landeka

aneb kterak Albrecht z Valdštejna na Moravě k penězům přišel

David Valůšek

O původu rodu Nekešů z Landeka dlouho panovaly nejrůznější dohady. Dalo by se předpokládat, že nejbliže k vypátrání kořenů rodu mohl být Bartoloměj Paprocký, který byl nejen současníkem posledních generací Nekešů, ale navíc s nimi udržoval blízké styky. Přesto ve svém díle Zrcadlo slavného markrabství moravského vydaném r. 1593 v obsáhlém oddíle věnovaném Nekešům konstatoval, že není schopen zjistit, jak dlouho se rod vyskytuje na Moravě a v Čechách. Zatímco Paprocký vyvozoval původ Nekešů na základě podobnosti jejich erbů se znaky některých litevských rodů, August Sedláček předpokládal tyrolský původ podle přídomku z Landeka. Jasnější světlo vnesl do tohoto problému teprve Josef Janáček. Zjistil totiž, že bratři Jan, Kašpar a Linhart Nekešové, kteří získali r. 1494 za své zásluhy od císaře Maxmiliána I. erb kentaura s lukem, byli syny chebského patricije Linharta Nekeše. Zatímco Jan se stal rudokupcem v Kutné Hoře a Linhart zůstal v Chebu, kde jeho potomci patřili k váženým měšťanům, o Kašparovi se další stopy ztrácejí. Josef Janáček proto vyslovil hypotézu, kterou nelze ani potvrdit ani vyvrátit, že právě tento Kašpar by mohl být zakladatelem moravské větve rodu.

Příchod Nekešů na Moravu je v literatuře tradičně spojován s rokem 1527, kdy byl do desk zemských zapsán prodej tří dílů statku Kuřim, které získali od Kryštofa z Boskovic Zikmund Nekeš z Landeka a jeho manželka Dorota z Ayznova. Samotný prodej se pravděpodobně uskutečnil nejpozději r. 1526, neboť již tehdy je Zikmund Nekeš uváděn mezi rytíři zakoupenými na Moravě. Brzy přikoupil spolu s manželkou od pánů z Boskovic také čtvrtý díl Kuřimi. Z kusých zpráv vyplývá, že se Zikmund aktivně podílel na zvyšování výnosů svého nevelkého statku. Kromě rybníků zřizovaných již za pánů z Boskovic se hlavním zdrojem příjmů staly dobře fungující hospodářský dvůr a pivovar. Pro sebe a svou rodinu si nechal postavit tvrz.

Ve 30. letech se stále častěji dostával Zikmund Nekeš do kontaktu s jednotlivými členy tehdy

významného a značně rozvětveného rytířského rodu Prusinovských z Víckova. Patrně v této době byly položeny základy pevného spojení obou rodů, které se projevovalo nejen četnými vzájemnými sňatky, ale i trvalým přátelstvím mezi jednotlivými členy rodu v průběhu 16. a na počátku 17. století. Po smrti Doroty z Ayznova pojal Zikmund Nekeš za manželku Bohunku z Víckova, dceru Přemka z Víckova na Prusinovicích. Když Zikmund r. 1542 zemřel, stal se Přemek spolu s olomouckým biskupem Janem Dubravíem poručníkem jeho nedospělých synů Jana a Přemka.

Přemek z Víckova usazený na Prusinovicích mohl jen stěží spravovat vzdálený kuřimský statek svých vnuků. Proto Kuřim prodal městu Brnu (intabulováno 1547) a pro své svěřence zakoupil velká panství na východě Moravy: od Jana z Pernštejna Vsetín do té doby spojený s panstvím

Rožnov a od Jana z Kunštátu Lukov. Jan a Přemek Nekešové z Landeka se rázem stali majiteli čtyř městeček (Fryšták, Slušovice, Vsetín, Přemo), a celkem 36 vesnic (23 vesnic na panství lukovském a 13 vesnic na panství vsetínském). Sám Přemek z Víckova upevnil svou majetkovou základnu nedlouho později nákupem panství Bystřice pod Hostýnem (1555), které přímo hraničilo jak s Lukovem, tak Vsetínem.

Jednou z nevyřešených historických záhad patrně navždy zůstane, kde vzali nezletilí sirotci tak velkou finanční hotovost, aby mohli zakoupit velká východomoravská panství. Vždyť jejich otec za svého života získal pouze nevelký statek Kuřim, který svou finanční hodnotou nemohl pokrýt ani zlomek nákladů na zakoupení Lukova a Vsetína. V r. 1625 prodával císař jenom panství Lukov za 233 333 zlatých. Nedostatek zpráv o finančním hospodaření Zikmunda Nekeše nám neotvírá žádný prostor pro vyřešení tohoto problému.

Největší obtíže, s nimiž se musel Přemek z Víckova potýkat, představovaly nekonečné spory o moravsko-uherskou hranici. Příčinou byl rozdílný výklad průběhu zemské hranice mezi moravskými a uherskými vrchnostmi. Nejvíce k němu asi přispěl fakt, že poddaní valaši z uherských panství pásli na počátku 16. století s vědomím majitelů Rožnovska a Vsetínska svůj dobytek na moravském území, za což tehdy odváděli poplatky na hrad Rožnov. To bylo později z uherské strany interpretováno tak, že faktickým majitelem území je ten, kdo jej užívá, a podle toho se začali řídit. Za zemskou hranici nepovažovali tedy hřebben Javorníků, ale řečiště Vsetínského Bečvy od jejího pramene až k vesnici Hovězí.

Mnohaleté spory se s příchodem nové vrchnosti neuklidnily, ba naopak se zdá, že spíše nabývaly na intenzitě. Zásahu na tom měl především majitel Považské Bystrice Rafael Podmanický, který velmi nevybíravými metodami prosazoval svůj názor na průběh zemské hranice. Opakované stížnosti poručíků na počínání Rafaela Podmanického přiměly císaře Ferdinanda I. ke svolání hraniční komise, která měla spory definitivně ukončit. Jednání komise ztroskotalo vlastně dříve, než vůbec začalo, neboť zástupci obou stran narážely na zásadní rozpory mezi pravidly moravského a uherského práva. Krátkodobý kompromis prosazený císařem do uskutečnění nové komise Podmanického neuspokojil a nadále argumentoval tím, že území až po Bečvu získal dědictvím po předcích a předchozí držitelé statků na

Znak Nekešů z Landeka (repro Bartoloměj Paprocký z Hlohov, Zrcadlo slavného Markrabství Moravského)

moravské straně jemu ani jeho předchůdcům v ničem nebránili, až poručníci mladých Nekešů si začali prý svévolně ty hory přivlastňovat. Spory se nedařilo vyřešit a vzhledem k agresivnímu jednání Rafaela Podmanického, který se nerozpokoval sporná území obsadit svými lidmi, pást zde svůj dobytek a s pomocí najatých ozbrojenců vyhánět vsetínské poddané, bylo r. 1555 moravským zemským sněmem povoleno z bezpečnostních důvodů zasekat hory na původní hranici.

Spory neuchly ani po r. 1556, kdy Jan mladší a Přemek Nekešové převzali od svého poručníka Přemka z Víckova správu svých statků. Uklidnění nepřinesla ani smrt Rafaela Podmanického r. 1558. Císař Ferdinand I. obratem předal uvolněný majetek Kašparu Szeredymu, který také považoval sporné území za své vlastnictví, takže si na něj Jan Nekeš r. 1561 opakovaně stěžoval u moravského zemského hejtmána i osobně ve Vídni u císaře.

Z obou bratrů Nekešů zemřel dříve Přemek (snad r. 1562), o němž pouze víme, že měl manželku ze spřízněného rodu z Víckova a nezanechal žádné potomky. Celý majetek tedy zůstal jeho bratru Janovi mladšímu.

Z jeho působení se nám především na Lukovsku zachovala řada privilegií, kterými svým poddaným uděloval práva užívání různých pozemků či je zbavoval některých robotních povinností. Ovšem nikdy se tak samozřejmě nestalo bez náhrady, obvykle vyjádřené ročním platem. Avšak mezi listinami nalezneme také zajímavé doklady o náboženském smýšlení Jana mladšího Nekeše. V r. 1564 za ním na hrad Lukov přišli členové Jednoty bratrské ze vsi Hrobice s žádostí, aby jim potvrdil výměnu pozemků, kterou učinili s úmyslem postavit v obci sborový dům. Jan Nekeš tuto směnu schválil, osvobodil správce sboru od všech platů a povinností a navíc mu povolil volně a svobodně provozovat jakoukoliv živnost. O dva roky později (1566) se zúčastnil deputace k císaři Maxmiliánovi II. do Vídně, kde mu měl být odevzdán bratrský zpěvník. Nemusíme tedy pochybovat o tom, že Jan Nekeš z Landeka byl významným podporovatelem šíření evangelické víry na východní Moravě a štedrým ochráncem Jednoty bratrské.

Jeho zdravotní stav se však r. 1566 začal zhoršovat. V prosinci následujícího roku sepsal závěť na základě mocného listu, který získal od císaře Ferdinanda I. již r. 1557. Veškerý majetek, tedy panství Vsetín a Lukov odkázal svým nedospělým synům Zikmundovi a Václavovi a jejich po-

ručníky učinil svého vizovického souseda Zdeňka Říčanského Kavku z Říčan, svou manželku Barboru Bítovskou z Slavíkovíc, Přemka z Víckova na Bystřici pod Hostýnem (který byl vnukem Přemka z Víckova, moravského podkomořího a někdejšího poručníka Jana ml. Nekeše) a konečně bratra své ženy Jana Bítovského Závíše z Slavíkovíc a na Lhotě. Poručníci měli staršímu ze synů předat majetek teprve po dovršení dvaceti let věku. Své manželce Barboře zaručil vyplacení věna a v případě, že by se znovu nevdala, měla mít až do smrti u užívání panský dvůr v městečku Slušovicích. Svým odkazem 1 000 kop grošů českých strýci Janu Vilémovi z Víckova znovu potvrdil pevné vazby mezi oběma rody a díky odkazu dalšího 1000 kop grošů českých poprvé slyšíme o existenci druhé větve rodu Nekešů z Landeka v osobě Jana staršího usazeného na Bohdalicích. Myslel i na možnost, že se žádný z jeho synů nedožije dospělosti. V tom případě si veškerý majetek měli mezi sebe rozdělit výše jmenovaní poručníci.

V lednu r. 1568 byl testament Jana Nekeše zapsán do desk zemských a nedlouho poté Jan Nekeš skončil. Jeho ostatky byly uloženy ve štípském kostele, který byl tradičním pohřebištem majitelů Lukova již za Šternberků. V r. 1576 zde byla pochována i jeho manželka Barbora Bítovská z Slavíkovíc.

Dodnes nám oba připomínají renesanční náhrobníky umístěné v interiéru dnes již nepoužívaného bývalého farního kostela ve Štípě. Při opravách r. 1940 byl před vstupním portálem nalezen třetí nekešovský náhrobník. Původně byl opatřen nápisem, který byl neznámo kdy osekán. Nelze tedy s jistotou tvrdit, že jde skutečně o náhrobník Václava Nekeše z Landeka, jak se často uvádí v literatuře. Všechny tři náhrobníky byly původně umístěny stejně jako dnes v interiéru kostela, odkud byly neznámo kdy odstraněny. Roku 1737 se již nalézaly podle inventáře kostela u hřbitovní zdi. Snad již tehdy se staly náhrobníky Jana mladšího Nekeše a jeho manželky Barbory Bítovské součástí silných kamenných pilířů původní vjezdové brány do areálu kostela, která byla později zazděna. Na tomto místě je zachycena unikátní fotografie pořízená před rokem 1941.

Od smrti Jana mladšího Nekeše z Landeka vykonával po deset let (1568-1578) faktickou správu statků nezletilých synů Zdeněk Kavka Říčanský z Říčan, nejprve majitel Vizovic a od r. 1574 Brumova. Za jeho poručnické vlády se opět silně vyostřily hraniční spory. Když si moravští stavové na sněmu v Olomouci r. 1569 stěžovali císaři Maxmiliánovi II. na časté vpády uherských pánů na Moravu, při nichž nevybíravým způsobem drancovali majetky šlechty i poddaných, opírali

Náhrobníky Jana mladšího Nekeše z Landeka a jeho manželky Barbory Bítovské z Slavíkovíc ve zdi bývalého štípského hřbitova
Foto R. Matouš, 1941, Státní okresní archiv Zlín

Zbytek starého štípského kostela na bývalém hřbitově

Foto Vladimír Šilhan 2002, Státní okresní archiv Zlín

se především o svědectví Zdeňka Kavky. Hned na začátku poručnické správy musel navíc řešit také spory o hranice s rožnovským panstvím Bernarda ze Žerotína. Při rozhraničovací komisi se dostal do prudkých konfliktů s Jakubem Vojskou z Bogdunovic a jejich rozepří musel dlouho urovnávat zemský soud. Nové kolo sporů o moravsko-uherskou hranici absolvovali také poddaní ze Vsetínska a Lukovska po r. 1574, kdy Zdeněk Kavka koupil panství Brumov.

Velmi důrazně prosazoval Zdeněk Kavka hospodářské zájmy vrchnosti také vůči poddaným. Rozdílné názory poručníka a vsetínských poddaných na užívání některých pozemků a odvádění robotních povinností musela řešit r. 1575 zemská komise, která sjednala kompromis přijatelný pro obě strany.

Stejně razantně vystupoval i v otázkách náboženského vyznání. Jsa luterán, nepřipustil na svěřených statcích jinou konfesi než augšpurskou. Řídil se striktně zásadou: či země, toho víra a

Jan Nekeš z Landeka (repro Bartoloměj Paprocký z Hlohov, Zrcadlo slavného Markrabství Moravského)

vůbec nerespektoval tolerantnější přístup, který byl tehdy na Moravě prosazován. V době jeho působení se také poprvé doslýcháme o evangelickém faráři na Vsetíně (1578 Martin Petranius).

Nejpozději r. 1579 převzali dědictví po otci do svých rukou Zikmund a Václav Nekešové z Landeka. O majetek se rozdělili: starší Zikmund se stal majitelem panství Vsetín, Václav převzal Lukov. Kavkovu poručnictví nad oběma bratry nakonec skončilo spory, když po předání statků nesložil účty o svém nakládání s finanční hotovostí zanechanou Janem mladším Nekešem z Landeka. Po Kavkově násilné smrti r. 1582 byl spor odložen, ale ještě r. 1585 Zikmund Nekeš zažaloval Johanku Trčkovou z Lupy a na Brumově, že jim nechťela onu sumu (celkem šlo o nemalou částku 7775 zlatých) vydat.

Nevíme sice, jakého vzdělání se oběma bratrům Nekešům dostalo, nicméně starší Zikmund alespoň nějakou dobu strávil na dvoře, neboť se později psával truksasem císaře Rudolfa II. Na jeho pobytu u dvora ukazuje také to, že si z Čech přivedl manželku. Byla to Mandalena Muchkova z Bukova, s níž se oženil na jaře r. 1581. Svůj svatební dar nechal novomanželům poslat také císař Rudolf II. První choť však brzy zemřela. Zanechala Zikmundovi jedinou dceru, a jak se později ukázalo, poslední dědičku nekešovského majetku, Lukrecii. Nedlouho po smrti své první manželky se Zikmund r. 1585 znovu oženil. Jeho vyvolenou se stala Anna z Kunštátu.

Avšak místo poklidného života na vsetínské tvrzi musel Zikmund Nekeš vlastnit po celou dobu řešit stále se opakující spory kolem zemské hranice. Panství Považská Bystrica vlastnil již od r. 1571

Ondřej Balassa z Ďarmot. Tento uherský šlechtic, který se vyznamenal ve válkách s Turky, používal při prosazování svého názoru na průběh hranice velmi nevybíravé metody. V r. 1583 nechal Zikmund Nekeš vyhotovit výkaz svých poddaných, z nějž se dozvídáme, že tehdy na panství žilo celkem 319 poddaných kromě 19 lhotníků, 8 poddaných poškozených povětrím a 45 usedlíků ze vsi Hovězí, jimž se stala nenadálá škoda od Slováků a kteří jimi byli nadále poškozováni. K Nekešovým stížnostem se přidal i jeho rožnovský soused Bernard z Žerotína. O rok později společně oznamovali zemskému sněmu, že na jejich území vpadli Balassovi lidé, kteří jim pobrali několik set kusů dobytka s pohružkou, že by mohli také vydrancovat jejich vesnice.

Balassovy každoroční útoky velmi silně připomínaly válečné kampaně na nepřátelské území. V září 1585 informovali moravští stavové o situaci na východní Moravě opět císaře a zároveň vyzvali okolní vrchnosti, aby Zikmundu Nekešovi přispěchali v případě potřeby na pomoc. Že nešlo o plané řeči, dokázal nový vpád 2500 Balassových ozbrojenců uskutečněný v noci 14. listopadu 1585, jehož cílem se stala vesnice Hovězí a tamější panský dvůr. Obyvatelé Hovězí se po první chvíli překvapení postavili na odpor a na 500 útočníků zabili a 113 zajali. Podle jiné zprávy bylo zabito jen několik útočníků a 80 jich bylo zajato. Ať už byly ztráty jakékoliv, nebylo již nadále možné napjatou příhraniční situaci ignorovat.

Bohužel nové hraniční komise nařizené císařem Rudolfem II. se r. 1587 zúčastnili jenom zástupci uherské strany, kteří řadou svědectví dokládali svůj názor na průběh hranice. Agresivita Balassových lidí se však nezměnila a r. 1589 psal Zikmund Nekeš zemskému hejtmánovi, že napětí nadále vzrůstá. Jak uváděl ve svém dopise, Balassa poslal na Javorníky mnoho set „lotrů, záškodníků, zbojníků a jiných poběhlců“, aby zajímali dobytek Nekešův i jeho poddaných. Tito zloději a násilníci se prý nechávají slyšet, „že nic živiti nechťejí, nežli všecko, dobytky i lidi zmordovati a kořenem vzhůru ves Hovězí i Vsetín obrátiti míní a usilují.“ Na konci srpna a počátkem září 1589 se sešla velká hraniční komise svolaná císařem Rudolfem II., která měla jednou provždy vyřešit všechny spory. Byly vyslechnuty a zaznamenány desítky výpovědí poddaných včetně nejstarších pamětníků. Oběma stranám byla nařízena zdrženlivost a čekalo se na konečné stanovisko panovníka. Císař se však vyhýbal jakémukoliv rozhodnutí, které by mohlo popudit některou ze sporných stran. Opět tedy docházelo k nekonečným odkladům, které ještě umocnila smrt obou hlavních aktérů hraničních sporů. Ještě před polovinou června 1591 omlouval císař Rudolf II. Zikmunda Nekeše za nepřítomnost u moravského zemského soudu, neboť v těch dnech dlel u dvora v Praze, ale konce roku se Zikmund již nedožil. Zanechal po sobě asi devítiletou dceru Lukrecii a vdovu Annu z Kunštátu, která se brzy provdala za Václava Tetoura z Tetova, majitele Vizovic (1592-1594) a později panství Nový Světlav. Hned v následujícím roce zemřel i Ondřej Balassa.

Výchovy malé Lukrecie se ujal její strýc Václav Nekeš, jemuž při bratrském dělení statků r. 1579 připadl Lukov. Přestože byl Václav ženatý celkem třikrát, nezanechal po sobě dědice. Bartoloměj Paprocký se sice zmiňuje o tom, že se svoji první manželkou Barborou Podstatskou z Prusi-

Zikmund Nekeš z Landeka (repro Bartoloměj Paprocký z Hlohov, Zrcadlo slavného Markrabství Moravského)

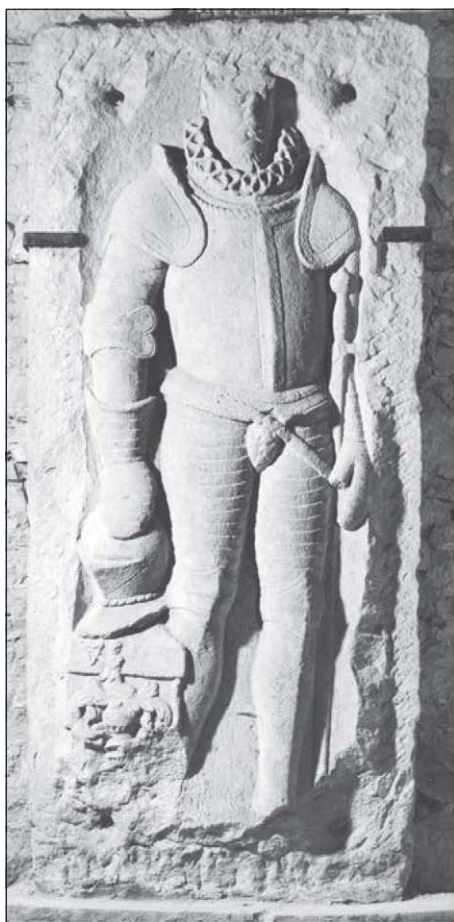
novic, dědičkou Rymic, Všetul a Žop poblíž Holešova, měl nějaké děti, ale nedožily se dospělého věku. Podruhé se Václav Nekeš oženil někdy r. 1600 s Dorotou Drnovskou z Drnovic, dcerou nejvyššího hofrychtáře markrabství moravského.

Největší vliv na vývoj mladé neteře pocházející z evangelické rodiny měla nepochybně první Václavova žena, Barbora Podstatská z Prusinovic. Jak ona, tak také její manžel podlehl vlivu jezuitů a stali se přesvědčenými katolíky. Ve stejném duchu vychovali také Lukrecii. Není jisté náhodou, že právě v době poručnické správy Václava Nekeše mizí informace o evangelických farářích ve Vsetíně i v Przně. Pevný postoj v prosazování katolické víry projevoval také na svém lukovském panství. Roku 1586 přišel ze Vsetína do Želechovic, patřících k vizovickému panství, evangelický kněz Michal. Když se to dozvěděl Václav Nekeš, zakázal vyplácet desátek ze své vesnice Klečůvky přifařené do Želechovic a nechával pro sebe pokosit farskou louku.

Není divu, že se brzy nejen na Moravě, ale i u císařského dvora v Praze začalo o Lukrecii hovořit jako o bohaté katolické nevěstě. Dlouho na sebe nenechali čekat také první nápadníci. Již r. 1595 se ucházel o třináctiletou dívku přímluvným listem císaře Rudolfa II. Albrecht ze Šlejnic a podobný přímluvný list dal císař napsat o tři roky později i Vilémovi z Vřesovic. Ani Šlejnic, ani Vřesovec s námluvami neuspěli a neuspěli asi ani další nápadníci, kteří si počínali méně okázale, ačkoliv mysleli stejně cílevědomě na Lukreciin majetek a na její vyhlídky na celé nekešovské dědictví.

Nakonec se Lukrecie se svolením svého strýce Václava provdala r. 1599 za dvojnásobného vdovce Arkleba z Víckova, který byl o více než dvacet let starší. Velké překvapení nevzbudil ani tak věkový rozdíl manželů, jako spíše fakt, že se katolická dívka provdala přes mnohé rady olomouckých jezuitů za přesvědčeného evangelíka. Rozhodnutí Václava Nekeše, který měl bezpochyby hlavní slovo při výběru vhodného ženicha pro Lukrecii, je vysvětlitelné jen pevnými přátelskými styky obou rodů již od časů jeho děda Zikmunda Nekeše na Kuřimi. K dobrému porozumění zřejmě přispívaly i přímé sousedské vztahy. Téměř padesát let spolu sousedily vsetínské a lukovské majetky Nekešů s bystřickým panstvím Víckovských.

Ačkoliv tehdy na Moravě panovala všeobecně vysoká míra náboženské tolerance, musel

Náhrobek neznámého člena rodu Nekešů z Landeka ve starém štípském kostele, foto Rudolf Červenka 2000, Státní okresní archiv Zlín

Václav Nekeš z Landeka (repro Bartoloměj Paprocký z Hlohov, Zrcadlo slavného Markrabství Moravského)

sňatek vzbuzovat velkou pozornost, neboť šlo především o velký nekešovský majetek. Zvláště olomoučtí jezuité brali novou situaci jako těžkou porážku. Zatímco se zdálo, že se jim díky konverzi Václava Nekeše a jeho manželky Barbory Podstatské z Prusinovic podaří získat významná panství, na nichž budou moci zahájit protireformační tažení, výsledek nakonec vyzníval v pravý opak. Tento vývoj potvrzuje také návrat evangelických farářů jak do Vsetína, tak do Pržna. Arkleb z Víckova měl ve veřejném a politickém životě blízko k umírněnému postoji Karla staršího ze Žerotína, i když se mu nemohl ani zdaleka vyrovnat v politickém rozhledu. Jasně dával najevo evangelickou příslušnost například svým mecenášstvím, ať už šlo o přestavbu kostela v Prusinovicích, či finanční příspěvek na vydání evangelického kancionálu Tomáše Závorky Lipenského Písně chval božských, ale zcela toleroval katolické náboženství své manželky. Ta se pod vlivem jezuitů nevzdávala myšlenky na obrácení svého manžela k pravé víře katolické, k čemuž měl přispět spisek Bartoloměje Paprockého Rozmlouvání kolátora s farářem.

Ale vraťme se ještě k Lukreciiinu strýci Václavu Nekešovi z Landeka. Počátkem 17. století dostoupil rod Nekešů v jeho osobě na samý vrchol. Od r. 1600 se začal objevovat jako přísedící zemského soudu za rytířský stav, kde zasedal spolu s Arklebem z Víckova. Jeho působení si brzy povšiml kardinál Ditrichštejn, který jej v březnu r. 1602 dokonce navrhol panovníkovi na uvolnění místo podkomořího markrabství moravského, protože byl prý dobrým katolíkem. Roku 1603 rozmnožil své statky příkoupem tvrze a vsi Přílep v přímém sousedství lukovského panství za 6 500 zlatých od Bernarta Obešlíka z Lipultovic. Povýšení do panského stavu, kterého Václav Nekeš dosáhl r. 1604, by za jiných okolností znamenalo pro šlechtický rod další vzestup v pomyslném žebříčku stavovské hierarchie. Bohužel již neměl kdo navázat na jeho snažení, neboť v té době byl posledním žijícím mužským příslušníkem rodu. Marný byl také poslední sňatek s urozenou hraběnkou Marií z Thurnu, protože ani tentokrát se Václav nedočkal mužského potomka.

Na základě mocného listu, který získal od císaře Rudolfa II. r. 1604, sepsal Václav Nekeš 13. července 1606 na svém hradě Lukově obsáhlý testament. Olomoučtí jezuité stále doufali, že se jim podaří přesvědčit katolíka Nekeše, aby posled-

ním pořízením zvrátil svůj úmysl na přenechání majetku Prusinovským z Víckova. Po zveřejnění Václavova poručení museli být znovu velmi zklamaní. Ustanovil sice neteř Lukrecii po své smrti majitelkou všech statků, tedy hradu Lukova s panstvím, tvrze a vsi Rymic, Všetul, tvrze a vsi Přílep se všemi dvory a příslušenstvím a také jí odkázal veškerou hotovost. Avšak celý Václavův majetek měla užívat pouze do své smrti. Po té mělo dědictví přejít na jejího manžela Arkleba z Víckova. Převedení majetku na Prusinovské z Víckova pojistil Václav Nekeš ještě dalšími ustanoveními, v nichž se říká, že pokud Arkleb zemře dříve než Lukrecie, má dědictví po její smrti převzít Arklebov bratr Vilém z Víckova usazený na Bystřici pod Hostynem a po něm vždy nejstarší žijící člen rodu z Víckova. Svě důvody k tomuto rozhodnutí vysvětlil Václav Nekeš v testamentu velmi jednoznačně: „*Tak tomu chci a tímto poručenstvím to nařizuji, aby často psanej statek pozemskéj po mně pozůstalej na pány z Víckova (...) připadal a z rodu pánů z Víckova nevycházel, nýbrž aby jeho oni, páni z Víckova, nadepsaným způsobem v držení a užívání byli a mne, přítele svého krevního, budoucí památku měli, nebo že předešle vždycky rod pánů z Víckova s rodem mejm, pány Nekši z Landeku, v dobrém srozumění, přátelství a nejednou spolu spříznění byli, se nachází.*“ U Václava Nekeše tak zcela převážily obavy o osud dědictví rodu nad konfesijskými hledisky. Tradiční přátelské svazky s Víckovskými udržované od poloviny 16. století pro něj znamenaly víc než příslušnost ke katolické straně a vztah k jezuitům.

Zanechával po sobě bohatá prosperující panství. Hlavním sídlem stále zůstával hrad Lukov náležející k nejdůležitějším pevnostem v zemi. Jeho strohost však již dávno neodpovídala představám renesančního šlechtice o pohodlném bydlení. Drobné přestavby a přístavby i úpravy interiéru sice postupně zpříjemňovaly život na Lukově, ale hrad si nadále uchovával charakter nedobytné gotické pevnosti, tak důležitý v oblasti ne příliš vzdálené od zemské hranice, často narušované různými výboji.

Mnohem příjemnější bydlení si Václav Nekeš zařídil v Rymicích, které získal sňatkem se svou první ženou Barborou Podstatskou z Prusinovic. Dvoupatrovou tvrz, s jejíž stavbou se započalo někdy v první polovině 16. století, dobudoval v sice skromné, ale veškerým pohodlím oplývající šlechtické sídlo hodné renesančního kavalíra. Rymice si Václav Nekeš natolik oblíbil, že se zde nechal po své smrti r. 1607 pochovat.

Lukrecie se spolu se svým manželem Arklebem ihned ujala správy zděděných statků, a to dokonce s takovou horlivostí, že si na její počínání stěžovala u císaře vdova po Václavovi Marii z Thurnu. Ohradila se proti tomu, že ji Lukrecie po smrti jejího manžela sebrala veškeré věci, svršky („šaty chodící“) a klenoty, které ji Václav věnoval. Těžko říct, jak se za této situace naplňovalo toto ustanovení Václavova poručení: „*Obvzlášť pak tomu chci, aby urozená paní, paní Marie hrabínka z Thurnu, manželka má milá, po smrti mej na statku mém, na kterém by koliv buď na Lukově neb na Rymicích bejtí chtěla, pokudž by se jí tu bydletí a bytnost svou jmiti vidělo a spolu z strejnou mou srovnávati mohly, vychování své poctivě tu měla a i s čeládkou její náležitě chována byla.*“ Spíše se brzy uplatnilo jiné ustanovení, kterým zaručoval

Václav své choti vyplácení 1500 zlatých ročně, pokud se rozhodne odejít z jeho statků a „jinde se bytem opatřiti“.

Přestože ani za Arkleba z Víckova zcela neustaly hraniční spory, jejich intenzita se po smrti Ondřeje Balassy značně snížila. To Arklebovi uvolnilo ruce k uskutečnění ambiciózního plánu – vybudování reprezentativního sídla, renesančního zámku, který měl nahradit stávající vsetínskou tvrz. Přestože nový zámek nemohl svou výstavností soupeřit s nejkvělejšími renesančními sídly bohatých příslušníků moravské šlechty, reprezentoval solidní vzestup odpovídající reálným podmínkám rozmachu panství. Nestal se sice centrem bujarého společenského života, ale v sousedství nízké, většinou dřevěné zástavby městečka působila jeho mohutná věž a čtyřkrhlá dispozice s otevřenými arkádami impozantním dojmem. Na neklidnou příhraniční oblast zase upomínal hluboký příkop a obranná zeď se střelnými obklopující zámek.

Po smrti Arklebova bratra Jana Přemka z Víckova r. 1590 zůstali z někdejšího široce rozvětveného rodu na živu pouze tři mužští potomci. Arkleb, jeho bratr Vilém na Bystřici pod Hostynem a mladý syn zemřelého Jana Přemka Jan Adam, jehož poručíkem a správcem panství Čejkovic se stal Arkleb. Svěho synovce vyslal na studijní cestu do Itálie, kde nějakou dobu strávil také na sienské univerzitě.

Když 47 letý Arkleb z Víckova r. 1608 zemřel, nechal se pochovat v prusinovickém kostele. Celé nekešovské dědictví připadlo do správy ovdovělé Lukrecii a synovec Jan Adam z Víckova se musel urychleně vrátit z italské cesty, aby mohl převzít dědictví po otci, panství Čejkovic.

Lukrecie, mladá bezdětná katolická vdova, se brzy stala vyhledávanou nevěstou. Olomoučtí jezuité opět vycítili sílící naděje na zvrácení dosud naprosto nepřiznivého vývoje a své šance se nehodlali vzdát. Ani na chvíli nenechali nikoho na pochybách, že o Lukreciině potenciálním manželovi se bude rozhodovat v olomoucké koleji. Situacím ulehčovala skutečnost, že Lukrecie neměla žádné příbuzné, kteří by měli právo mluvit do výběru ženicha, a zbožná katolička svůj příští osud zcela vložila do rukou otců jezuitů. Za vhodného kandidáta nakonec vybrali bývalého českého bratra, avšak od roku 1606 katolického konvertitu, šestadvacetiletého Albrechta Václava Eusebia z Valdštejna na Heřmanicích, muže, který měl v budoucnu tak pronikavě zasáhnout do dějin celé Evropy.

Mladý šviháček, leč poměrně chudý kavalír uvyklý na velký svět oslavil v květnu r. 1609 svatbu se zbožnou venkovskou vdovou, která mu mohla nabídnout především hojnost pozemských statků. Celé to mělo jeden podstatný háček. V cestě k majetku stál Albrechtovi z Valdštejna nezpochybnitelný testament Václava Nekeše z Landeka zapsaný do desk zemských. Samozřejmě se po případné smrti své choti mohl stát dědicem Vsetína, ale vzhledem k velikosti celého nekešovského koláče to bylo Albrechtovi málo. Můžeme se důvodně domnívat, že již před sňatkem byl připraven nějaký plán, jak se zmocnit celého dědictví a obejít tak oprávněné nároky pánů z Víckova.

První krok učinili novomanželé na olomouckém zasedání zemského soudu 6. ledna 1610, kdy nechala Lukrecie zapsat do desk zemských smlouvu, již vzala Albrechta z Valdštejna na spo-

lek, tedy učinila jej spolumajitelem veškerého svého majetku. Kdyby stála v zápise jenom pasáž o panství vsetínském, bylo by vše v pořádku, neboť tímto majetkem zděděným po svém otci měla právo volně nakládat. Jenže zápis pokračuje také výčtem všech statků (panství Lukov, tvrz a ves Rymice, ves Všetuly, tvrz a ves Přilepy), které měla užívat pouze do své smrti. V deskách zemských se tak najednou objevily dva zcela protichůdné zápisy. Poslední vůle Václava Nekeše jasně definující posloupnost dědiců jeho majetku a nový zápis Lukrecie Nekšové a Albrechta z Valdštejna, který testament popíral. Pikantní na celé záležitosti bylo, že Václav Nekeš ve svém poručení s touto možností počítal a přesně popsal, jak se má v takovém případě postupovat: „A pak-liže by kdo z těch, na kterých se toto poručení mé vztahuje, tomuto poručení mému se na odpor stavěl, jemu místa nedával a toho tak podle tohoto nařízení mého nevykonával, nýbrž je v čem koliv rušiti chtěl, tehdy ten každý ani toho, co jemu tímto poručením mým odkázáno jest, oučasten bejtí nemá a nic toho po smrti mej, aby se jemu nedostalo, nežli jini z přátel jeho, kteříž k tomu přináleží, aby toho na místě jeho užili, tak o tom poručím.“

Po smrti Arkleba z Víckova se stal nejzřetelnějším kandidátem na dědictví nekešovských majetků jeho bratr Vilém usazený na Bystřici pod Hostýnem a Prusinovicích. Ten měl také okamžitě napadnout zápis spolku Lukrecie a Albrechta jako akt protiprávní a nelegální. Proč tak neučinil, zůstává záhadou, zvláště když víme, že byl také účastníkem lednového zasedání zemského soudu. Snad považoval celou záležitost za natolik absurdní a jasnou, že ho vůbec nenapadlo jakékoliv ohrožení víckovských nároků na majetek zemřelého Václava Nekeše. Trestuhodná nečinnost se pánům z Víckova krutě nevyplatila. Pro Albrechta z Valdštejna jistě představoval tento první právní akt zpochybňující nároky Víckovských jakýsi test, který měl ověřit, jak složitá bude cesta za vysněným majetkem. Z jeho pohledu se situace vyvíjela skvěle.

Další krok učinili manželé Lukrecie a Albrecht v červnu r. 1610. Jejich plán na první pohled vypadal naprosto neuvěřitelně. Ke svým záměrům si vybrali nejslabší článek víckovského řetězu. Vydali se za mladým kavalírem Janem Adamem z Víckova na čejkovickou tvrz, aby mu nabídli podivný obchod. Valdštejn byl ochoten složit Janovi Adamovi v hotovosti 8 000 zlatých za slib, že se navždy zříká svých dědických nároků na nekešovské dědictví, jehož odhadní cena činila nejméně 300 000 zlatých. Navíc se měl zavázat, že ke stejnému kroku přiměje svého strýce Viléma, který měl v dědictví přednost, a přiměje jej nechat vymazat z desk zemských poručení Václava Nekeše, jehož originál měl vrátit Lukrecii. Korunu nasazovalo tomuto absurdnímu obchodu ustanovení, kterým se Jan Adam zavázal vyplatit Valdštejnovi částku 50 000 zlatých odškodného, když strýce Viléma nepřesvědčí. Jan Adam z Víckova tuto prazvláštní nabídku přijal.

Dnes se už můžeme jen dohadovat, jaké důvody ho k tomuto kroku přiměly. Historikové zmiňovali především mladickou nerozváženost nebo chvilkovou lehkomyšlnost. Josef Janáček také správně upozornil na fakt, že Jan Adam mohl vážně pochybovat o reálné možnosti získat skutečný podíl z nekešovského majetku, neboť Lukrecie mohla užívat své statky při svém mládí ještě dlou-

há desetiletí a před ním navíc figuroval prvořadý dědic, strýc Vilém. Libor Jan navíc nedávno doložil, že Janu Adamovi se v létě roku 1610 skutečně asi nedostávalo peněz v hotovosti, které nutně potřeboval k namluvám s Marianou z Bubna, dcerou Jindřicha z Bubna na Březně. Lásku k mladé dívce z váženého českého rodu mu podle Libora Jana skutečně mohla zaslepit oči natolik, aby přijal problematické peníze, aniž by si uvědomil nebezpečné následky svého činu. Avšak ať byly důvody Jana Adama z Víckova jakékoliv, nelze po-
minout, že tato událost hrála patrně klíčovou roli v celém sporu o nekešovské dědictví. Úpis Jana Adama totiž dával Albrechtovi z Valdštejna do rukou mocný argument ke zpochybnění závěti Václava Nekeše.

I nadále vše jakoby hrálo Albrechtovi z Valdštejna do karet. Ještě onoho r. 1610 totiž umírá Vilém z Víckova, nezpochybnitelný první uchazeč o nekešovské dědictví po případné smrti Lukrecie. Navíc po sobě zanechal jedinou dceru Bohunku provdanou za Václava Bítovského z Bítova, a tak zbýval naživu jediný mužský dědic víckovského rodu Jan Adam, kterému snad dodatečně došlo, jak velkou chybu učinil přijetím 8 000 zlatých.

Albrecht z Valdštejna si uvědomoval, že jeho dědické nároky na statky manželky Lukrecie ještě nejsou dostatečně zajištěny, a nechtěl přenechat iniciativu svým soupeřům. V r. 1612 proto pohnali u zemského soudu brněnského Jana Adama z Víckova za to, že nedodržel písemnou dohodu z léta r. 1610 a neobstaral od strýce Viléma rezignaci na platnost kšaftu Václava Nekeše. Požadovali po něm nyní vyplacení odškodného v dohodnuté výši 50 000 zlatých. Ve stejném roce prodal Valdštejn a Lukrecie ves Přilepy s dvorem Volfu Jiřímu Mengsreiterovi za 6 000 zlatých. Šlo o jasnou provokaci, neboť prodejem opět porušovali ustanovení kšaftu Václava Nekeše o nedílnosti jeho statků. Proti prodeji se ohradila Bohunka z Víckova a krátce nato zažalovala Lukrecii o Lukov a Rymice s požadavkem, aby zmíněné statky byly přiděleny jí a jejímu bratranci Janu Adamovi z Víckova, neboť měli mít na jejich držbu větší právní nárok. Ačkoliv Jan Adam r. 1614 vyhrál před zemským soudem spor o 50 000 zlatých, ve sporu o dědictví Václava Nekeše nemohli proti Albrechtovi z Valdštejna uspět. Bohužel si až příliš pozdě uvědomili, jak vysoká hra byla r. 1610 rozehrána, a reálně museli uznat, že by jejich vyhlídky na úspěch ve složitě a zdoluhavě právní při nebyly veliké. Když Lukrecie Nekešová, poslední potomek rodu, 23. března 1614 umřela, nikdo se již nepokusil zpochybnit Valdštejnův nárok na dědictví po jeho choti. Za rok po smrti Lukrecie se rozhodl Albrecht k poslednímu kroku, kterým si chtěl pojistit nezvratnost své držby zděděných panství. V březnu r. 1615 požádal prostřednictvím nejvyššího českého kancléře Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic císaře Matyáše,

aby mu vystavil „mocný list“, který by ho opravňoval nakládat s dědictvím po zesnulé manželce dle vlastního uvážení. Na kladnou odpověď císaře nemusel dlouho čekat a tímto rozhodnutím byl celý spor o nekešovské dědictví definitivně rozhodnut. Albrecht z Valdštejna tak učinil další důležitý krok na své cestě ke skvělou kariérou.

LETHA PANIE 1614 Z 3 DNE
MARTIE KWETNAV NEDIELI RANO O
SEDME HODINE VROZENA PANI PANI
LUKRECIA WALDSSTEGNSKA ROSENA NEKSSOVA Z
LANDEKV NA VSETINE HRADIE LYKOWIE R Y MI
CKHA MILOTOCHYHSTV PANV ZIWOT SWYCD
RONALA AWMISTIE TOMTO RADDOSTNEHO ZMIRT
WYCH WSKRZYSENI OCZEKAWA GEGI Z TO
DVSSY PAN BVH RACZ MILOSTIW BEYTI

Nápis z rakve Lukrecie Nekešové z Landeka (repro Matiegka, J. - Malý, Jiří: Tělesná povaha Albrechta z Valdštejna vévody frýdlantského a jeho první choti Lukrecie Nekšovny z Landeku)

POZNÁMKA

Fialová, Vlasta: *Lukrecie Nekšovna z Landeku, první manželka Albrechta z Valdštejna*. Český časopis historický 40, 1934, s. 125–136.

Táž: *Václav Bítovský a Bohunka z Víckova*. Naše Valašsko 4, 1937–1938, s. 165–179.

Jan, Libor – Štěpánek, Václav (red.): *Čejkovice 1248–1998*. Čejkovice 1998.

Janáček, Josef: *Valdštejn a jeho doba*. Praha 1978.

Kobliha, Karel: *Historický nástin okresu vsetínského*. In: Okres vsetínský. Obraz přírodní, kulturní a hospodářský. Eds. František Doucha, Jan Kolařík, Konstantin Novák, Richard Pavlík. Vsetín 1938.

Týž: *Nekešové z Landeku*. Naše Valašsko 2, 1931, s. 18–25.

Liška, David: „A tu jim vinu dávám...“ *Václav a Bohunka Bítovští ve světle olomouckých půhonů*. Časopis Matice Moravské 118, 1999, s. 131–148.

Týž: *Ke sporu o dědictví po Václavu Nekšovi z Landeku*. Vlastivědný věstník moravský 49, 1997, s. 280–285.

Matějka, František: *Moravské zemské desky 1567–1642 III., kraj olomoucký*. Praha 1953.

Matiegka, J. – Malý, Jiří: *Tělesná povaha Albrechta z Valdštejna vévody frýdlantského a jeho první choti Lukrecie Nekšovny z Landeku*. Praha 1934.

Němec, Vít: *Nekešové z Landeka na lukovském panství*. Frýsták 2006.

Paprocký z Hlohol, Bartoloměj: *Zrcadlo slavného Markrabství Moravského*. Olomouc 1593 (faximile Ostrava 1993).

Pilnáček, Josef: *Staromoravští rodové*. Vídeň 1930.

Sedláček, August: *Historické pověsti lidu českého*. Praha 1998.

Valušek, David – Sladkowski, Marcel: *Nápisy na slechtických náhrobnicích v okrese Zlín*. Zlínsko od minulosti k současnosti 18, 2001, s. 5–80.

Vsetínský zámek v r. 1888
Foto SOKA Zlín

Mikuláš Trchalík kupuje grunt v Lipině, 1737. SOkA Zlín

O Mikuláši Trchalíkovi, rodiči lačnovském

Petr Odehnal

Dne 1. ledna 1737 (jak na Nový rok, tak po celý rok?) byla v Dubnici vyhotovena listina, stvrzující prodej čtvrtlánového „vavříkovského“ gruntu v Lipině Mikuláši Trchalíkovi z Lačnova. Hrabě Josef Ilésházy Trchalíkovi hospodářství prodal za 150 zlr. „na takový způsob“, „aby on s takového gruntu ode všech panských povinností jaké koliv jmenované býti mohou osvobozený byl, toliko aby s něho fojtoval a povinnosti fojtovské odbýval“. Grunt fojství nebyl, ovšem: „Dle jeho vlastní unížené žádost[í] s toho gruntu se fojt[í]ství učiní a fojtovské povinnosti každý budoucí držitel toho gruntu odbývatí povinen bude.“ Kdyby ale na tom fojství „vdova aneb takový nedostatečný člověk byl, co by povinnost fojta zastati nemohl, a skrz to by se jiný fojt ustanoviti musedl“, mělo se z usedlosti platit do vrchnostenských důchodů za robotu 9 zlr.¹

Jednalo se o grunt, vedený ještě v 17. století jako půllánový. K roku 1670 je na něm zapsán Pavel Ovesný.² K roku 1674 je zde sice uváděn Mikuláš Juříčků, ale tento materiál zjevně přebírá starší urbaniální soupis, protože Mikuláš držel grunt ještě před Ovesným.³

Tento grunt je dokladem poměrně vzácné stability, kdy hospodáři po celých prvních šest desítek let 17. století, která zachycuje gruntovní kniha lipinské rychty,⁴ byli otec a následně syn. Mikuláš Juříčků usedlost koupil zřejmě roku 1609, v letech 1610–1619 splácel řádně po 3 zl. ročně. Při držením posudku v roce 1629 byly vydány sirotčí peníze, „které u úřadu zůstávaly“, Mikulášovu bratru Václavovi. Mikuláš Juříčka usedlost očistil roku 1642, kdy „v smlůvu vešl“ Mikuláš a jeho strýc Martin. Mikuláš Martinovi vyplatil hotově polovinu

z pozůstávajícího nápadu, tedy z 11 zl. 15 gr. A v roce 1651 pak předal v 70 zl. grunt svému synu Mikulášovi. O dalších hospodářích na gruntu až do roku 1737 nevíme nic. Název „vavříkovský“ tedy mohl pocházet od jednoho z Juříčkových nástupců, nebo – připustíme – mohl být zkomoleninou někdejšího „juříčkovský“. Později dostala tato usedlost čp. 27, k roku 1776 seděl na tomto čísle popisném Mikuláš Trčka (!).⁵

V Lačnově jsou Trchalové k roku 1670 uváděni na dvou usedlostech. Třicetleté hospodářství držel Daniel Trchal, na jednom čtvrtlání pak seděl Matěj Trchal.⁶ K roku 1749 hospodáři Trchalové/Trchalíkové v Lačnově nejsou,⁷ k roku 1776 jsou uváděni na číslech popisných 13, 15, 41 a 47.⁸

Vraťme se k Mikuláši Trchalíkovi. V knize kostelních počtů klobouckého kostela, založené v polovině 60. let 17. století, je Mikuláš několikrát uveden jako zbožný dárce. V roce 1738 „daroval fěrtušek na Pannu Marii frýdeckú na oltáři hrubém stojící, bílý květovaný“ a „obrazy zázračný bolestný Pan[í] Marie ščacístníke“. V roce 1738 navíc dali bratři Mikuláš a Jan Trchalíkové „na opravu kerchova okolo chrámu klobouckého 44 zlr.“. A záhy „ti bratři dali na obmítání věže při chrámu Páně klobouckém 10 zlr.“. V roce 1739 se při klobouckém chrámu stavěla nová kostnice – nákladem Mikuláše Trchalíka: „Tesarom sám zaplatil, šindel koupil i hřebíky, co bylo k ní potřeba. Pánbu jemu zaplat.“ Zajímavý je v těchto souvislostech i záznam z roku 1744, kdy měl vyplatit Dobiáš Šimšalík, soukenický cechmistr, z cechovní pokladnice 5 zlr. 38 kr. za pár svíců cínových na cechovní oltář: vyplácel je Mikuláš Trchalíko-

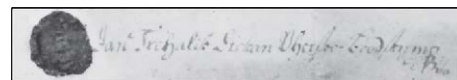
vi, který „donesl jich z Vidňá“.⁹ A už v roce 1741 udělal fojt dohodu s lipinskou obcí. Rozhodl se totiž zakoupit pro obec zvon, jistě do zřizované obecní zvonice, péči o zvon a věci potřebné k jeho provozu pak zavázal sebe a své potomky. Jako jistou kompenzaci „naša obec lipinská dává jemu, fojtovi, aji jeho potomkom obecní břehy od stodoly hore, pokát jeho zahrada táhne, na věčné časy aby to užíval aji jeho všeci potomci“.¹⁰ Doloženo je tedy úsilí o zbudování obecní zvonice v Lipině ještě před ohňovým patentem Marie Terezie (1751) a požárním řádem Josefa II. (1787).

K roku 1749 stvrzoval Mikuláš Trchalík tzv. rektifikační akta jako lipinský rychtář, v přehledu hospodářů je označen jako čtvrtláník a „schmaltzandler“. Při jeho gruntu byla velká zahrada (3,25 měřice), pole v tratích Hranice, Vincův háj a Ladné, lada na Hranicích a v Ladném a louky v Ladném a pod Krajem.

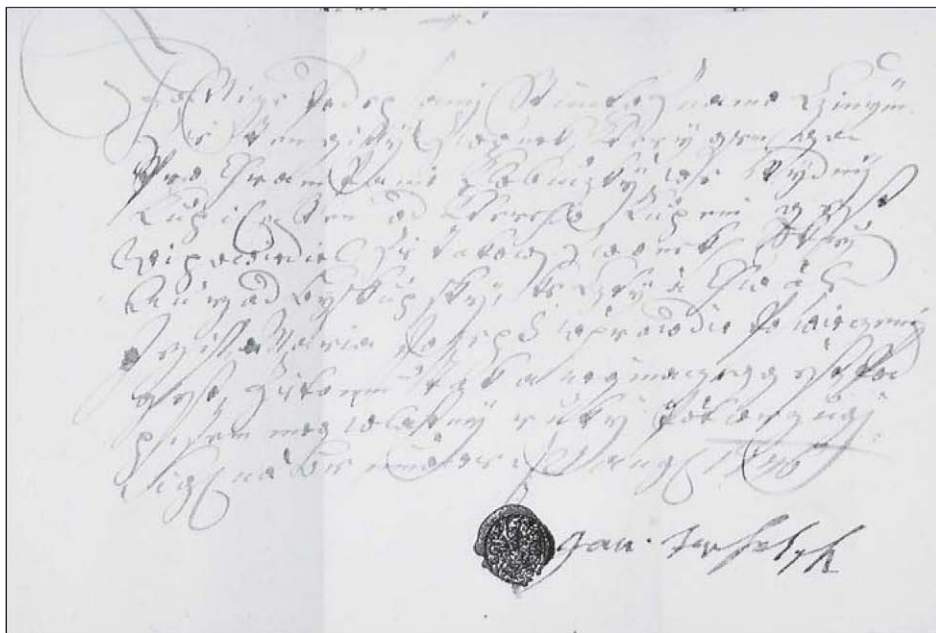
A připojme ještě jednu zmínku o Mikulášovu bratru Janovi. Ten v roce 1746 sepsal potvrzení opatřené vlastní pečeti (monogramem IT), ve kterém uvádí, že ve Vídni koupil zvon pro kloboucký kostel a že „ten, od kterého kúpen jest, vypověděl, že takový zvonek skrz ouřad biskupský ke cti a chvále Ježíš, Maria, Joseph v pravdě posvěcený jest“.¹¹

Měli tedy Mikuláš a Jan Trchalíkové pravidelné delší, zjevně obchodní a evidentně úspěšné cesty. Olomouc, Vídeň... Dodejme, že v závěru třicátých a ve čtyřicátých letech se zbožná obdávání klobouckého kostela množí (dobrodinci jsou ale z větší části právě Trchalíci). Můžeme v tom spatřovat odraz faktu, že po dlouhých letech hospodářského útlumu a stagnace, které přinesly válečné události 17. a počátku 18. století, se město (a potažmo region) začalo opět rozvíjet a mnozí hospodáři byli ve svém počínání úspěšní. V charakteru zbožných darů se pak mimo jiné ukazuje dosah síly některých mariánských poutních míst (Frýdek, Šaštín – uctívání sochy povolil arcibiskup Imrich Esterházy v roce 1732, socha byla prohlášena za zázračnou), což potvrzuje velký rozsah poutního života v 18. století.¹²

Studium matričních zápisů nám ukazuje, že se Mikuláš Trchalík prosadil až v relativně vyšším věku. Narodil se 2. května 1690 Tomáši a Krystýně Trchalovým, na počátku roku 1737 mu tedy bylo 46 let. Otec zemřel už někdy před rokem 1707, matka v roce 1716. Z Mikulášových sourozenců poznáváme jen bratra Tomáše (1695–1722) a výše připomínaného Jana, který byl o sedm let mladší (1697). O Mikulášových dětech nemůžeme vlivem torzovitosti dochovaných matričních zápisů říci nic, stejně jako nelze říci, zda byl Mikuláš ženatý pouze jednou. V roce 1751, 31. prosince, ovdověl. Jeho zesnulé ženě Kateřině bylo 64 let, byla tedy od manžela o tři roky starší, narodila se asi roku 1687. Mikuláš Trchalík, lipinský rychtář, pak zemřel 12. června 1754, pochován byl v klobouckém chrámu Páně.¹³

Podpis P. Jana Trchalíka na listině, kterou jeho spolurodák založil studentskou nadaci, 1716. SOkA Zlín, Archiv města Valašské Klobouky, i. č. 16.

Potvrzení Jana Trchalíka ve věci zvonu pro kloboucký kostel, 1746. ZA Olomouc

Zajímavou okolností je, že strýcem (?) Mikuláše a Jana Trchalíkových zřejmě byl kněz Jan František Trchalík, rodák z (Valašských) Klobouk, mistr svobodných umění a filosofie a bakalář teologie. Ten působil od roku 1700 do září 1706 na faře v Brumově, pak ve Velkém Ořechově, od 4. července 1707 byl v Uherském Brodě. V roce 1715 sehrál jistou roli v souvislosti s koncem morové epidemie, která město postihla a které podlehl více než čtyři stovky obyvatel. Trchalíkovi se měl ve snu zjevit stařec, který mu pravil: Svatý Damas ať vás utěší. A skutečně, na svátek tohoto světce, 11. prosince, skončila déle než půl roku trvající epidemie. Při slavnostním otevření města, mimo jiné, kázal před mší jiný kloboucký rodák, kaplan Jiří Skočovský. Trchalík se také zasloužil o založení kláštera trinitářů v Zašové (1722).¹⁴ A zmiňme se ještě o jedné jisté významné události spojené s tímto děkanem: v roce 1735 Trchalík vysvětil novostavbu kostelíka Panny Marie Sněžné v Provodově.¹⁵

Jan Trchalík nechal při kostele v Kloboukách zřídit mešní nadaci: za sebe, za zemřelé rodiče Tomáše a Zuzanu a za rodinu Trchalíkovu a Šomaníkovu.¹⁶ Z kloboucké gruntovní knihy se pak dozvídáme, že v roce 1674 (mohl jej ale ujmout už dřív, zápis mohl být vložen dodatečně, jak se také v několika případech stalo) koupil „z nařízením vrchnosti“ za pouhých 6 zl. (hotově položených) jeden pustý zdejší podsedek Tomáš Trchalů z Lačnova; „k tomu také podsedku zadává mu milostivá vrchnost k věčnému užívání lúku v Bílých potocích“. V roce 1691 jej pak bezúplatně - stále jako pustý požár! - postoupil Jiříkovi Zámečníkovi/Kostkovi z Tichova, přičemž téhož roku je zapsán na jiném klobouckém podsedku. Toho roku, 6. července 1691, měl koupit předměstský požár za hotově položených 40 zlm. 8 gr. 4 d., čteme ovšem, že do jeho výstavby už vložil (odkdy tam ve skutečnosti seděl?) 128 zlm. 17 gr. 1 d.! Celkem tedy v krátké době investoval do této usedlosti více než 168 zlm. Dne 1. února roku 1697 pak postoupil polovinu podsedku ve 100 zlr. svému zeti Mikuláši Hřebavíkovi, za ženu měl Annu Trchalíkovou. V té době Tomáš Trchalík dosluhoval v úřadu klobouckého purkmistra

(!), který zastával od jara 1696 do února 1697. Další zpráva o tomto hospodářství je až z roku 1722, kdy podsedek prodal velebný pan děkan Trchalík (Trchalíkův švagr Mikuláš Hřebavík je zmíněn jako nebožtík, pan děkan byl tedy dědicem usedlosti) za 130 zlr. Antonínu Fuskovi. Byl snad jeho strýcem? V dalších letech již Trchalíky v Kloboukách jako držitele usedlosti nenacházíme.¹⁷

Děkan Jan Trchalík zemřel 8. října 1739 ve věku 67 let (narodil se tedy asi roku 1672) a byl pohřben v kryptě uherskobrodského kostela svatého Jana Křtitele (za císaře Josefa II. byl kostel odsvěcen, od roku 1920 jej užívá Československá církev husitská, kostel je zasvěcen Mistru Janu Husovi). Tato krypta byla v září 2008 otevřena. Bylo zjištěno, že tělo posledního katolického faráře tohoto kostela bylo uloženo do dubové rakve, archeologové našli dobře zachovalé zelené kněžské roucho, ve kterém byl dle dobových záznamů pochován, dále poměrně zachovalý růženec a malý bronzový křížek.

Příběh Mikuláše Trchalíka, který jsme v několika náznacích mohli zahlédnout, jistě patřil v dobovém a místním kontextu k výjimečným. Sociální a ekonomický vzestup tohoto muže byl jistě dán úspěšnými obchody a snad i dalšími faktory, které nám zůstaly utajeny. Vše mu umožnilo stát se namísto řadového lačnovského hospodáře elitou v blízké Lipině. Rovnou přece získal rychtářský post,

Lačnov na tzv. prvním vojenském (josefském) mapování, 60. léta 18. století.
Repro z <http://oldmaps.geolab.cz>.

v dalších letech se stal snad největším mecenášem klobouckého farního kostela té doby. Byla už v druhé polovině 30. let 18. století situace s lačnovskými gruntů taková,¹⁸ že v obci nebyla „nabídka“ gruntu pro někoho s vyšší ctižádostí? Proč nevolil město - Klobouky - jako jeho lačnovský předek Tomáš Trchalů o více než půlstoletí dříve, když víme, že tou dobou ještě byly k dispozici i domy na klobouckém náměstí, které se pohybovaly v cenové relaci podobné té jeho lipinské?

Po nepřátelských vpádech byly okolní vesnice pro město jedním z potenciálních zdrojů čerstvé krve, nových hospodářů. V době opakujících se vpádů však případný úspěch většinou býval krátkodobý. Tomáš Trchalů dosáhl během tří dekad závěru 17. století v Kloboukách velmi dobrého postavení. O tom svědčí nejen velká finanční částka vložená do budování jeho usedlosti a pozice klobouckého purkmistra, ale také vysoké vzdělání, které poskytl svému synu Janovi. V další generaci, kterou zčásti překryly vpády Rákóczyho povstalců, již Tomášův zdar neměl pokračování a Trchalíkové se z Klobouk vytrácejí.

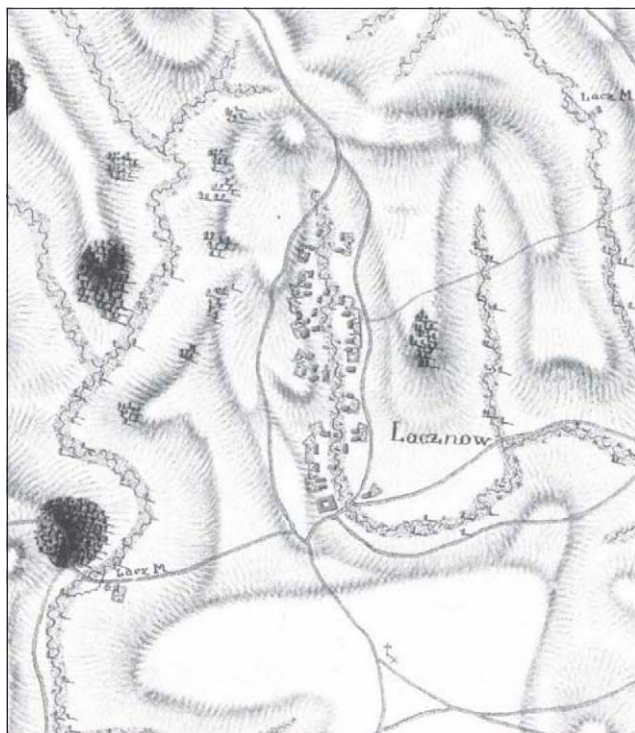
PŘÍLOHY

Hrabě Josef Illesházy prodává Mikuláši Trchalíkovi z Lačnova čtvrtlánový grunt v Lipině, který se zároveň stává fojtstvím.

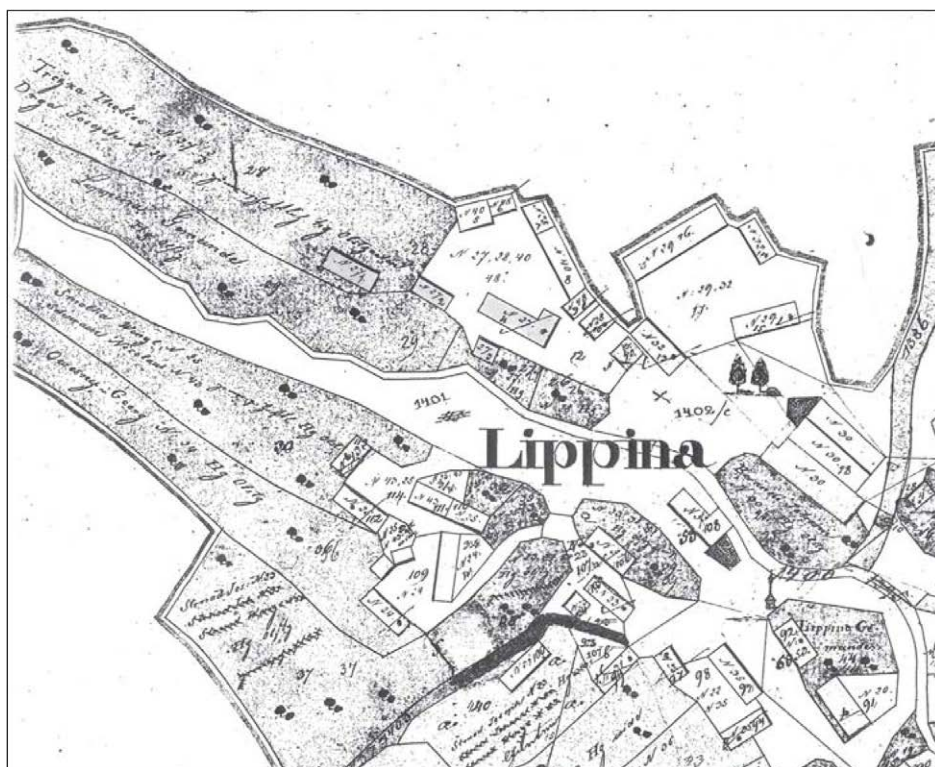
Dubnica, 1. leden 1737.

SOKA Zlín, Archiv obce Lipina, i. č. 1.

My, Joseph hrabě Illeshasy v Illeshasu, dědičný pán zámku a panství trencanského, bánovského, Vsetín a Brumova, Jejich císařské a král. [ovské] mil. [osti] skutečná tejná rada, komorník, nejvyšší truksasz v král. [ovství] uherským, též slavné stolici trencanské a lipovské nejvyšší dědičný íšpán, známo činíme tímto listem pro nás, naše erby i buduce potomky a jednoho každého držitel téhož panství brumovského, kterak nás náš věrný poddaný Mikuláš Trchalík z dědiny Lač-

nova poníženě jest žádal, abychme jemu jeden štvrtní grund v Lipině, vavřikovské řečený, na svobodu věčnou za 150 zlr. na takový způsob odprodali, aby on s takového gruntu ode všech panských povinností, jaké koliv jmenované býti mohu, osvobozený byl, toliko aby s něho fojtoval a povinnosti fojtové odbýval. I vidúc my tu jeho poníženú žádost slušnú býti, tak mocí vrchnostenskou odprodáváme jmenovanému Mikuláši Trchalovi výš jmenovaný jedno štvrtní grund ze všem k němu od starodávna příslušenstvím, jaké koliv jmenované býti može, na věčnou svobodu za jedno sto a padesáte zlatých po 60 kr.[ejcarech] počítaje, na ten způsob, že tenž Mikuláš Trchala, manželka, erby i budoucí potomci mocí toho listu a vrchnostenského obdarování ode všech vrchnostenských povinností, platů, osepů, urbání a jiné vše vymyšlené věci nyní i budoucí (mimo výsadní kořalky) prázdni a na časy budoucí osvobozené byli a budou. A poněvadž dle jeho vlastní uřízené žádost[i] s toho gruntu se foj[t]ství učiní a fojtové povinnosti každý budoucí držitel toho gruntu odbývatí povinen bude. Kdyby ale přes čas se přitřefilo, že by na tom učiněným foj[t]ství vdova aneb takový nedostatečný člověk byl, co by povinnost fojta zastati nemohl, a skrz to by se jiný fojt ustanoviti musel, tak s toho foj[t]ství povinnost bude za robotu devět zlatých do důchodů našich každoročně složití a zaplatiti. Pro vše lepší ujištění a stálost toho svobodného nadání, že takové neporušitelně držán býti má, secrete našim hraběcím s podpisem vlastní ruky toho potvrzujem. Čemž se stalo v Dubnici dne 1^{ho} Januarii 1737.

Část Lipiny s usedlostí čp. 27, na blízké návsi stojí zvonice, 1828. MZA Brno, D 9, k. 313, sign. 1304.

Obec lipinská uzavírá dohodu s fojtem Mikulášem Trchalíkem ve věci koupě obecního zvonu.

1741, Lipina.

SOKA Zlín, Archiv obce Lipina, i. č. 15.

Obec naša lipinská z naším fojtem Mikulášem Trchalú udělali sme domluvu takovúto. Mikuláš Trchala uvolil sa do našej obce kúpiť zvonček za svoje peníže a dycky všecek náklad naň povede aji jeho potomci, co bude kdy potřeba, na to nedá obec nic. Sám fojt a potomci jeho mají potřebu kupovat. A naša obec lipinská dává jemu, fojtovi, aji jeho potomkom obecní břehy od stodoly hore, pokáť jeho zahrada táhne, na věčné časy aby to užíval aji jeho všeci potomci. Na to sa podpisujeme v Lipině roku 1741.

pu[ř]kmistr Mikuláš Holík

Jan Kolář, Jura Žákůj, úředé,

[a] celá obec lipinská

Jan Trchalík potvrzuje, že zvon, který zakoupil ve Vídni, byl řádně vysvěcen.

21. srpen 1746, Brumov.

ZA Olomouc, ACO, G 1, k. 4936.

Já, níže podepsaný, s tímto známo činím, že ten jistý zvonček, který jsem já pro chrám Páně kloboucký ve Vídni kúpil, ten, od kterého kúpený jest, vypověděl, že takový zvonček skrz ouřad biskupský ke cti a chvále Ježíš, Maria, Joseph v pravdě posvěcený jest. Že tomu tak a ne jinak jest, podpisem mej vlastní ruky potvrzuji.

Sig. na Brumově, 21. aug. 1746

Jan Trchalík

POZNÁMKY

¹ SOKA Zlín, Archiv obce Lipina, i. č. 1. Srovnej také opis v lipinské gruntovní knize. MZA Brno, C 17, i. č. 11941, f. 86-89.

² MZA Brno, D 1, L 312, f. 53b.

³ MZA Brno, A 3, Kvaterní odhadů III, sign. 429, i. č. 3884, ff. 191-284. – Při analýze situace v Potečích jsem dospěl k tomu, že soupis byl vyhotoven mezi lety 1663 a 1666, nejspíše v souvislosti s rozdělením brumovského panství (1662). Odehnal, Petr: Poteč. Kapitoly z historie obce. Poteč 2003, s. 46.

⁴ MZA Brno, C 17, i. č. 456

⁵ MZA Brno, D 5, U 46/H.

⁶ MZA Brno, D 1, L 312, ff. 78-85.

⁷ MZA Brno, D 2, R 312, ff. 281-302.

⁸ MZA Brno, D 5, U 46/H.

⁹ Farní úřad Valašské Klobouky, Kniha kostelních počtů, bez evidence uložení, ff. 18-19b.

¹⁰ SOKA Zlín, Archiv obce Lipina, i. č. 15.

¹¹ ZA Olomouc, ACO, G 1, k. 4936.

¹² Srovnej například Zuber, Rudolf: Osudy moravské církve v 18. století, II. Olomouc 2003, s. 280-296.

¹³ MZA Brno, E 67, i. č. 7566.

¹⁴ Wolny, Gregor: Kirchliche Topographie von Mähren, I/III. Brno 1859, s. 93 a 307.

¹⁵ Zemek, Petr: Reformace, protireformace a rozvinutí protireformačního katolicismu v Uherském Brodě. Křesťanská víra v proměnách času. Uherský Brod 2006, s. 319, 352, 392, 399 a 438. – Odehnal, Petr – Šimonů, Alois: Památky o kuruckých vojnách. In: Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka 4, 2003, s. 7 a 15-16.

¹⁶ ZA Olomouc, ACO, k. 1681.

¹⁷ SOKA Zlín, Archiv města Valašské Klobouky, i. č. 37, ff. 269, 574b-575 a 658b. – Podívejme se na příjmy Trchal/Trchalík v několika blízkých vsích. V Potečích je v lánovém rejstříku jmenován na dvaadvacátém gruntu Martin Trkalů. V dalších přehledech hospodářů z poloviny (1749, 1752) a druhé poloviny 18. století (1776) se již s Trchalíky v Potečích nesetkáváme. MZA Brno, D 1, L 312, f. 71b. MZA Brno, D 2, R 312, ff. 457-477b. MZA Brno, D 4, T 309/II, ff. 639b-674. MZA Brno, D 5, U 46/H. – V polovině 18. století (1749, 1752) jsou Trchalíci, Jiří a Martin, uváděni na dvou smolinských usedlostech, v roce 1776 pak už jen na jedné (Tobiáš). K roku 1786 byl jistý Jan Trchalík ve Smolíně fojtem. MZA Brno, D 1, L 312, ff. 59-60b. MZA Brno, D 2, R 312, ff. 510-518. MZA Brno, D 4, T 309/II, ff. 683b-696. MZA Brno, D 5, U 46/H. MZA Brno, D 6, J 1735. – V Tichově je k roku 1670 zapsán na jedné zahradnické usedlosti Mikuláš Trchalů, v polovině 18. století nenacházíme v tomto směru nic, k roku 1776 také tak. MZA Brno, D 1, L 312, f. 84b. MZA Brno, D 2, R 312, ff. 231-242b. MZA Brno, D 4, T 309/II, ff. 388b-407. MZA Brno, D 5, U 46/H. – V Mirošově se ve druhé polovině 17. a v 18. století s tímto příjmem nesetkáváme. – Zápisy matrik nicméně ukazují, že situace byla mnohem složitější. Například v sousední Smolíně žili v těch letech manželé – Mikuláš a Kateřina Trchalíkoví... Poznáváme také, že příjmy Trchal / Trchala / Trchalů / Trchalík bylo variováno také jako Trchalík, Trčka, Trkal či Trkalec. MZA Brno, E 67, i. č. 7566.

¹⁸ Krátce po závěrečné vlně vpádů uherských povstalců, v roce 1716, byl vyhotoven soupis usedlých všech moravských krajů (Radimský, Jiří: Valašsko v roce 1716. In: Naše Valašsko 12, 1949, s. 155-156.). Ten je v mnoha ohledech výmluvný, i když uvážíme, že údaje mohou být zkrácené. Srovnáme-li u vesnic celkové počty usedlostí z roku 1670 s počtem osedlých vykázaných k roku 1716, zjistíme, že sice téměř v polovině vsí byly osazené v podstatě všechny usedlosti (Drnovice, Lačnov, Lužná, Mirošov, Nedašov, Nedašova Lhota, Příkazy, Pulčín, Střelná, Študlov a Tichov), ale že ve zbývajících obcích bylo pustých od 11 (Slopné) do 52 % (Jestřabí) hospodářství. V Kloboukách bylo vykázáno 25,4 % pustých usedlostí.

Komplex lesů v údolí Jasenice a Červenka ve Vsetíně. Před rokem 1989 tvořily tyto lesy ochrannou zónu Zbrojovky Vsetín. Takřka se zde netěžilo. Lesy za 50 let od založení Zbrojovky zestárlý a přiblížily se „přírodním charakteru“. V souvislosti s vyhlášením naturových ptačích oblastí měla být tato oblast celá alespoň částečně chráněna. Pro odpor vlastníka se to bohužel nepovedlo a nyní již po hektické těžební aktivitě vlastně není co chránit.

Foto J. Tkačíková

Z pozůstalosti G. A. Říčana: „Příroda Valašska“

Jana Tkačíková, Lukáš Spitzer

Ve sbírkách Muzea regionu Valašsko v depozitářích ve Valašském Meziříčí je uložena část geologické, entomologické a botanické sbírky huslenického faráře Gustava Adolfa Říčana. Kromě vzorků hornin, entomologických krabic plných motýlů a brouků a několika svazků herbářů je zde uložena také část jeho písemné pozůstalosti. Tato pozůstalost obsahuje zejména rukopisy publikovaných i nepublikovaných článků, soupisy herbářových položek a studijní poznámky. V současnosti se pozůstalost zpracovává. Podrobněji je odkaz G. A. Říčana coby přírodovědce zpracován v článku: *Moravský botanik Gustav Adolf Říčan. Valašsko – vlastivědná revue*, 2009/1, 22: 22–25.

V tomto příspěvku představujeme komentovaný šestistránkový Říčanův rukopis pocházející z poloviny 30. let 20. století, který pravděpodobně sloužil jako podklad pro popularizační článek o přírodě Valašska. Předpokládáme, že většinu zde uváděných údajů čerpal Říčan v blízkém okolí svého působiště, hlavně pak v údolí Vsetínské Bečvy. Bohužel se jej již G. A. Říčanovi nepodařilo samostatně vydat. Pokusíme se v komentářích ukázat, jak cenné informace i po tolika letech takovýto rukopis uchovává.

Původní text G. A. Říčana je uveden kurzívou. V textu jsou vyznačené pasáže a významné druhy rostlin a živočichů, které jsou komentovány autory.

Květena

Původní rostlinný útvar území tvořil bukový prales do 14. století, kdy nastalo osídlení zdejší krajiny. Mýcením pralesa byly mimějši svahy zdělány na pole a louky, na příkrřejších svazích byl les

ponechán. Starý bukový les dosud se zachoval na Cábě pod turistickou chatou, také v Hovězí na Makytě nacházejí se partie starého lesa bukového. Starý bukový les Razula ve Vel. Karlovicích za hájovnou na Bařince k severu pod hřebem Lemešné, jenž byl prohlášen za státní rezervaci pralesovou, jest tak hustě zarostlý podrostem stromovým, že zde téměř schází podrost bylinný.

Význačné druhy lesa bukového: kromě buku roste po pravidle i jedle, zřídka klen, dříve byl tu i tis. Mladý les bývá tak hustě boučím zarostlý, že mu chybí bylinný porost, teprv po prvním proběru stojí stromy řidčeji od sebe a propouštějí tolik světla, aby mohly růst rostliny světlo-milné, jsou tu hlavně štavel a kyčelnice. Začátkem května, dříve než se stromy listím obalí, kvete sněženka, křivatec žlutý, kopytník, zapalice žlutuchovitá, sasanka hajní, dymnivka dutá a prstnatá, kyčelnice devítilistá a žlaznatá, bažanka lesní, prýšec mandloňovitý, petrklíč vyšší, plíc-

ník temný, kostival hlíznatý, popenec obecný a srstnatý.

Koncem května a v červnu přidružují se v květu pryskyřník kosmatý, kokořík přeslenatý, vrani oko, hnízdák, vstavač blamatý, knotovka lesní, ptačinec hajní, matefka trojžilná, samorostlík klasnatý, kyčelnice cibulkatá, kakost smrdutý, viola lesní, čarovník obecný a horský, žaník, pomněnka lesní, hluchavka skvrnitá a žlutá, čistec lesní a horní, konopice žlutá, řepka klasnatá. Později v červnu, když pod vyvinutým listím stromů světla ubývá, nastává doba pro odkvěst rostlin stínomilných, některé z nich rostou hromadně tak, že celé plochy hektarů hustě zakrývají, jsou to štavel a mařinka vonná, v starých řídkých lesích roste tak hromadně netykavka a starček hajní. Z toho letního hustého porostu tyčí se vzhůru lesní traviny kostřava červená a obrovská, lipnice hajní, sveřep drsný, milíčko rozkladité, ječmenka, z rostlin květnatých česnáček, třezalka srstnatá, vrbovka horní, šalvěj žlutá, krtičník hlíznatý a žlaznatý, věsenka, jestřábník obecný a zední, locika zední. Z křovin tu rostou lýkovec, bez hroznatý, růže převislá, hromadně maliník a ostružiník chlupatý, oba někdy zarůstají celé seče.

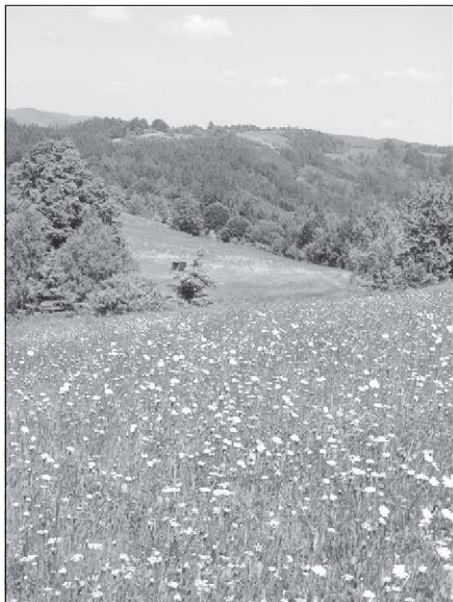
Z kapradin rostou na vlhčinách přeslička lesní, mokřadní, kaprad' samec, kaprad' ostnité a rozložený, papratka samičí, na místech sušších oslaďák obecný, bukovinný, doubravní, hasívka orličí, kapradina laločnatá, sleziník červený a vzácnější puchýřník křehký, plavuň jedlová a pučivá.

G. A. Říčan komentuje rozsáhlejší porosty přírodě blízkých jedlobučin přesně v hranicích, kde se dochovaly do dnešní doby. Smutné je, že už ve 30. letech 20. století se jedlobukové porosty nevyskytovaly ve valašských horách běžné a velkoplošně. Již v té době byly lesní porosty evidentně natolik těženy a byla měněna jejich dru-

Zalesňování květnatých luk. Již Říčan považoval zalesňování květnatých luk za hřích. Navzdory tomu se od doby jeho smrti nic nezměnilo, naopak lze říct, že zalesňování nabralo na intenzitě. Ročně tak z krajiny ztrácíme desítky cenných hektarů luk, a to nejen z hlediska biologického, ale i krajinářského (mizí výhledy a polootevřená, tolik atraktivní krajina). Pokud se nic nezmění, a podle všeho ne, tak za nějakých 20 let Valašsko ztratí svou tvář a „přerodí se“ v severní Beskydy či ještě hůř v Jeseníky. Louka s orchidejí hlavinkou horskou (*Traunsteinera globosa*) zalesněná smrkem v údolí Dinitice (k. ú. Halenkov).

Foto J. Tkačíková

Květnatá louka na polanách. Řičan často udává termín tzv. lesních luk. Jednu z těchto lesních luk můžeme vidět na fotografii. Stejně jako za doby Řičana, i dnes je zde, pokud je správně obhospodařována, soustředěna nejvyšší pestrost života. Zde osada U Hajduchů (k. ú. Hovězí). Foto J. Tkačíková

hová struktura, že je Řičanovi nenapadlo více a konkrétněji komentovat. Všechny tři Řičanem udávané lesní porosty jsou nyní zákonem chráněny jako lesní rezervace. Nejdříve, ještě za Řičanova života, byla vyhlášena NPR Razula (31. 12. 1933), následoval prales Kutany (10. 2. 1969) a až v roce 2008 byla po dlouhých bojích se vsetínskou lesní správou ustanovena zákonná ochrana i porostu na Makytě, který nyní představuje nejrozsáhlejší lesní rezervaci v údolí Vsetínské Bečvy. Mimo tyto tři rezervace byly v 90. letech vyhlášeny i další porosty ve Vsetínských vrších (Brodská, Vachalka, Smradlavá a Skálí). V porovnání s rozlohou porostu na Makytě se však jedná o miniaturní území o velikostech jen několika málo hektarů.

V první stati o lesních porostech je dobře vystiženo druhové spektrum jednotlivých lesních typů. Zajímavé je, že zde nejsou zmíněny dubohabřiny, ačkoliv druhy, které dnes v dubohabřinách najdeme, zde vyjmenovány jsou. Řičan zřejmě nespatořoval valašské dubohabřiny jako přirozený prvek. Dubohabřiny v současnosti pokrývají svahy podél řeky Bečvy a jejích větších přítoků. Pravděpodobně se ale z velké části vyvinuly na opuštěných pastvinách, kde agresivní habr rychle využil volný prostor. V těchto habřinách pak chybí dub a bylinné patro neodpovídá typické karpatské dubohabřině, chybí v něm většina karpatských druhů včetně ostřice chlupaté (*Carex pilosa*).

Původní les jehličnatý jest zde jen les jedlový nyní zanikající. Zbytky starého lesa jedlového jsou v Senince na východním svahu Vartovny, v Pozděchově v údolí Trubiska, v Nov. Hrozenkově v Stanovnici les Skaličí. Lesy jedlové mají bylinný porost lesa bukového, nebo buk tu byl buď z jedlového lesa odstraněn aneb bukový les předcházal les jedlový, v kterém se pak udržely rostliny z lesa bukového. Smrk, borovice a modřín nerostly ve zdejších lesích původně, byly teprve

v devatenáctém století zavedeny kulturami na místě vykácených lesů bukových a jedlových.

Jedle bělokorá měla v rámci osídlování Valašska velmi pohnutou historii. Před příchodem člověka v přirozeném stavu dosahovala nějakých 20 % zastoupení v lesích. Nerostla však všude rovnoměrně, nejčastěji a nejpočetněji rostla v údolích podél potoků či na strmých svazích. Se započatím lesního hospodaření a hlavně v souvislosti s praktikovanou lesní pastvou se situace postupně měnila. Domácí zvířata byla totiž kvůli nedostatku pastvin či čerstvého krmení často pasena přímo v lese. (Nesmíme si však představovat les tak, jak jej známe nyní. V té době byl les řidší, častěji se do něj zasahovalo, hojně zde rostly staré stromy, pro které neměl člověk kvůli nedostatečnému technickému vybavení upotřebení.) Zde si zvířata přednostně vybírala zmlazení buku, časté bylo pasení např. prasat na bukvicích. Tlak domácích zvířat v kombinaci s rychle rostoucí jedlí přineslo jedli v polovině 18. století až 2/3 zastoupení v porostech. Časté tehdy byly čisté jedlové lesy i na velkých plochách, tak jak dnes známe lesy smrkové. Od počátku 19. století došlo k postupnému poklesu zastoupení jedle. Nejhorší za posledních tisíc let se jí ale vede až nyní. Na začátku 21. století nedosahuje její celkové zastoupení více než 3 %. Podrobněji je téma jedle ve valašských lesích zpracováno v článku: *Ústup jedle v maloplošných chráněných územích na Valašsku na příkladu PR Kutany*. Valašsko – vlastivědná revue, 2005/2, 15: 24–25.

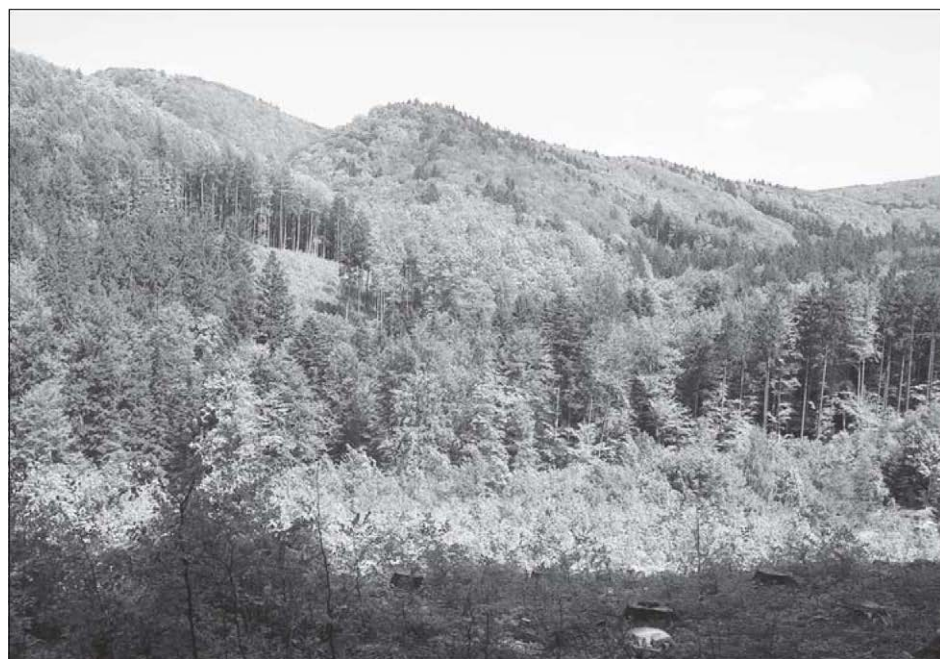
Na Valašsku proběhla přeměna květnatých bučin a jedlobučin na smrkové monokultury poměrně rychle (za ca 150 let). Tento proces započal se silicí průmyslovou výrobou na Valašsku, zejména je masivní kácení bučin spojováno se vznikem sklár, ve kterých se bukové dřevo využívalo. V té době však těžba probíhala zpravidla v zimě a extenzivními prostředky. Ruční těžba a následný odvoz potahem nebo splavování z dnešního pohledu i nesplavnými toky (např. Jasenický potok) zpřístupnil pro těžbu i obtížně přístupný terén. Řičan

zmiňuje staré bukové lesy, které se zachovaly na Cábě (dnes PR Kutany). S největší pravděpodobností i tyto lesy byly zasaženy těžbou, která ale probíhala takovým způsobem, že lesy se obnovovaly původním bukem samovolně. Zalesňování smrkem na Valašsko dorazilo až koncem 19. století, k čemuž jistě nemálo přispělo v roce 1897 vydání zákona, který se týkal zalesňování v obvodu Homí (Vsetínské) řeky Bečvy. Zalesňovaly se především pastviny. Vydání zákona na zalesňování předcházely mohutné povodně na řece Bečvě a Moravě, které vyžadovaly nějaké opatření do budoucna. Za jednu z jejich příčin byla považována devastace lesů v podhorských oblastech Beskyd a zvýšená eroze půdy na odlesněných plochách. Pak už smrk dostal zelenou. Coby ekonomicky výhodná dřevina, která přináší zisk již při stáří 30 let a má široké uplatnění jak v zemědělství, tak ve stavebnictví, byl vysazován prakticky všude. Tato skutečnost je platná dodnes.

Co to ale znamená pro rostliny?

Lesy smrkové a borové postrádají po pravidle travin i bylin květnatých, poněvadž hustá kultura smrková vyhubí rostliny na zalesněném pozemku. Teprv později 30-40 let po zalesnění a po proběhu hustého stromoví dostává se do mladého lesa více světla, kterým se probouzejí v zemi dřímající oddenky rostlin, smrkovou kulturou zdánlivě potlačených aneb se umožní vzrůst rostlin zanešených z pastvin a z lesů sousedních. Proto nalézáme v lesích smrkových a borových nejspíše hromadně rostoucí šťavel a jahodník, ojedinelé hrušičku, jestřábník obecný a lociku zední.

Řičan zde popisuje ještě celkem uspokojivou situaci, která platila pro smrkový les 1. generace, tedy to, že rostliny si nakonec svůj prostor vybojovaly a dokázaly i ve smrkových lesích vytvořit bylinné patro. Dnes jsme svědky 2. a 3. generace smrčin a situace je mnohem horší, tyto porosty prakticky bylinné patro nemají a většina bylinných druhů se soustřeďuje na poslední útočiště, na lesní prameniště.

Velké komplexy květnatých bučin s jedlí se zachovaly v Hostýnských vrších. Pohled na masiv Bludného (637 m) a Smrduté (750 m) z Obřan poblíž Tesáku. Foto J. Tkačíková

Záběr na řeku Bečvu v Novém Hrozenkově (Puszkailer, přibližně 30. léta 20. století). Z fotografie je patrné, kolik starých stromů rostlo v nivě řeky Bečvy v první polovině 20. století. Pak stromy ustoupily bezpečnosti, výstavbě a intenzivnímu zemědělskému hospodaření. Foto archiv MRV Vsetín

Porosty luční

Původní travinné porosty luk a pastvin povstaly v době osídlení samovolným zarůstáním sečí trávníkem, jak se to posud děje v každé seči, kde po vykácení lesa brzy vyrůstá psineček obecný, hlavní to travina sečová, později se dostavuje kostřava červená, tomka vonná a třeslice. K těmto základním travinám luk horských přistěhovaly se další druhy luční údolím Bečvy a střední Moravy.

Louky horské

Připomínají hojným výskytem psinečku blízkost lesů, hlavní traviny jsou tu kostřava červená, tomka, třeslice, pohánka hřeбенitá, ojediněle bojinek a srha laločnatá, místy usazuje se smilka, z ostřic ostřice bledá a jamní. K travinám druží se rostliny květnaté bika ladní, svízel jamní, kopretina silénka níci, pryskyřník hajní, nátržník, jetel horní, úročník, štirovník obecný, vítod obecný, třezalka čtyřhranná, bedrník obecný, černohlávek obecný, jitrocel kopinatý, kontryhel menší, prasetník blamatý, jestřábník obecný, z hořců tupolistý a karpatský, z vstavačů mužský, hlavatý, bezový s květy karminovými a žlutavými, pětiprstka hojně.

Louky smilkové

Z travin smilka rostoucí v hustých trsech převládá tak, že jen mezi trsy zbývá málo místa, kterého se zmocňují traviny a květnaté byliny již uvedené na loukách horských, zvláště na nich se vyjmají hořec, vstavače a jestřábníky. Louky smilkové jsou zvláště vyvinuty na lukách javomických v Nov. Hrozenkově a Vel. Karlovicích na samém hřebeni Javorníků. Zde vynikají horské druhy kýchavice, kokořík přeslenatý, lilie zlatohlavá, kakost lesní a hnědočervený, jarmanka, zvláště pak tu rostou pozoruhodné druhy subalpínského bika žlutavá a největší, žlutucha orličkolistá, pryskyřník platanolistý, bílé (zde jde jistě o neúmyslnou chybu, mochna zlatá kvete žlutě, odtud i její jméno, pozn. aut.) kvetoucí mochna zlatá, oměj žlutý a modrý, mléč alpský a chrpa javomická.

Louky údolní

Zde scházejí hořce i vstavače a druhy horské se vyskytují jen pod svahy horských hřebenu, kam byla jejich semena dešťovými vodami z lesů занесена, jako kuklík potoční, starček potoční, škar-da bahenní. Z travin obývají tu kromě kostřavy červené a třeslice druhy statnější: lipnice luční, kostřava luční, srha laločnatá, trojstět bojinek. Z květnatých druhů uplatňují se hojněji kopretina, chrpa luční, tužebník obecný, toten lékařské, z okoličatek kmín, bedrník, kozí noha, krabílce zápašná a srstnatá a zvláště hojně kerblík lesní, na místech vlhčích nalezne se i vzácně mečík střešovitý a jetel kaštanový. Na níže položených a mokřých partiích luk těch červená se pcháč potoční někde ve velkých koloniích.

Rozdělení na louky horské, smilkové a údolní už dnes neplatí z jednoho prostého důvodu, že louky horské a smilkové prakticky zanikly (časté jsou ještě ve slovenských horách, narazíte na ně například na Malé Fatře). Byly to spíše pastviny než louky v pravém slova smyslu a s ústupem pastvy se postupně měnily z ladem ležících ploch zarůstajících třezalkou skvmitou a třtinou křovištní na místa s dominujícími keři a stromy. Často byly tyto plochy také úmyslně zalesněny. Dnes tuto vegetaci najdeme jen fragmentárně na javomickém hřebenu a na Beneškách na hřebenu Vsetínských vrchů, samozřejmě druhově výrazně ochuzenou a pozměněnou. Většina travních porostů má dnes charakter luk údolních, tak jak je popisuje Řičan, s dominancí trav, a to statných trav jako je ovsík vyvýšený, srha říznačka nebo trojstět žlutavý. Tyto porosty, pokud jsou stále druhově bohaté, považujeme dnes za cenné a druhově bohaté. Proč? Protože během trvání jednotlivých zemědělských družstev dokázala tato uskupení díky své péči v podobě mohutného přihnojování a vysévání travních směsí zlikvidovat dřívou většinu údolních luk a ty dnes mají podobu pouze travních porostů takřka bez dvouděložných bylin.

Louky horské a zvláště údolní trpí na svém svérázu přiséváním travních semen a hnojením Thomasovou struskou, tak louky nad Jablunkou, u Semetina a okolo Bobrk měly dříve, ještě před dvaceti lety, jiné, na druhy bohatší složení, než nyní.

Přihnojování bylo populární i v minulosti, oblíbená Thomasova struska je fosforečné hnojivo, které vzniká jako odpad při výrobě ocele ze surového železa (např. v minulosti Vítkovické železářny). Struska se zbytky fosforu se používala k výrobě fosfátového hnojiva a po umletí byla známá pod názvem Thomasova moučka. Kvalita a druhová pestrost bobrckých luk patří minulosti, dnes už na nich nenajdeme Řičanem sbírané druhy, stejně tak louky nad Jablunkou jsou dnes pouze

Ořezávané stromy a selské lesíky (zdroj Štastný: Tradiční zemědělství na Valašsku, 1. polovina 20. století). Dnes již takřka vymizelý způsob udržování soliterních stromů, zde z údolí Halenkov-Bratřejůvka. Ořezávané stromy jednak poskytl krmivo pro dobytek a také pak nepředstavovaly nebezpečí pádem větve pro okolostojící budovy. Selské lesíky pak hostily všechny stínolmilné orchideje – střešníčník pantoflíček (*Cypripedium calceolus*) či okrotice.

kulturními porosty travin. V této oblasti zůstaly zachovalé louky hlavně v údolí Vesník.

Hnojení luk a pastvin probíhalo v minulosti vždy, nemělo však tak drastické dopady na flóru, jako má nyní. V minulosti se hnojily hlavně louky na seno, druhová pestrost se udržovala hlavně ve výše položených pasíncích. Zalesněním byly pasíanky, tzv. polany, vesměs zlikvidovány. Paradoxně se tak dočasně staly druhově nejbohatší zarůstající louky a pastviny níže v údolí. Ale jen do chvíle, kdy také ony zarostly keři a náletem dřevin. Odtud už se řada lučních druhů kvůli zničení údolních luk neměla kam uchýlit. Hnojením posledních květnatých luk tak riskujeme ztrátu např. vstavačů pro Valašsko definitivně.

Po popisu rostlinných společenstev upozorníme na význačné druhy jako botanické zvláštnosti okresu vsetínského, především na pět druhů karpatských.

Zajímavé je, že ačkoliv se celá řada druhů stala pro Valašsko neznámými nebo extrémně vzácnými, neplatí to pro tyto vyjmenované druhy. Všechny na Valašsku nadále rostou. Pouze chrpa javornická je takřka před vyhynutím a podobný osud stihl i kapradinu vratičku měsíční. Oba tyto druhy v minulosti rostly na javornických loukách na hřebenu Javorníků.

Řepíček *Anemone aquimonoides* v lesích v Hovězí hojně ve skupině Makty, Hrachovce a Filky. Roste jen v okrese zdejší, valašskoklobouckém a ve východní části okresu vizovického. Jinak schází na Moravě a v Čechách.

Hvězdnatec *Hacquetia epipactis* hojně na Bečevně, v bučině před Žebračkou, v Hovězí na několika místech.

Kyčelnice žláznatá *Dentaria glandulosa* kvete v dubnu u potůčků ve skupině Čábu a Makty.

Chrpa javornická *Centaurea mollis* hojně v Karlovicích...

zde v pozůstalosti chybí část textu

Třtina pestrá *Calamagrostis varia* jen na Vel. Javorníku v Karlovicích, pro Moravu nový druh.

Pcháč nízký *Cirsium acaule* v Jasence 1 km nad školou na pastvině u silnice, dříve jediné naleziště na Moravě, nyní nalezen i v Hovězí nad Škradným a ve Zděchově na Tanečnici.

Vzácný **kruštík fialový** *Epipactis violacea* na Makty a na Čábu.

Kamzičník rakouský *Doronicum austriacum* v Karlovicích na Babské a na Trojačce, pěstuje se na Vsetíně v několika zahradách.

Hofec tolitovitý *Gentiana asclepiadea* v Karlovicích na Trojačce.

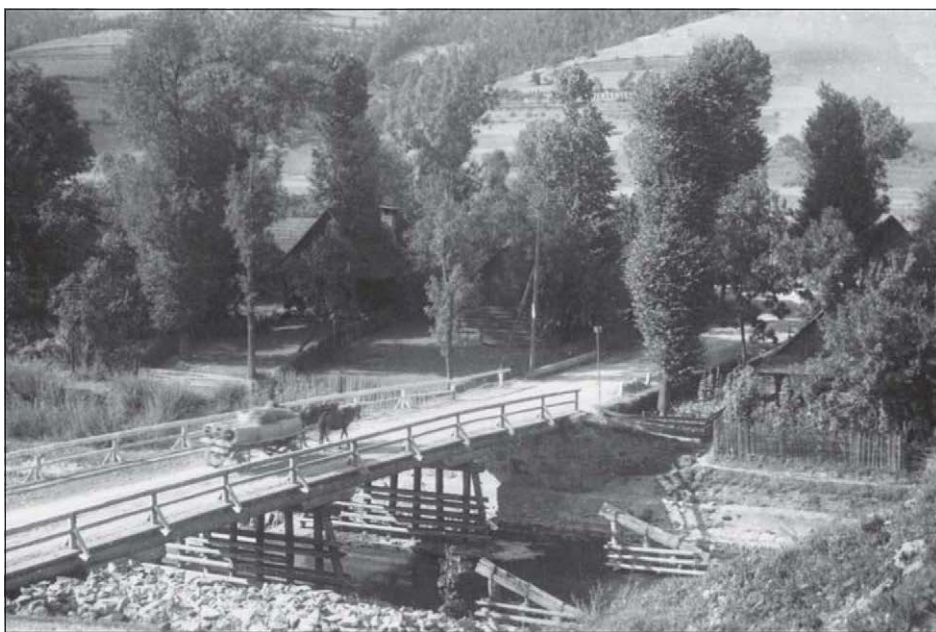
Vzácné kapradiny, **žebrovice** *Blechnum spicant* v Miloňově a Babské, **kaprad' horní** *Nephrodium oreopteris (montanum)* v Miloňově, v Pastorkově, též v Ratiboři na pasece u Štáštných; **vratička obecná** *Botrychium lunaria* a **hadí jazyk** *Ophioglossum vulgatum* na lesních lukách v Hovězí na Makty, v Nov. Hrozenkově nad Brodskou.

Sluší připomenouti, že brusinka zde schází a vyskytuje se jen zavlečená v nepatrné kolonii na Vsetíně v obecním lese za hutí a v lese nad Přemem, borůvka jest jen málo rozšířena a to po většině neplodná, plodná ve větších porostech roste jen na Dušné, na Ptáčnici a na Pulčinách.

Změny v krajině dokládá i dnešní masivní výskyt borůvky, která zarůstá původní horské a

Nejvzácnější rostlina hřebenových javornických luk **chrpa horská měkká** (*Centaurea montana subsp. mollis*) přežívá na několika posledních lokalitách podél hřebenové turistické cesty. Říčan věnoval této rostlině samostatný článek. V té době ještě poměrně hojně rostla ve značné délce javornického hřebene. Foto J. Tkačiková

Ořezávané stromy u mostu v Novém Hrozenkově (Puszkailer, přibližně 30. léta 20. století). Ačkoli se nám z dnešního pohledu může zdát takové ošetřování stromů drastické, paradoxně prodlužovalo život stromu (strom nebyl nebezpečný pádem větve a podobně) a navíc zajišťovalo životní prostor pro plejádu brouků, motýlů a dalších bezobratlých. Foto archiv MRV Vsetín

smilkové louky. Dnes jsou plodné porosty borůvky takřka v celé délce javornického hřebene, tedy na místech nejbohatších horských luk, a bohaté porosty tvoří borůvka i na zbytcích bezlesých enkláv Vsetínských vrchů. Borůvka, ačkoli je turisty a lesní zvěří velmi vyhledávaná, představuje velké nebezpečí pro luční faunu a flóru. Během desetiletí vznikají monokulturní porosty, které likvidují původně bohatou vegetaci. Spolu s rostlinami pak samozřejmě mizí i motýli a brouci, těsně následovaní hmyzožravými ptáky.

Zajímavá je okolnost, že v okrese jest jen pořídku rostlin jedovatých, jediné vraní oko a rulík

zlomocný v lesích, **matonoha** v obilí je málo rozšířena, hojný ocún vysušený v seně není tak škodlivý, neroste tu blin, durman, bolehlav, rozpuk jizlivý, pryskyřník litý, také zmije jest v území vzácná. Totéž platí i o škodlivém hmyzu, bekyně mniška je málo rozšířena, taktéž pilous obilní. Jest to vlivem drsného podnebí a vlivem původních stromů lesních buku a jedle, které mají méně nepřátel v hmyzu než dub, smrk a borovice.

Pod názvem matonoha se skrývá jilek mámivý (*Lolium temulentum*). Tento plevel v obilných polích stihl stejný osud jako např. koukol polní a to, že díky úpravě osiva a intenzifikaci zemědělské

Pastviny na hřebeni Vsetínských vrchů (Puskailer, přibližně 30. léta 20. století). Dříve byl podobně jako hřeben Javorníků i hřeben Vsetínských vrchů takřka celý odlesněný a pasený. Zalesněním jsme ztratili přírodovědně nejbohatší místa, ale i výhledy do krajiny. Minulou existenci pastvin poblíž červené turistické značky na hřebeni může tu a tam napovědět mohutný, od země zavěšený buk, který osamoceně stojí v mladém či středně starém smrkovém lese. Jedny z posledních bývalých pastvin jsou zde Šerhovny, které jsou udržovány za pomoci dotací k údržbě krajiny ze Správy CHKO. Foto archiv MRV Vsetín

výroby z polí zcela vymizel. Dnes je řazen mezi neznámé rostliny (A2). Sám o sobě není jedovatý, problémy způsobují pouze jeho semena v případě, že jsou napadena houbami. Jedovatých rostlin roste na Valašsku celá řada a to jak prudce jedovatých, tak pouze mírně jedovatých. Jednou z nich je např. čičorka pestrá (*Securigera varia*), odvar z její natě může přivodit i smrt. Zvířata, hlavně ovce, spásají jen mladé rostliny a starým se vyhýbají. Jedovaté jsou např. také z horských poloh splavovaná kýchavice bílá (*Veratrum album* subsp. *lobelianum*) nebo hojný plevel tetelucha koží pysk (*Aethusa cynapium*). A ve výčtu jedovatých rostlin bychom mohli ještě dlouho pokračovat. Většina jedovatých rostlin měla v minulosti uplatnění coby léčivky. Mezi nejedovatější rostliny patří na Valašsku hojně rostoucí rulík zlomocný (*Atropa bella-donna*), který najdeme podél lesních cest, na pasekách a lesních světlínách. Nebezpečné jsou především plody připomínající vzdáleně borůvky. A smrtelně jedovaté jsou také oměje. V nižších polohách v dubohabřinách můžeme potkat žluté kvetoucí oměj vlčí mor (*Aconitum vulparia*), ve vyšších polohách v Beskydech a Javorníkách pak modře kvetoucí oměj pestrý (*Aconitum variegatum*) a oměj tuhý moravský (*Aconitum firmum* subsp. *moravicum*).

Brouci

G. A. Říčan věnoval nejvíce své energie botanickým vědám. Na základě svých poznatků z terénu vydal i samostatné publikace věnující se květeně Valašska. Nejvýznamnější je souhrnné dílo *Květena okresu vsetínského a valašsko-meziříčského* (Říčan 1936). Hmyzu se věnoval pouze okrajově, a to jen na začátku svého působení v Huslenkách. V té době navíc chyběla i potřebná literatura. Dle níže uvedených seznamů druhů lze usoudit, že disponoval pouze několika knihami, podle kterých určoval všechny nalezené jedince hmyzu. Mnohdy se tak jedná o omyly, způsobené nekomplexností literatury. Přesto učinil Říčan několik velmi důležitých objevů, jejichž

platnost se prokázala mnohdy až po několika desítkách let.

Z čeledi střevlíků jsou hojní střevlík zlatolesklý, střevlík měděný, fialový, **svrašťelý**, zahradni, kožitý, Scheidlerův, **krajník jen vzácně**, ze svižníků jest hojný lesní, zvrhlý, polní a **německý**, dále pak hojně pobřežník měděný a bahenní, vlahomil vodní a bahenní, prskavec obecný, lesklec zelenohlavý, křížák velký, aksamitník lemovaný a červenonohý, pestřec lunoskvný, zdobník měděný, tečkokřídlec (*Feronia*) měděný, obecný, černý, kovový, čtvercošitník černý, četné druhy z rodu *Amara* a *Harpalus*.

Nálezy brouků světlých lesů, krajníci – v přiložené dokumentaci je uveden druh krajník hnědý (*Calosoma inquisitor*) – a střevlík svrašťelý (*Carabus intricatus*), dokladují jinou, dnes ztracenou tvář valašských lesů v nižších polohách. Na podstatně větších rozlohách zde musely růst dubohabřiny, doprovázené pasenými selskými lesíky s lipami. V takových lesních porostech se pak mohlo těmto druhům dobře dařit. Druhým významným nálezem je svižník německý (*Cicindela germanica*). Tento druh je dosud řídce rozšířen například nejbližší kolem Zlína. V okolí Vsetína nebyl druh v současnosti nalezen, vyžaduje výhřevné nízkostébelné biotopy, muselo se mu dařit na přepásaných pastvinách. Přezívat dokáže i na tzv. „přísušcích“ v lemech u mladých lesíků. Na Valašsku se ale asi i „přísušky“ pro udržení populace nedostávalo.

Z větších brouků vodních vyskytuje se potápník vroubený, křepčík obecný, kropník hnědý, vírník obecný, přikopník rýhovaný, bažinník přičnospasý, **vodomil velký** a střevlíkovitý. Po regulaci Bečvy zmizely četné tůně a s nimi i hojnost hmyzu vodního, nyní tůňky nacházíme na Vsetíně jen u splavu a tři rybníčky v Pozděchově v Trubkách.

Tristní situaci pro hmyz, kterou přinesla meliorace řeky Bečvy ve 20. letech 20. století, si Říčan

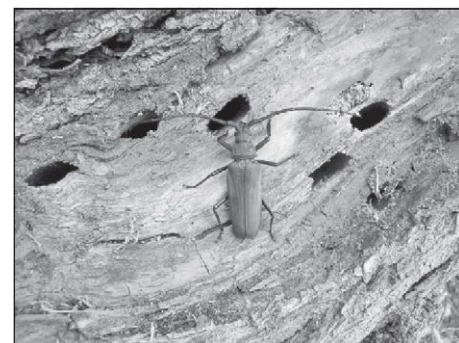
uvědomoval velmi přesně. Narovnáním toku a vysušením jeho okolí, zavezením slepých ramen a rybníčků došlo k drastickému poklesu diversity vázek a vodního hmyzu vůbec. Udávaný výskyt vodomila černého, našeho největšího vodního brouka, dokládá bohatost tehdejší mokřadní fauny. Před několika lety byl však vodomil černý pro Valašsko opět potvrzen, a to přímo ze Vsetína. Je to ale bohužel pouze ojedinělý nález, pravděpodobně jen přeletujícího brouka.

V 19. století zaujímala Bečva velkou část údolní nivy, časté byly náplavové ostrovy, hlubší tišiny a zákoutí. Řeka byla lemována starými a jamami povodněmi poškozenými stromy, které hostily obrovskou diverzitu dřevokazného hmyzu. Ztracená krajina Valašska ještě z počátku 20. století plná stromových mohykánů bere dech. Podrobněji je tematika náplavů a okolí vodních toků zpracována v článku: *Štěrkové náplavy na Vsetínském Bečvě – jedinečný biotop nebo pouze stavební materiál?* Valašsko – vlastivědná revue, MRV Vsetín 2004/2, 13: 21–23.

Z čeledi drabčků, obsahující četné druhy broučků drobných, uvádíme jen větší druhy: *masař hubatý*, červožrout kostkovaný, drabčík císařský, hrabavý, červenokřídlý a mrvoový, svižnonožec smrdutý a modravý, lejnomil okázalý (černý, velmi lesklý). Z hrobaříků jest hojný hrobařík obecný a malý, menší hrobařík černý, rod mrchožrout (těla ploškého a širokého) vykazuje pět druhů, z nichž největší je vzácný mrchožrout pobřežní, zde hojný. K zvláštnosti zdejší broučí zvířeny náleží rod hlavec (*Liodes*) malých to broučků 2-3 mm lesklých, hladkých, hnědočervených, žijících v lanýži bílé („jelení trubka“) na lesních loukách, létající před večerem.

Z brouků listorohých **roháč** zřídka se vyskytuje, spíše se nalezne jeho menší odrůda roháček, dále listorožec střevlíkovitý, **kozlík rovnoběžný**, vzácný **stromohlod válcovitý**. Z rodu zlatohlavků náležají se tři druhy (zlatý, kovový, květní), pak zdobenec zelenavý, chlupáč páskovaný. Z výkalníků jest vzácný **výkalník poloměsíční** zde pořádku, ale přichází tu mnoho druhů z rodu lejnožrout, hnojník a hlubač. Z rodu chroustů škodí i chroustek letní a páskovaný, pak obecný listotkaz. Čeleď krasců jest zde slabě zastoupena, přichází jen krasec obecný (*Buprestis rustica*), květokras temný, polník zelený (*Agrilus viridis* na lísce) a drsnatec malý na osice.

Našeho největšího brouka – roháče obecného jsme pro Valašsko asi nevratně ztratili na konci 80. let 20. století. Poslední nálezy jsou z okolí Va-

Tesařík drsnorohý (*Megopis scabricornis*), který je Říčanem udáván z Valašska, patří mezi nejjednodušší údaje pocházející z tohoto rukopisu. Foto L. Spitzer

lašského Meziříčí, dříve byl ale nalézán řídce na celém území Valašska (známý je z Halenkova, Růždky, Vsetína a dalších míst). Pravděpodobně jej zahubil drastický úbytek starých stromů v intravilánu obcí, v alejích, zastínění a zapojení dříve podstatně světlejších dubohabřin a v neposlední řadě i likvidace soliterních stromů na loukách a pastvinách. V našich podmínkách nedorůstal roháč nikdy tak obrovských rozměrů, jako to dokáže na jižní Moravě. Přesto se držel a těšil oko prvorepublikového sběratele brouků. Podobně jsou na tom i další dva druhy roháčovitých, roháček kozlík (*Dorcus parallelepipedus*) a stromohlod válcovitý (*Sinodendron cylindricum*), o jejichž současném výskytu nemáme žádné informace. Podrobně bylo téma mizení brouků soliterních stromů u alejí kolem cest zpracováno v článku „Kam se poděl valašský roháč“ ve Valašsku – vlastivědné revui 2006/1, 16: 35–36.

Dalším význačným nálezem pro Valašsko je výskyt výkalníka poloměsíčního (*Copris lunaris*). Tento nádherný chrobák s dlouhým tenkým rohem na hlavě je vázaný na trus velkých obratlovců (čili i hovězího dobytka). S ústupem lokální pastvy (družstevní pastva bohužel produkuje kravská lejna nedostatečné kvality) se bohužel vytratil takřka z celé ČR a nyní přežívá na několika izolovaných lokalitách, hojněji jen v oborách jižní Moravy.

Z čeledi kováříků vynikají myšák šedý, pružník krvavý a kovorudý, srdconoš travní, stromovec hřebenorohý, kovový a purpurový, černohřbetník černý a červenonohý, zdoluhavec (*Athous*) černý, rudořitný, tmavošedý, kovářík (*Agriotes*) chlupatý a obilní (*lineatus*). Z čeledi jemnokrovečníků, většinou druhů drobných, vyjímají se více páteříček rezavý a tři druhy temného zbarvení, tmavý (*Cantharis obscura*), obecný (*C. rustica*) a sněhový (*C. fusca*), pak klanodrápník žlutý a šitnatý (šití černý, krovky pak žlutavé). Z pestrokrovců jest hojný nitkorožec měkký (*Opilus molis*), pestrokrovečník mravenčí, chlupatec včelový. Z potemníků se nejčastěji nalezne smrtník, hrbolekrovečník písečný, hubopas sítkovaný, houbožil obecný, potemník moučný, hřbetotvarec (na lísce). Z majkovitých jsou hojné **majka obecná, fialová a drsná**. Hojně se vyskytuje krásně červený ohniváček, podobný **zelený puchýřník** jest tu vzácný.

Majky jsou parazitický hmyz, jehož larvy se vyvíjí v hnízdech včel. Odkázány jsou tak na bohatou nabídku hnízd včel, do kterých se pak nechávají larvičky majek odnášet. Drtivá většina majek nedokáže přežít u běžných včel, potřebuje včely samotářské. A zde je problém, jedna z nejvíce mizejících skupin hmyzu jsou právě samotářské včely a s nimi i majky. Majka fialová (*Meloe violacea*) je stále vcelku běžná, často ji potkáme na jaře na loukách či když překonává polní cestu. Majka obecná (*Meloe proscarabeus*) je vzácnější a dlouhou dobu byla pro Valašsko vymizelá. Až v posledních letech jsou známy izolované nálezy z podzimního období. Majka drsná (*Meloe rugosus*) se však z Valašska vytrátila úplně a zatím nejsou indicie, že by se k nám z jihu opět vracela, stejně tak i dříve v medicíně využívaný puchýřník zelený (*Lytta vesicatoria*).

Z čeledi nosatců, malých to brouků, ale na druhy bohatých, jest pozoruhodný rod lalokonosec,

velikostí vynikající rýhonosec široký, lenivec skvrnitý, smrkovec skvrnitý, plochým chobotem jest nápadný širokonosec. Patří červeným zbarvením jsou úzkošijník lískový, tlustonosec lesklý, vrtač červený, zbarvením kovově lesklým modrým až zlatozeleným zobonosec olšový a topolový. Zelené zbarvení mají i rody zelenolesklec, listohlod a rosnák. Hojný dlouhonosec lískový působí červostí ořechů.

Čeď tesaříků zastoupena jest mnohými většími druhy: piluna a tesař bukový v pařezech bukových, zelný pížmovník vrbový, vzácný **sametovec horský (*Rosalia alpina*)** na buku, **vrbník tkadleček**, dazule domácí s dlouhými tykadly, osikovník drsný, **trnec vrbový**, vzácný **drvomil** v topolech a vrbách, hnilihlod, hladkošitník fialový a krvavý, kousavec (3 podobné druhy), úzkořitník červený, čtveropásy, skvrnitý a mnoho menších druhů toho rodu. **)

**) Větší sbírka brouků a hmyzu polokřídleho uložena jest v gymnáziu na Vsetíně.

Říčan poprvé z Valašska komentuje výskyt tesaříka alpského (*Rosalia alpina*). Z hlediska profesionální entomologie je to velmi významný nálezy. Tesařík alpský patří nyní mezi kriticky ohrožené druhy brouků, jeho výskyt je omezen na jednu oblast v Čechách a několik oblastí v Bílých Karpatech, např. v údolí Vlár. Tento tesařík je dosud hojný v lesích Slovenska, kde je možno na něj narazit i v tisícových počtech. Z Valašska jej pak nikdo dlouhá desetiletí neuváděl. Nové záznamy existují až z poslední doby – konce 20. století. Nalezen byl například lesními dělníky v Halenkově-Dinotici či v Novém Hrozenkově v údolí Brodská. Přesto neexistuje žádný dokladový kus, nálezy byly často navíc poblíž pil, do kterých bylo přiváženo dřevo ze Slovenska. Brouci tak mohli pocházet odtud. Navzdory tomu není výskyt tesaříka na Valašsku vyloučen. Pořád jsou zde vhodné zachovalé bukové lesy. Je však pravděpodobné, že tento tesařík žil spíše na pastvinách, kde se vyvíjel v okusovaných a ořezávaných pastevních bucích. Larvy totiž potřebují pro svůj vývoj osluněné odumírající dřevo, zastíněné stejnověkové bukové porosty mu nevyhovují. S úbytkem pastevních soliterních stromů možná přišel tento druh o nejlepší místa svého vývoje. Jak je tomu s tesaříkem alpským na Valašsku nyní, tak ukáže až budoucnost.

Další charismatický velký tesařík – vrbník tkadleček (nyní se jmenuje kozlíček vrbový – *Lamia textor*) žije na vrbách a stále je jej možno nalézt například přímo ve Vsetíně u splavu na Ohradě či na Bobrkách. Nejvíce se mu daří na starých vrbách, které jsou bohužel v poslední době káceny, mnohdy i bez náhradní výsadby. Z běžné krajiny mizí rychlým tempem kvůli čištění a zpevňování břehů potoků.

V roce 2009 se podařilo po více než 70 letech potvrdit v údolí Vsetínské Bečvy i výskyt trnce vrbového (*Rhamnusium bicolor*). Jedná se o krásného, leskle modrého, až 2 cm velkého tesaříka, který je svým vývojem vázán na narušené dřevo živých listnatých stromů. Výskyt tohoto druhu je znám již několik let z Rožnova pod Radhoštěm, kde žije v jírovcové aleji na Hradisku. Záznamy z údolí Vsetínské Bečvy však dosud chyběly. Nalezen byl náhodně v mrtvém topolu na okraji obce Halenkov. Zde však nemá druh možnost další existence. Strom je již mrtvý a brzo se roz-

padne. Pokud se populace nepřemístí na jiné stromy v okolí, tak velmi rychle zmizí. Tento druh byl již v předválečné době Říčanem charakterizován jako vzácný. Vyvíjí se totiž buď v dutinách starých stromů, nebo na poškozených místech kmenů a větví. Zajisté mu v minulosti vyhovovaly jarní povodně, kdy ledové kry tu a tam odřely kůru stromů na březích řek. Zde pak samice mohly klást svá vajíčka. Stejně tak mu paradoxně vyhovovalo i ořezávání větví (letnění stromů). Ořezávání se nám nyní zdá jako drastický zásah do stromu, prakticky se tak ale výrazně zvyšovala životnost stromu, který pak nebyl nebezpečný pádem větví ani neprodukoval tolik listů. Nyní to má tento tesařík velmi zlé. V obcích a městech jsou staré stromy káceny kvůli přehnaným bezpečnostním obavám. Káceny jsou aleje podél cest. Káceny jsou i břehové porosty kvůli možnému narušení ochranných hrází kořeny stromů. Člověk tak tomuto krásnému brouku velmi rychle likviduje veškerý životní prostor.

Nejvýznamnější je ale údaj o výskytu „drvomila“, tesaříka *Megopis scabricornis* (pozn.: v Říčanově práci je tento druh zaměněn za tesaříka zavalitého (*Ergates faber*), dle další literatury, i Říčanem uvedené živné rostliny vrby a topolu, se nade vši pochybnost jedná o tesaříka *M. scabricornis*). Je to velký brouk, dorůstá velikosti až 6 cm. Pro svůj život potřebuje obrovské staré topoly nebo vrby. Nejblíže se nyní vyskytuje v Olomouci. Zahubila jej zajisté likvidace starých stromů. Dobře je toto vidět na starých fotografiích, např. Nového Hrozenkova. Niva řeky Bečvy byla tehdy plná mohutných topolů a vrb. Zajisté se mu zde muselo velmi dobře dařit. Nyní nemá tento druh vůbec možnost přežít a bohužel se ani odnikud navrátit, protože vymřel na drtivé většině míst Moravy.

Motýli

Pročítání seznamu Říčanem uváděných druhů motýlů naplňuje srdce entomologa radostí. Dnes víme, že jsme pro Valašsko ztratili jen pouhé 2 druhy Říčanem komentovaných druhů motýlů. (Pravda, vymřelo dalších 5 druhů motýlů skalních lesostepí, které dříve žily např. na Valově skále ve Vsetíně, na Pulčinách či na Čertových skalách. Tyto druhy se ale i v době Říčana v údolí Vsetínské Bečvy jinak nevyskytovaly). Když se podíváme na situaci ve zbylé části Moravy a Čech, tak se Valašsko může hrdě pyšnit titulem nejstabilnějšího druhového složení motýlů luk, pastvin a lesů. Například na Krmovsku vymřelo za posledních 60 let (zhruba od doby působení Říčana) celkem 40 % denních motýlů. Podobně je tomu na Vysočině a jinde také. Na Valašsku se dosud uchovalo v míře jinde nevidané maloplošné soukromé hospodaření, které zajišťuje vhodné podmínky pro velmi bohaté společenstvo motýlů. Škoda jen, že Říčan neuváděl u mnoha druhů přesná jména. Seznam by pak byl velmi věrným odrazem tehdejšího stavu motýlů. Přesto, pokud sečteme všechny uváděné druhy, tak jsme na zhruba stejných číslech, které jsou entomology např. z Huslenek uváděny i nyní. Pokud se nevytratí soukromý chov ovci, hus či kravek, tak se budeme moci z tisíců motýlů poletujících na teplejších loukách a pastvinách těšit i nadále. Podrobněji je téma motýlů Valašska zpracováno v článku: *Co má společného ovce a modrásek černoskvrmný?* Valašsko – vlastivědná revue, 2005/2, 15: 20–24.

Motýli denní

Bělásek zelný a ovocný, bělásek řeřichový, žlutásek citrónový, žlutásek čičorečkový (*Colias hyale*), **otakárek** tenyklavý a **velký**, babočka páví oko, babočka admirál, babočka osiková (černopláštník), babočka jilmová, babočka žahavková, babočka bodláková, barvoměnka duhová (na olši a jivě), bělopásek topolový (na osice), perleťovec (3 druhy na maliniku a fialce).

Na Valašsku jsme dlouhá léta postrádali otakárka ovocného (*Ipilclides podalirius*), zde uváděného jako otakárka velkého. Na konci 70. let patrně v souvislosti se změnami v hospodaření v krajině druh zmizel a vrátil se až v roce 2007. Vidován je od té doby řídce, ale stabilně po celém Valašsku. Podrobněji je téma návratů motýlů na Valašsko zpracováno v článku: Dobývá jižní Morava Valašsko? Valašsko – vlastivědná revue, MRV Vsetín 2007/2, 19: 15–17.

Motýli denní menší

Modrý modráček (mnoho druhů), červený ohniváček (několik druhů), hnědý ostruháček, malý motýlkovec (několik druhů), hnědásek (několik druhů) připomínají zbarvením svrchní strany křídel poněkud perleťovce. Okáč (má temná křídla s černými, bílé neb žlutavě očkovanými skvmami), mnoho druhů na lukách zvláště lesních, žijí na travách. Soumračník (drobní motýli žlutě zbarvení, těla zavalitého, 3 druhy na travách).

Motýli večerní

Smrtihlav (ne vzácný), hojněji lyšaj borový, lyšaj svačkový, lyšaj svizelový, **lyšaj pryšcový**, zubokřídlec vrbový (páví oko večerní), zubatec lípový, zubatec topolový, dlouhozobka svizelová, vřetenuška tužebníková a jetelová (obě s červenými skvmami na předních křídlech).

Lišaj pryšcový (*Hyles euphorbiae*) patřil donedávna k velmi běžným druhům. Jeho překrásně zbarvené a až 9 cm velké housenky se vyvíjí na pryších, kterých bylo dřív na pastvinách všude plno. Když se přestávalo maloplošně pást a na louky byla vyháněna obrovská stáda krav z JZD (a navíc se louky i hnojily), tak pryšců ubylo a lišaj se na zhruba 20 let ztratil. V roce 2006 byl pak první kus chycen v Halenkově. Lišaj pryšcový je tak stále velmi vzácný, ale prokazatelně s námi na Valašsku žije.

Motýli noční

Přástevník medvědí, přástevník šťovíkový (rezavý), přástevník bezový (bílý s černými tečkami), dvopleň vrbový, hranostajník vrbový, štětconoš tmkový (malý motýl rezavého zbarvení), předatka vrbová (celá bílá), bekyně zlatořítná, bekyně sosnová (mniška), bekyně velkohlavá, bourovec kroužkový, bourovec ostružinový, bourovec borový, páví oko noční malé (habrové), páví oko bukové.

Celkově se dá říct, že početnosti velkých nočních motýlů velmi poklesly. Mnohdy poklesly i o desítky procent. Stále jsou ale časté záznamy, které přítomnost druhů v údolí Vsetínské Bečvy potvrzují. Dříve bylo běžné, že za dobré noci přiletěly ke světlu i desítky přástevníků medvědích (*Arctia caja*). Dnes můžeme být spokojeni, když přiletí 2 nebo 3 kusy. Snad se populace vzpamato-

ují a zase budou tito krásní velcí motýli běžnou ozdobou naší přírody.

Na Valašsku vymřel bourovec švestkový (*Odonetis pruni*), přesné důvody nejsou známy. Nejblíže k nám je stabilně chytán ve Valašských Kloboukách, je proto možné, že se do údolí Vsetínské Bečvy za čas opět vrátí (možná je i jen dlouhodobě přehlížen, protože nerad přiletá ke světlu).

Můry

Z velkého počtu druhů můr uvádíme několik druhů vynikajících velikostí a hojným výskytem. Stučkonoska vrbová a jí podobná stučkonoska olšová, stučkonoska jasanová, **tmavokřídlec černopásý**, osenice černopásá, škodlivá osenice ozimní, kovolesskelec gamma, mūra zelná, lalokokřídlec vrbový (rod přezimuje v množství na stropěch sklepů), plamenoskvinka cviklová (mūra achátová).

Pídalky

Z množství druhů uvádíme druhy větší a zde hojně. Brkorožec dubový, zejkokřídlec olšový, zejkokřídlec bezový, **skvrnopásník angreštový** a velmi škodící ovocnému stromovi pídalka zimní větší a menší.

Z výčtu menších nočních motýlů je velmi zajímavý údaj o skvrnopásníku angreštovém (*Abraxas grossulariata*). Ještě před dvaceti lety se jednalo dokonce o škůdce na rybízích a angreštích v zahradkách. Pak z nevysvětlitelných příčin začal mizet a za poslední dva roky jsou známy z území ČR jen 3 (!) jeho nálezy. Další zajímavý údaj je výskyt tmavokřídlece černopásého (*Mormo maura*). Tato velká mūra žije hlavně v krasových oblastech, ukrývá se nejraději v puklinách, jeskyních a podobně. Náhodně jsou k nalezení jedinci ve štolách nebo podzemních chodbách a kanalizacích. Na Valašsku nebyla již několik desetiletí sbírána.

Nejvydatnější naleziště pro hmyz všech řádů poskytují **lesní louky**, kde před senosečí v slunečný den od rána do večera lze sáčkem sbírat na sta druhů. Rozlehlé lesní louky jsou v Hovězí na Ochmelově, na severním svahu Makty, v Halenkově v Dinotici na Peciválce.

Valašsko svou jemnozrnnou strukturou krajiny a udržujícím se soukromým hospodařením zajistilo přežití desítek jinde kriticky ohrožených či vymřelých druhů motýlů. Doba se však stále mění a krajina stále víc a víc zarůstá. Ubylo dobytek jako takového. Co bývalo hlavní obživou místních lidí, stalo se jejich přivýdělkem. Potřeba pastvin klesla, pase se blíže usedlostem, kde dříve místo nyníjších pastvin bývaly pole a záhumenky. Vysoko do kopců dobytek nikdo nevyhání. Vzdálenější polany zarůstají, jejich celková rozloha se snižuje. Nejvíce to odnášejí právě „lesní louky“, tzv. polany. Na tyto louky vysoko ve svazích kopců je obtížný přístup, špatně se zde hlídá dobytek a ani seno není příliš kvalitní. Není tak s podivem, že hospodáři od klizení těchto luk bez podpory státu pouštějí.

Z jiných řádů hmyzu jsou pozoruhodné z blanokřídlych piložítka velká, sršeň a velký druh čmeláků *Xyllocopa violacea* černého zbarvení s leskem do modra až fialova žijící v trouchnivých

bukových pařezech. Z mřížkokřídlych létá při vodách hojná vážka (velké tělo silně ploské, zde několik druhů) a podobné vodní šídlo (tělo dlouhé, mnoho druhů barev kovově lesklých, zelené, modré až fialově červené).

Měkkýši

Z měkkýšů jest pozoruhodný hlemýžď zahradní s ulitami i přes 5 cm velkými, po dešti leze v řídkých travnatých lesích na cestách. Též v lesích po dešti můžeme spatřit dva druhy velkých slímáků až na 8 cm, slímák lesní s pláštěm černohnědým a slímák modrý (*Limax Schwabii*), zvláštnost karpatská hojně na Makty. Škeble rybníční nalezne se zřídka u Bečvy a v Pozděchově v údolí Trubiska.

Závěr

Lidi podobných svou životní energií a biologickým záběrem G. A. Říčanovi na Valašsku nežilo mnoho. I proto jsou jeho literární odkaz a uložené zápisky tak cenné. Z výše uvedeného textu je patrné, že nejen sbírkové předměty uložené v muzeu (rostliny v herbářích, entomologické krabice s hmyzem či geologické vzorky) mají velký význam pro současné i budoucí lokální bádání v mnoha vědních oborech. Nezbytným doplněním jsou osobní písemné pozůstalosti několika amatérských přírodovědců uložené v Muzeu regionu Valašsko, které poměrně přesně odrážejí stav valašské krajiny a přírody v období života badatelů a díky kterým před námi vyvstává obraz valašské krajiny let minulých. Tato kombinace badatelů pak umožní lépe a věrněji pochopit přírodní a kulturní procesy, které způsobily všude okolo nás viditelné změny. Proto i dnes je maximální snahou muzejních přírodovědců rozšiřovat muzejní sbírky tímto způsobem a uchovat tak pro generace příští co nejbohatší studijní materiál.

Torzo mohutného topolu v Halenkově-U Šuláčků. Na dutiny starých stromů je vázáno mnoho dnes vzácných druhů brouků. Dříve byli běžní (podobně jako dříve byli škůdci smrků v našich podmínkách také ohrožení). Obdobně velkých starých stromů roste v nivě Vsetínské Bečvy jen několik málo (tento topol z Halenkova je navíc již několik let mrtvý a jeho dutina slouží jako malá kaplička). A to dutinovému hmyzu nestačí. Foto D. Halata

Pestrá krajina na západním okraji Javorníků - místo, kudy šelmy přechází do Vizovických vrchů.

Foto Michal Bojda

Aktuální situace rozšíření velkých šelem v Beskydech a na Valašsku a současné hrozby

Michal Bojda, Miroslav Kutal

Velké šelmy medvěd, vlk a především rys jsou už řadu let neoddělitelnou součástí valašské přírody. Šelmy to však neměly a ani v dnešní době bohužel nemají s návratem jednoduché. V minulých staletích byly velké šelmy považovány v našich lesích za nežádoucí druh a kvůli intenzivnímu lovu byly u nás na začátku 20. století úplně vyhubeny. Trvalo potom několik desítek let, než se k nám, díky zvýšené ochraně šelem na Slovensku, vrátili. Jako první se v 50. letech do Beskyd vrátil rys ostrovid, od 70. let se začali každoročně objevovat medvědi a až od roku 1994 byl prokázán trvalý výskyt vlčí smečky.

Chráněná krajinná oblast Beskydy je jediným místem v České republice, kde v dnešní době žijí všechny tři druhy velkých šelem. Z toho důvodu je celá CHKO Beskydy zařazena také do soustavy NATURA 2000 jako Evropsky významná lokalita výskytu velkých šelem.

S návratem velkých šelem začala Správa CHKO Beskydy pořádat každoroční mapování jejich výskytu. Nejdříve bylo zaměřeno na zjišťování přítomnosti rysa ostrovida, ale s postupným návratem dalších druhů bylo zaměřeno také na medvěda hnědého a od roku 1994 i vlka obecného. Protože mapování probíhá většinou koncem zimy, nejčastěji na přelomu února a března, podaří se zjistit přítomnost medvěda v tomto období jen velmi výjimečně.

Letos proběhlo mapování šelem v CHKO Beskydy koncem února. Tohoto mapování se kromě

pracovníků CHKO Beskydy zúčastňují také dobrovolníci z řad dalších ochranných organizací i veřejnosti. Významnou měrou se na monitoringu šelem podílí také Hnutí DUHA, které organizuje už desátou sezónu v CHKO Beskydy tzv. vlčí hlídky. Dobrovolníci pátrají po pobytových znacích velkých šelem v průběhu celého roku. Další důležitou činností je monitoring a odrazování pytláků od střílby na chráněné druhy velkých šelem.

A jak se velkým šelmám v CHKO Beskydy vlastně daří? Nejpočetněji zastoupenou šelmou je rys ostrovid. Početnost rysů je odhadována na 12 až 15 jedinců. Na první pohled se může zdát, že je rys v CHKO Beskydy rozšířen rovnoměrně, ale i v tomto území jsou oblasti, které rysové preferují častěji než jiné. Rysi velmi rádi vyhledávají členité terény a skalnaté hřebínky, což se nám

při monitoringu potvrdilo jak v Moravskoslezských Beskydách, tak v Javorníkách. Rysové se v CHKO Beskydy také pravidelně rozmnožují. Rysice s koťaty byla pozorována například v okolí Lysé hory, ale i v Javorníkách.

V okrese Vsetín se rysi trvale vyskytují zejména v Javorníkách, a to v oblasti Makty a hlavního javornického hřebene. Podle výsledků z celoročního sledování je však důležité zmínit, že většímu svému životu tráví rysové ve slovenské části Javorníků. Důvod je jednoduchý - slovenské Javorníky jsou mnohem divočejší než Javorníky na moravské straně. Podle nalezených pobytových znaků se však rysové snaží obsadit pohorí i mimo CHKO Beskydy. Jejich stopy byly nalezeny například v oblasti migračního koridoru Lomensko v Lidečku, který odděluje Vizovické vrchy od Javorníků. Ostatně přítomnost rysa ve Vizovických vrších byla potvrzena i v dřívějších letech. Bohužel se však nepodařilo za celou letošní zimu věrohodně potvrdit přítomnost rysa ve Vsetínských vrších, přestože v dřívějších letech zde byl jeho výskyt zaznamenáván každoročně a dokonce zde bylo pravidelně potvrzováno rozmnožování rysů. Bohužel se k nám dostávají informace, že příčinou vymizení rysů ze Vsetínských vrchů je nelegální odstřel.

Přítomnost medvěda hnědého byla koncem loňského roku potvrzena zejména z oblasti Lysé hory, Smrku a Kněhyně. Dokonce byla v této oblasti pozorována i medvědice s medvídky. Jejich počet je v CHKO Beskydy odhadován na 2 až 4 jedince. Není náhoda, že se medvědi zdržují hlavně v těchto oblastech. Potvrzuje to ten fakt, že medvědi vyhledávají oblasti s nejzachovalejšími lesními porosty, vždyť například na masivu Smrku je vyhlášeno hned několik přírodních rezervací, které tyto zbytky porostů přísně chrání. Medvědi zde nacházejí jak dostatek přirozené potravy, tak klid, který ke svému životu také potřebují.

Ve Vsetínských vrších i v Javorníkách se však přítomnost medvěda podařilo v posledních letech potvrdit jen výjimečně. Přitom ještě do roku 2006 se zejména v oblasti Makty vyskytovalo i více jedinců v jednom roce. Medvědi však nejsou ani ve slovenské části Javorníků, kde lesní porosty i odlehlost od velkých turistických center splňují všechny nároky, které medvědi vyžadují. Ve srovnání se situací v Javorníkách působí až neuvěřitelně výskyt hned několika medvědů v severní části Bílých Karpat. Dokonce je z této oblasti potvrzováno pravidelné rozmnožování medvědů. Tato situace však jen potvrzuje důležitost migračního koridoru v Lysém průsmyku, který odděluje Javorníky od Bílých Karpat. Je totiž velmi pravděpodobné, že medvědi, kteří se usadili v Bílých Karpatech, museli tímto průsmykem přejít právě z Javorníků.

Zjistit a potvrdit výskyt vlků je velmi obtížné. Důvodů je hned několik - vlci se vyznačují velkou pohyblivostí po svém teritoriu a dalším důvodem je velká podobnost vlčích stop se stopami některých psích plemen. Přítomnost vlků se často prozrazovala nálezem zbytků stržené kořisti, ať už se jednalo o lesní zvěř, nebo hospodářská zvířata. Přestože počet vlků v CHKO Beskydy dosahoval kolem roku 2000 počtu možná i víc než 10 jedinců, zdá se, že jejich stav v posledních letech klesá. Dnes se odhaduje jejich počet na maximálně 5 jedinců.

V okrese Vsetín se vlci pravidelně pohybovali po hlavním javornickém hřebeni, ale také ve Vse-

Medvěd je největší evropská šelma.

Foto Karel Brož

V severní části Bílých Karpat se letos ze zimního spánku medvědi probudili už koncem února.

Foto Michal Bojda

tínských vrších. O přítomnosti vlčí smečky svědčí časté nálezy vlčího trusu na nápadných místech, čímž si vlci značili své teritorium. Jedním z takových míst byl i kopec Javorníček ve Velkých Karlovicích, kde bylo možné nalézt i 14 vlčích trusů v okruhu 200 m. V současné době se však vlci v Javorníkách i Vsetínských vrších objevují spíše sporadicky a jsou opět vzácnými návštěvníky. Na tomto stavu se pravděpodobně výrazně podepsalo prodloužení doby lovu vlků na Slovensku. Už od loňského podzimu se mohou tyto u nás chráněné šelmy na slovenské straně Beskyd a Javorníků lovit bez omezení od 1. října do 31. ledna, zatímco v předchozích letech byla stanovena doba lovu od 1. listopadu do 15. ledna. Další příčinou poklesu vlčí populace může být samozřejmě nelegální lov na obou stranách hranice.

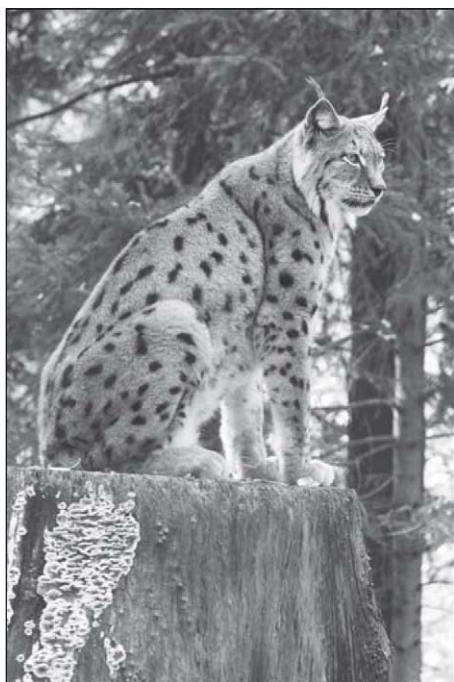
I když jsou u nás všechny druhy velkých šelem celoročně zákonem chráněné a nesmí se tedy lovit, je jasné vidět, že ani v 21. století nemají tyto šelmy na různých ustlání. Přestože mají velké šelmy nepopíratelný význam pro lesní ekosystémy, což ostatně dokládá mnoho studií z celého světa, pořád se najdou lidé, kteří je považují za „škodnou“ nebo neodolají touze lovecké trofeje a šelmu na potkání střelí.

Další poměrně vážné nebezpečí pro velké šelmy představuje nekontrolovatelně se rozšiřující zástavba volné krajiny a také stavba nových rychlostních komunikací. Na Valašsku je v tomto ohledu velkým nebezpečím záměr stavby kontroverzní rychlostní silnice R49. Tato komunikace by totiž přetla důležitý migrační koridor pro velké savce, který vede z Beskyd a Javorníků na západ do Bílých Karpat a Vizovických vrchů. Přestože je

Vlci svůj domov na Valašsku stále hledají.

Foto Karel Brož

Zima je pro mapování šelem nejpříhodnější - stopy rysa ostrovida.

Foto Michal Bojda

Pařezy jsou pro rysa vítaným rozhledovým bodem.

Foto Karel Brož

fragmentace krajiny zástavbou a dopravní infrastrukturou v odborných kruzích známým a diskutovaným tématem, v praxi nejsou (alespoň na Moravě) realizována téměř žádná funkční opatření, která by vedla k zajištění dobré průchodnosti krajiny. Bohužel ani při plánování R49 se nepočítá s opatřeními, která by dovolovala velkým savcům bezpečný přechod této komunikace.

Populace velkých šelem jsou u nás velmi zranitelné, bude tedy záležet na postoji nás samotných, zda dokážeme přizpůsobit náš obraz moderního života tak, aby v něm zůstal prostor pro divokou přírodu. Jaký bude osud velkých šelem v dalších desetiletích, záleží i na tom, jak průchodnou krajinu dokážeme udržet. Bez zachování kontaktu se slovenskými populacemi jsou jejich vyhlídky nejisté.

Rosomák /*Gulo gulo*/ je málo oblíbenou arktickou šelmou. Žije v Norsku, Švédsku a Finsku, žije se zdechlinami, ale napadá i ovce domácí a polodomestikované soby. Foto z výstavy Soužití s velkými šelmami

Soužití s velkými šelmami

Michal Bojda, Miroslav Kutal

Nová výstava Soužití s velkými šelmami, která zahájila na jaře 2009 svoji pouť po českých a moravských zoologických zahradách, je v letošním roce k vidění také v Beskydech, jediném místě v České republice, kde se vyskytují všechny tři druhy velkých šelem – vlci, rysy i medvědi. V měsíci květnu a červnu tato výstava probíhá v Muzeu regionu Valašsko ve vsetínském zámecké věži.

Výstavu švédských a norských autorů sestávající ze třiceti panelů připravilo – a české podrobnosti doplnilo – Hnutí DUHA Olomouc. Expozice zobrazuje život vlků, rysů, medvědů a také severských rosomáků. Líčí jejich více či méně úspěšné pokusy o soužití s lidmi v různých částech Evropy a upozorňuje na hlavní problémy, s nimiž se tato vzácná zvířata potýkají. Přestože se počty velkých šelem téměř ve všech evropských státech v posledním půlstoletí zvýšily, představují negativní postoje, pytláctví a nekontrolovaný rozvoj v některých regionech vážnou hrozbu pro přežití těchto vzácných zvířat v budoucnu.

Součástí zahájení výstavy bylo promítnutí nového filmu Vlci v Lužici, pojednávajícího o životě vlků v německé Lužici nedaleko polských a českých hranic. Na následné besedě se zájemci dověděli, jak se daří velkým šelmám v Beskydech a na Valašsku, proč jsou u nás velké šelmy chráněné a jaký mají význam pro naši přírodu. Seznámili se také s novými poznatky, mohou-li být šelmy člověku nebezpečné, jak se chránit proti útokům na domácí zvířectvo a jak postupovat, dojde-li k takové situaci. Řeč byla i o dalších vzácných, ale menších šelmách, jako je vydra říční, norek evropský nebo šakal. Účastníci besedy si mohli prohlédnout také ukázky odlišných stop a měli možnost slyšet hlasy velkých šelem.

Výstava je vhodná jak pro širokou veřejnost, tak zejména pro žáky ZŠ a SŠ, kteří si tímto mohou doplnit své přírodovědné znalosti a dozvědět se spoustu zajímavostí. Nejen mladší návštěvníci si mohou z výstavy odnést plakáty a samolepky s vlkem, rysem a medvědem. K dispozici je také šedesátistránkový katalog, který je mimě rozšířenou verzí výstavy, obsahující podrobnější informace k tématům.

Výstava je součástí kampaně na záchranu evropských velkých šelem, kterou pořádá Evropská asociace evropských zoo a akvárií (EAZA).

Obrazotvůrci Nezdařilových Horních chlapců

Jana Tichá

Když jsme v roce 2007 ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm připravovali Ozvěny Valašského Slavína, vzpomínkový pořad tentokrát k nedožitým 85. narozeninám rožnovského, respektive tylovského rodáka Ladislava Nezdařila (8.2.1922 Rožnov pod Radhoštěm – 15.1.1999 Praha), nikdo z nás netušil, jak našim návštěvníkům přiblížit život a dílo významného literárního vědce, překladatele, učitele cizích jazyků a básníka, zkrátka intelektuála, jenž převážnou část svého produktivního života prožil navíc v naší metropoli. Až při vzpomínce na pietní akt, kdy ho 7. října 2000 jeho *formani*, *formani*, které měl dycky rád, rožnovští *formani* zvezli jedenkrát na Slavín Valašského muzea, jsme si uvědomili, jak je na Valašsku znám zejména díky své třetí a poslední básnické sbírce **Horní chlapci**, která se konečnou do dnešních dnů dočkala čtyř vydání.

Motivy jeho knihy často zpracovávala i televizní studia. Ostravská ČT uvedla v roce 1976 televizní film Černý kapitán, brněnská ČT jim věnovala v roce 1970 pořad Búrají starý pec. Se scénickým zpracováním přišla v roce 1976 pražská Viola. Některé básně zhudebnily cimbálová muzika Soláň a zpěvačka Alena Valová. Díky zpracování opemím režisérem a hudebním skladatelem Tomášem Kočkem znají knihu o zbojnicích i posluchači daleko za hranicemi Valaška. Že si verše *náhrošího zbojníka*, jak se sám autor často označoval, našly cestu do mnohých beskydských chalup, dosvědčí mnozí z nás, jimž v domovech na stěnách visí pověstné 'vypalované dřevorezby' Nezdařilova přítele a průvodce jeho občasnými tylovskými toulkami **Františka „Fernetu“ Chromčáka** (6.10.1946 Zdechov – 30.12.2006 Halenkov).

A tak jsme vsadili na dílo, v němž Nezdařil básník vyjádřil svůj obdiv a lásku ke kraji, z něhož vyšel. A ačkoliv sám prohlásil: *...není to kniha vlastně moje... u nás nestála ta stará dobrá pec... a neměli jsme doma ony nádherné koně... nikdo z mých předků nebyl zbojníkem, oním horním chlapcem...*, svému rodišti splatil dluh svěží, široce srozumitelnou poetickou sbírkou ohlasů lidových písní s nostalgií všedního i svátečního života časů dávno již minulých či s elegií až imaginativních baladických zbojnických motivů. Snad ani sám netušil, když se v roce 1967 přihlásil s Homími chlapci do literární soutěže vyhlášené městem Rožnov pod Radhoštěm k 700letému výročí založení města (a vyhrál ji), jak budou zanedlouho díky zvoleným námětům aktuální. O rok později si však již v jejích prvním vydání dovolil dedikovat je všem těm, kteří padli v zelené hoře a už se do ní nevrátí. Když pak o několik desetiletí později napsal autor svému příteli a soukmenovci z valašskomeziříčského gymnázia Jiřímu Demlovi: *...Víš, jak to bylo sladké vzít si podobu dávného zbojníka a křičet: retujte ňa, lidé dobří, sem spravedliví!?*, nelze než se dnes ztotožnit s Demlovým názorem, že: *Horní chlapci jsou básně nejen o Valašsku a pro Valachy, ale jsou verše o hledání jistot, verši o domovu, životě a lásce* (Nezdařil, Praha 2.6.1992; z předml. J. Demla k Horním chlapcům, 2002).

Nezdařilovy verše nás však neoslovují jen atmosférou vzpomínek na rodný dům, návratu do dětství či sympatiemi k mravním hodnotám *horní vzpoury*. Autor si zde zaexperimentoval s jazykem a jeho pokus harmonicky propojit soudobé moderní básnické postupy s prvky archaického valašského nářečí mu vyšel, aniž by utrpěla sdělnost a srozumitelnost výpovědi. Navázáním na tradice ústní slovesnosti (byť apriori regionálně limitované) zprostředkovává básník svým čtenářům v lidové kultuře fundamentální bázi, k níž se na rozdíl od zemí s nepřerušovanou historií státnosti neustále vracíme jako ke zdroji obnovitelnosti historické kontinuity. Z tohoto hlediska nenabízí Nezdařilova sbírka nic neobvyklého. Potřeba demonstrace národní identity čerpající z folklorních témat vrcholila už na konci 19. století nejen v Národopisné výstavě československé. Zvýšený zájem o lidovou kulturu přinesly také počátky

1. republiky v souvislosti s obnovením české státnosti, koncem let 30. a v první polovině 40. let pak nacistická okupace Velkoněmeckou říší. Přesto načasování prvního vydání *Horních chlapců* koncem srpna 1968...

Inspiračními zdroji mnohých, zejména umělců, se stala také lidová výtvarnost. Jak prozřívám se v tomto duchu ukázalo oslovit pro první ilustrace solanického rodáka **Ludka Majera** (nar. 31.12.1925 Solanec pod Soláněm), akademického malíře a grafika, se zkušenostmi z monumentální tvorby a realizací mozaik, art protis a vitráží v architektuře! *Chtěl jsem tyto ilustrace udělat jiným způsobem, než jak se dělají obvykle. Vyjádřit jimi vztah k Valašsku i mentalitu Ladislava Nezdařila* (Sobotka, 2007). Propojení strohé až zkratkovité kresby černobílého tisku z litografické desky, ve své jednoduchosti snad cíleně připomínající práce lidových řezbářů, s rysy syrovosti drsného horského kraje, tvrdé chlapské dřiny a neodmyslitelného soužití člověka s přírodou daly vzniknout populárním bibliofilským tiskům, které dokonale naplnily význam zejména části zbrojnické *Huči hora vysoká* a završily jednu z nejzajímavějších básnických sbírek o Valašsku. Úspěch jejího prvního vydání v roce 1968 vedl o dvě léta později k její reedici opět s grafickými listy Ludka Majera.

Šťastnou volbou, týká-li se výtvarníka, se zaštitila i redakce ostravského nakladatelství Profil, která pro třetí vydání Nezdařilovy sbírky v roce 1983 vybrala práce malířky a grafičky **Kornelie Němečkové** (nar. 5.7.1932 Vsetín). Vystříhovaná grafika této absolventky zlínské Střední uměleckoprůmyslové školy navazuje v nejlepším slova smyslu na tradice uměleckých řemesel přelomu 18. a 19. století, jež se ve svém nejširším slova smyslu dokázaly chopit efektních ornamentických projevů zejména z lidových textilií a keramiky. Z dekorativního charakteru jejich prací je znát působení také na poli tvorby textilní, tzv. aradekoru. Jemností a citlivostí projevu zahrála na strunu Nezdařilovy lyrčnosti a dokázala tak pružně zareagovat na obohacení třetího vydání o třináct nových textů a jeho rozšíření o kapitolu *Sadné*

zmo. A tak nám na knižních stránkách před očima defilují s úsměvným nadhledem pojednané figury kleveticích robeček a ženiček chvátajících s prací, pískajících ogárků, tancujících zbojníka či zamilované cérečky; úsměv poněkud melancholický pak navozují její *zátíši* – zátíši s chalupou a bodláky, krajina s ovci, jizba se svatým kútem, stará pec...

Valašsko dnes již pražské výtvarnice je sugestivní krajinou se specifickou lidovou kulturou, jež představuje svět tradice s pevně zabudovanými hodnotami. Je setkáním i se světem jejího dětství a mládí (vsetínská rodačka), veselosti, ale i vzpomínky charakteru nostalgického, vždy však příjemného. Její Nezdařil se stal *vlídným ochráncem a uchovávatelem dávno zašlých obrazů a křísilem minulých dob*.

Umění malířky a textilní výtvarnice **Karly Palátové** (nar. 23.6.1945 Pržno) znali dlouhá léta jen návštěvníci výstav a její studenti. Osudovým se pro umělkyni stalo setkání s Nezdařilovou sbírkou *Horní chlapci*, jejímž prostřednictvím *nalezla obrazy, které nosila v duši, které znala z dětství, které se snažila budovat ve svém životě a které nakonec v mnohých variantách přetvořila do kreseb a obrazů*. Ztotožnění se s básnickovými pocity jako základním inspiračním zdrojem jí umožnilo od poloviny osmdesátých let zcela plynule přejít z dosavadní vlastní tvorby k dosud neuzavřenému obrazovému cyklu, čerpajícímu především z duchovního odkazu předků. Archetypalnost motivů, jdoucích generacemi do hluboké minulosti, dává jejímu dílu sílu snadné hodnověrnosti. Tak charakteristická čistá čára jejích perokreseb, připomínající autorčino napojení na textilní výtvarnictví, nás vede našimi osudy jako červená niť života. Naopak její střídme malby dávají vyniknout okamžiku. Často až z monochromatického pozadí, jakoby s mlžným oparem za zády, před nás předstupují lidské či zvířecí postavy, které nás budou uchvacovat svým klidem, vznešeností, nesmrtelností... Její obrazy důvěrně známe. Někde jsme je již viděli, jejich příběhy jsme prožili přece i my samotní... Když redakce čtvrtého vydání Nezdařilových

Horních chlapců vsadila v roce 2002 na její ilustrace, získala člověka, jenž k básnickovu dílu „přihodil“ přesvědčivé lidství s lidskou nadějí.

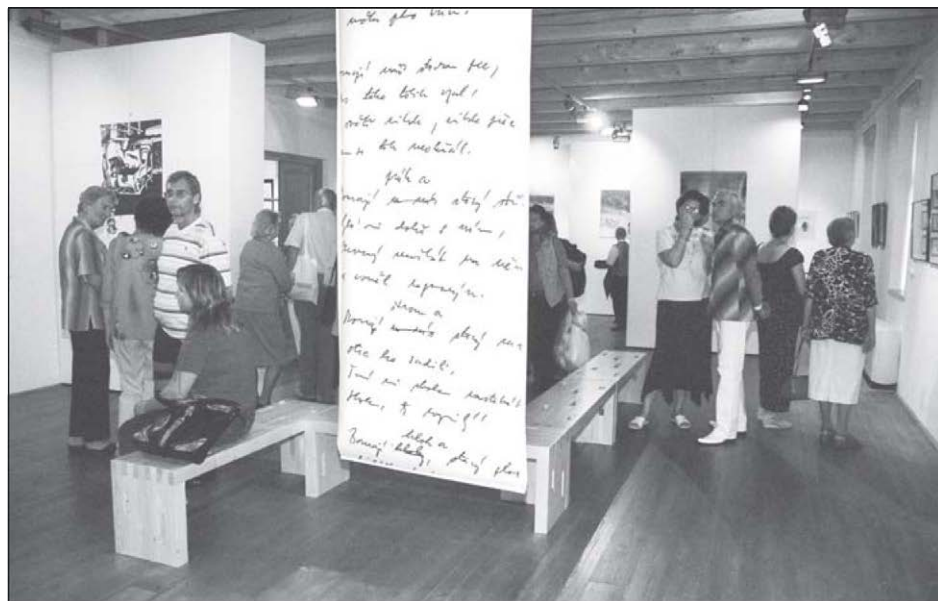
Začátkem roku 2003 se prostřednictvím písní Tomáše Kočka poprvé seznámila s básněmi Ladislava Nezdařila také mladičká zlínská výtvarnice **Hanna Schneider** (nar. 29.9.1982 Berlín), jež své první umělecké pokusy vystavovala v roce 2001 v rámci výstavy keramického kroužku na střední škole ve švédském Göteborgu, kde pobývala v letech 1999 – 2001. V následných čtyřech letech studovala na Zlínské vyšší odborné škole umění obor sochařství u ak. sochaře Radima Hankeho. V rámci desetiletého výročí ZVOSU se prezentovala také v Otrokovické Besedě. Ve studiu pokračovala v letech 2006–2007 na Institutu pro umělecká studia Ostravské univerzity, v ateliéru sochařství u ak.soch. Maria Kotrby. V průběhu let 2005–2007 realizovala dálkové studium na institutu alternativního vzdělávání - Univerzitě Nové Doby v Praze u Milana Calábka, kde začala pracovat na prvních pastelech, jimiž se pokouší zobrazit až mystickou zvukovou vnitřní krajinu nejen písní. Její výrazně odlišné pojetí soudobého výtvarného ohlasu života a zbrojnickví na Valašsku nejen v obrazech *Huči hora* či *Sbohem horo* dává za pravdu nezměrně šíři lidského smyslového vnímání. Ukazují, že Nezdařilovy verše oslovily a oslovují každého z výtvarníků poněkud jinak. Každý z nich - ač mohl těžit ze společné paměti kraje, z jedinečného genia loci – přišel se svou jedinečnou invencí, jak umocnit výpověď a vyjádřit nadčasovost Nezdařilova díla.

POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY

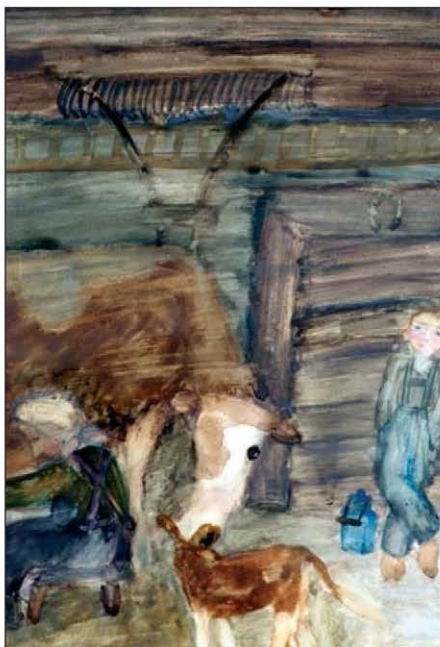
JEŘÁBEK, R.: Ladislav Nezdařil, *Horní chlapci*. Rožnov p. R. 1968, ilustr. Luděk Majer. Národopisné aktuality V, 1968, 3, s. 236–237.
 NEZDAŘIL, L.: *Horní chlapci*. Rožnov pod Radhoštěm: Městský národní výbor, Městská knihovna 1968.
 NEZDAŘIL, L.: *Horní chlapci*. Rožnov pod Radhoštěm: Městský národní výbor, Městská knihovna 1970.
 NEZDAŘIL, L.: *Horní chlapci*. Ostrava: Profil 1983.
 DEMEL, J.: Básník *Horních chlapců* Ladislav Nezdařil. Valašsko 1999, 1 (2), s. 30–32.
 DEMEL, J.: Ladislav Nezdařil (8.2.1922 – 15.1.1999). Valašsko 2002, 1 (8), s. 47.
 JUREČKA, J.: Rekviem za staré Valašsko. Valašské tradice a mýty ve sbírce *Horní chlapci* Ladislava Nezdařila. Opava: FPF SU 2002. Rkp. dipl. práce.
 NEZDAŘIL, L.: *Horní chlapci*. Rožnov pod Radhoštěm: T klub – kulturní agentura, Město Rožnov pod Radhoštěm 2002.
 PUTZLACHER, R.: Všude tu ještě žije Vaše dobré dílo... Ladislavu Nezdařilovi k jeho 85. narozeninám. Valašsko 2007, 1 (18), s. 46–47.
 SOBOTKA, R.: Ladislav Nezdařil – Ladin – básník s velkým B. Spektrum Rožnovska XVII, 16. srpna 2007, 16, s. 3.
 VACKOVÁ, J.: *Horní chlapci* multimedialně [online]. Obrys – Kmen 2007, 36. [cit. 2007-11-6]. URL: <http://www.obrys-kmen.cz>

Redakční poznámka:

Autobiografická data ilustrátorů sbírky uvedlo Valašsko, vlastivědná revue již v předchozích číslech: Akad. malíř L. Majer, V ateliéru, č. 5, 2000/2, s. 3 obálky; Kornelie Němečková, V ateliéru, č. 19, 2007/2, s. 3 obálky; Karla Palátová, V ateliéru, č. 24, 2010/1, s. 3 obálky; také v č. 8.

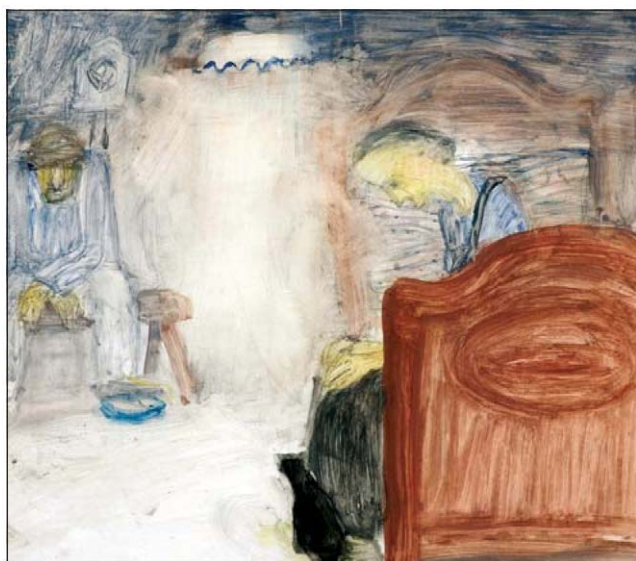
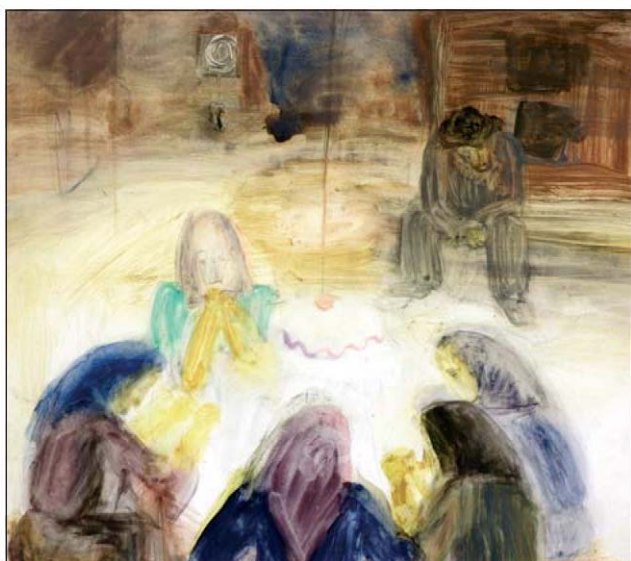
Z vernisáže výstavy ilustrátorů Nezdařilových *Horních chlapců* ve VMP v Rožnově pod Radhoštěm
 Foto archiv VMP v Rožnově p/R

Karla Palátová: Ze souboru volných ilustrací k básnické sbírce *Horní chlapci, kvaš*, před 1985 (ze sbírek Muzea regionu Valašsko)

Karla Palátová: Volné ilustrace na motivy básní L. Nezdařila *Horní chlapci*, kolorovaná, do papíru jehlou rytá kresba, 2. pol. 80. let

Karla Palátová: Ze souboru akvarelových a perokresbových ilustrací k básnické sbírce L. Nezdařila *Horní chlapci*, vydal T klub a Město Rožnov pod Radhoštěm v roce 2002, 4. vydání

L. Nezdařil: Horní chlapi, ilustroval Luděk Majer, vydal MNV a MK v Rožnově p/R v roce 1968, 1. vydání

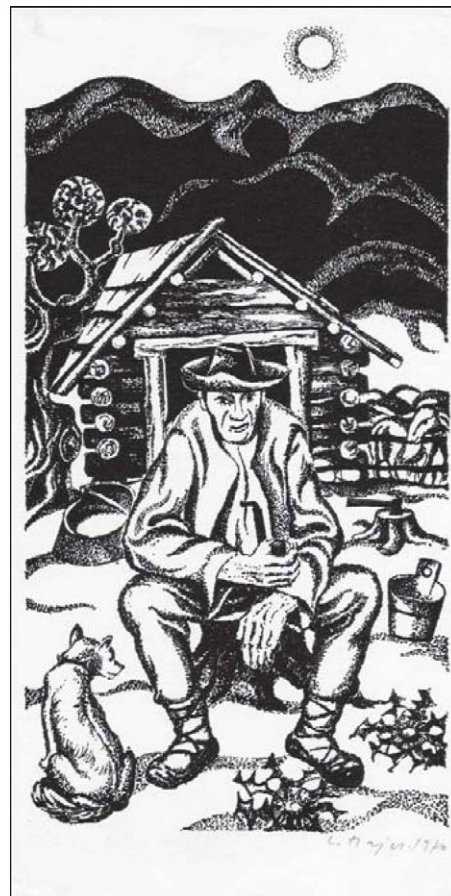
Na přebalu je zkratkovitě zobrazen zástup Valachů. Místo něj L. Majer u 2. vydání v roce 1970 použil - a to na výslovné přání básníka - poprsí mladého zbojníka s fyziognomickými rysy L. Nezdařila. Obrazový doprovod sbírky rozšířil např. o celofigurální motiv zbojníka.

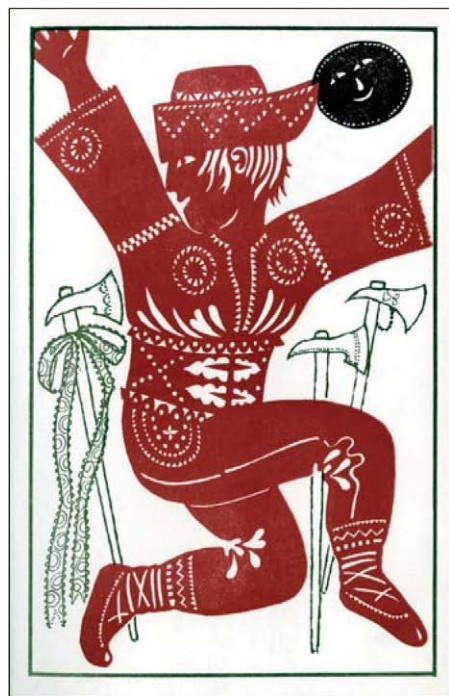
Luděk Majer: Bodlák, původní, nerealizovaný návrh ilustrace Bodláku, 1968, kresba tuší

Valašská jizba (Stará pec), 1970, tisk z litografické desky

Léto z cyklu ročních dob, 1970, tisk z litografické desky

Hučí hora vysoká

Hučí hora vysoká,
pod ňú voda hluboká,
na téj vodě na hlubokěj
kačena divoká.

Gdyž ju páni rubali,
jabloňky sa bělaly,
gdyž ju páni dorúbali,
lístky dolů padaly.

Hore, chlapci, k potoku,
pistolenky po boku,
v černěj zemi lože
za slobodu, bože,
za kačenu divokú!

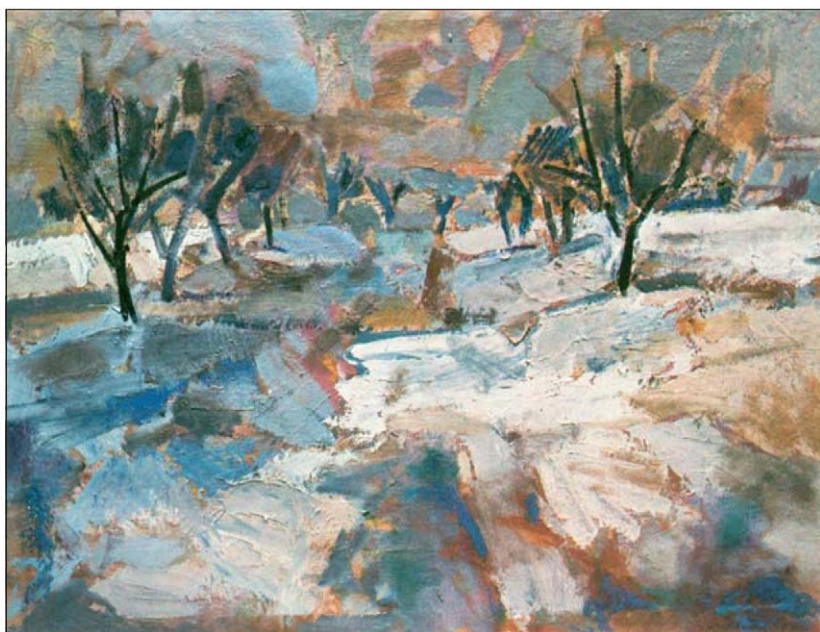
(59)

L. Jalůvka: Chalupa pod Holivákem, 1966, olej, plátno, 70x110 cm

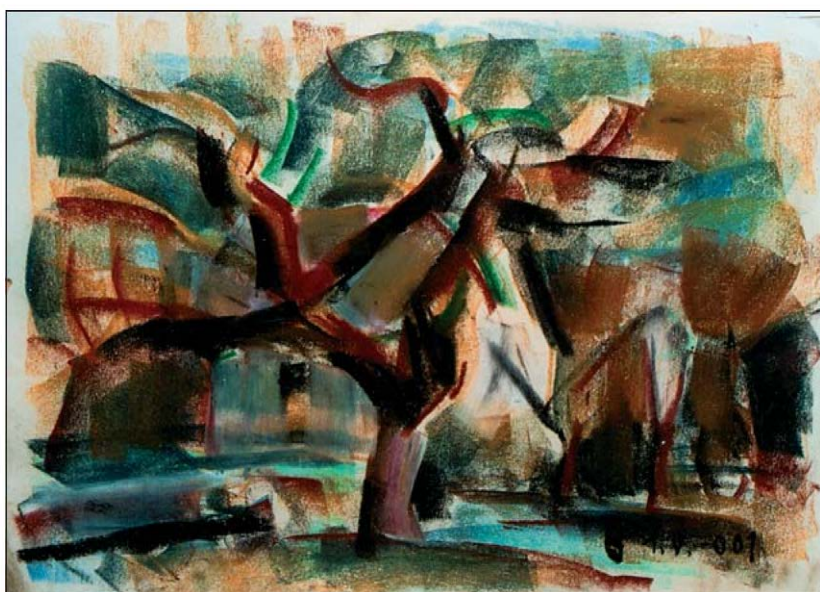
L. Jalůvka: Autoprtřet s paletou, 1989, olej, plátno

L. Jalůvka: Alej pod Holivákem, olej, plátno

L. Jalůvka: Rozhovor, 2006, olej, plátno, 55x61,5 cm

L. Jalůvka: Jabloň na Valašsku, 2001, pastel, papír, 29x42 cm

Valašsko v díle malíře Ladislava Jalůvky

Foto H. Jabůrková

L. Jalůvka: Černý Kristus, 2008, olej, lepenka

Malíř Ladislav Jalůvka (nar. 15. 6. 1932 v Ostravě-Vítkovicích) vstoupil na uměleckou dráhu před více než padesáti lety. Tehdy mladý autor ukončil pražské vysokoškolské studium u prof. C. Boudy, Martina Salzmana a K. Lidického a vstoupil na pedagogickou dráhu. Zprvu, v duchu svého učitele, usiloval o tvůrčí uchopení elementárních rysů motivů, které jej zaujaly. Kolorit své malířské palety redukoval na jemné odstíny převážně zemitých barev používaných v malířsky měkkých přechodech.

Nejčastějším předmětem Jalůvkovy malby byla zprvu krajina jeho mládí, valašského a lašského regionu, podhůří Moravskoslezských Beskyd, od Lysé hory po Radhošť, kam jako student gymnázia v Místku podnikal výlety z Palkovic, kde vyrůstal v učitelské rodině. Po polovině padesátých let, v době, kdy vyučoval na Pedagogickém gymnáziu v Novém Jičíně a kde po sňatku získal pevné a trvalé zázemí i v rodině své ženy, zavál jej osud opět do těchto míst. Později, když vyučoval malbu jako odborný asistent Univerzity Palackého (1964 -73, po rehabilitaci od r. 1990), vrátil se na Valašsko zejména v době zimních a letních prázdnin. Na Soláni realizoval malíř se svými studenty i krajinářský kurs a rád vzpomínal i na výstup na Radhošť, odkud si odnášel bohatou ženi kresebných studií. Ve své monografii se k rodnému kraji vrací slovy: *Na počátku výtvarné dráhy mne přitahovalo podhůří Lysé hory, Ondřejniku, okouzlovaly mne Palkovské hůrky. Osobními pouty byl jsem přitahován do krajiny okolí Nového Jičína. Zajižděl jsem na Valašsko. Lašsko, Kravařsko a do míst, kde se rozvířila „Moravská brána“.*

V Olomouci ovlivňovalo tvorbu Ladislava Jalůvky zdejší inspirativní výtvarné prostředí, reagující záhy na tvůrčí podněty zdejších moderně citících výtvarných umělců, jako byl Radek Kutra nebo Slavoj Kovářik. Rovněž Jalůvka směřoval v první polovině šedesátých let k další výtvarné stylizaci a využíval i podněty geometrizující abstrakce a estetického zhodnocení zdrsňené struktury povrchu obrazu. Jeho malby nabývaly snového charakteru a předmětem malířského snění byly nadále konkrétní krajiny (*Místa dávných bojů, Krajinný motiv I, Barvy léta, Vyprahlá země II*). V tomto duchu se umělec představil veřejnosti v roce 1967.¹

O necelých deset let později, ještě před polovinou 70. let, pod politickým tlakem odešel malíř z fakulty a jeho životním posláním se tak stala bezvýhradně malířská tvorba. Obrazy utvářel nyní plně v souladu se svým výtvarným temperamen-tem, v jehož základu je malířský postoj založený na bezprostředních vizuálních podnětech. Dominantní roli v jeho díle sehrávala nadále harmonie živých barev nanášených na plátno širokým, temperamentním štětcem. Výtvarný celek svazoval malíř pevnou kompoziční stavbou a transponoval jej do nezávislé výtvarné mluvy. Jakoby žil stranou stísněné doby, nevzdával se přitakavého vztahu k životu nezatíženému společenskými nesnázemi, stresy a vnitřními konflikty. Do prací vkládal nadále radost a naději.

V průběhu posledních desetiletí se linie, plochy a barevné odstíny obrazů Ladislava Jalůvky dále odpoutávají od předmětné skutečnosti a mění se v ryzí poezii, v projev umělcovy svobodné imagi-

L. Jalůvka: mozaika ve vstupní hale ZŠ Vsetín – Rokytnice, 1980 Foto J. Kincl

Motivy figurálních kompozic jako interpretace Valašska jsou spojené obrysem listu - symbolem růstu a „věčné zeleného života“.

nace. Po tematické stránce se jeho tvorba rozčleňuje do třech skupin. Jsou to krajiny – především regionu Moravskoslezských Beskyd – krajiny táhlých kopců, zalesněných svahů, inspirativního prostředí pod úpatím hor, krajiny umělcova mládí a dětských snů, samoty horských chalup, kde člověk hledá klid a odpočinek, krajiny vzpomínek, kterými před lety procházeli básníci Vladimír Vašek a jeho předčasně zesnulý přítel, aby vykřičeli svůj žal v hořkých básních, které zasáhly i do malířova mládí.

Do odlišné tóniny ladí malíř svá vyznání městu v panoramatických záběrech Olomouce, stejně jako v obrazech malebných uliček historického města. Jeho barevné symfonie nabízejí divákovi to, co lidé často postrádají, harmonii, vnitřní rovnováhu a soulad s prostředím, ve kterém tráví svůj život. Oblíbeným námětem je olomoucký dóm, na který malíř pohlíží z okna svého ateliéru. Námět pociťuje jako odkaz staletí, srostlý s osudy církve i národa. Areál chrámu s místem někdejšího přemyslovského paláce není pro něj jen zá-
znamem prchavé chvíle. Je výpovědí o významu

L. Jalůvka: Autoptrét s cylindrem, 2003, olej, lepenka, 98x70 cm

místa, o pocitu času a vědomí dávných i nedávných dějů. Před malířským stojanem vynořují se tak širší otázky lidského bytí, které se táží i po pramenech víry a podstatě lidství.

Především tyto obecné problémy chce malíř řešit ve třetí skupině svých obrazů, vznikajících v jeho ateliéru v posledních letech. Jsou to figurální kompozice, které nelze poměřovat konvenčními měřítky krásy ani logikou anatomie. Tato malířova privatissima pokoušejí se nalézt odpověď na otázky existenciální povahy jako známý Gauguinův obraz *Odkud přicházíme, kdo jsme, kam jdeme?* V hektické době, neznající čas klidu a tichého soustředění myslí, je pociťujeme jako výzvu k niternému rozjímání, k návratu člověka sama k sobě, k snaze o pochopení podstaty lidství.

Náš malíř není filozof. Otázky, na které hledá odpověď, zůstávají ve sféře jeho podvědomí. Vnitřní konflikty, se kterými se vyrovnává, i radosti zaplavující jeho nitro vyjadřuje malířsky. Svě bytí formuluje štětcem a barvou. Není proto snadné mu porozumět. Jeho umělecká řeč je však výtvarně osobitá, jasná, přesvědčivá, malířsky dokonale a čistá.

Josef Maliva

POZNÁMKA

1) Ladislav Jalůvka 1965-66, Vysokoškolský klub v Olomouci, Olomouc od 28. 11. 1967

L. Jalůvka: Katedrála, 2005, olej, plátno, 120x115 cm

Máje a majálesy ve fotoarchivu Muzea regionu Valašsko

připravila Hana Jabůrková

1

2

3

4

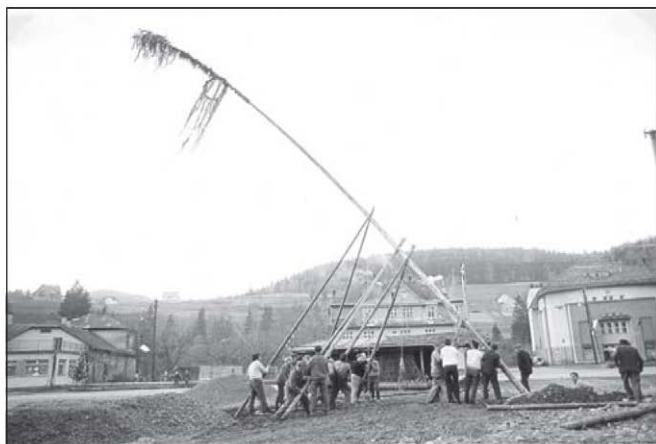
5

6

7

8

9

10

*„Aj hájek, hájek,
zelený hájek,
urostl nám v něm
malovaný májek.“*

11

- 1 Oltář k májovým pobožnostem v Lužné, 1968
- 2 Stínání máje v hostinci Na Vranči v Novém Hrozenkově, 1925
- 3 Stínání máje v Hostinci u Škrabánek v Mikulůvce, 1936
- 4 Majáles ve Valašském Meziříčí – alegorické vozy v průvodu na Vsetínské ulici, foto L. Kilinger
- 5 Soubor valašských písní a tanců Jasénka slaví 1. máj 1953 na Dušné, foto V. Cerman
- 6 Soubor Osvětové besedy ve Valašském Meziříčí na pódiu v Parku pionýrů u krásenského zámku, 1. 5. 1955
- 7 Oslava 1. máje 1953 v Parku pionýrů u krásenského zámku ve Valašském Meziříčí
- 8-9 Stavění máje na Horní Bečvě, 30. 4. 1971
- 10 Máj u novostavby rodinného domu v Horní Lidči, 1994, foto M. Langer
- 11 Máj u rodinného domu v Lačnově, 1994, foto M. Langer
- 12 Kácení máje na Vsetíně-Ohradě, 1969, foto M. Macík
- 13-15 Maškary na majálesu na Vsetíně, 1969, foto M. Macík

12

13

14

15

Od všického trošku ...

Budova parlamentu ve Vídni na pohlednici z poč. 20. stol.

160 let od narození T.G. Masaryka

Josef Kramář

Kulaté výročí narození jakékoliv významné osobnosti je vždy příležitostí k zamyšlení se nad jejím životem a dílem, ale i odkazem, který zanechala budoucím generacím. Dne 7. března 2010 si připomínáme 160. výročí narození filosofa, universitního profesora, poslance i prezidenta Československé republiky T.G. Masaryka. Takže nyní se nám opět naskytá možnost psát o jeho životě, díle a odkazu. Jenže právě v těchto kategoriích se o Masarykovi napsalo už toho tolik, že tvorba dalších úvah o něm by znamenala jen pověstně nošení dříví do lesa.

Vzpomeňme tentokrát na Masaryka poněkud netradičně. Ke vzpomínce na něj si dovolím nabídnout poněkud neskromně své zážitky z návštěvy Vídně 26. října loňského roku.

Cestou ze Schwarzenberského náměstí k Městskému parku na rohu Lotrinské ulice a Beethovenova náměstí jsme našli budovu Akademického gymnasia, kde Masaryk studoval od sexty do oktávy a posléze zde složil maturitu. Svá středoškolská studia původně započal mladý Masaryk na německém gymnasiu v Brně, neboť českých středních škol tehdy nebylo. Byl studentem výborným, avšak nepoddajným. Logicky tedy následovaly Masarykovy konflikty s jeho profesory. Když se v náboženské otázce dostal do sporu i s ředitelem gymnasia, měl být vyloučen ze všech gymnasií. Masaryk měl však ochránce v osobě brněnského policejního prezidenta Lemonniera. Byl totiž učitelem jeho syna. Masaryk unikl školskému trestu tím, že s rodinou Lemonnierových odešel do Vídně, kam byl na podzim roku 1869 brněnský prezident přeložen. Akademické gymnasium mělo výbornou pověst. Masaryk studoval ve třídě, kde byli jeho spolužáky budoucí ministerský předseda Beck i ministr spravedlnosti Klein. O Masarykových vídeňských studiích zanechal zajímavou poznámku Jan Herben ve své knize T.G. Masaryk – život a dílo prezidenta osvoboditele:

Školní paměti akademického gymnasia zaznamenávají, že od septimy počínaje, Tomáš Masaryk chodil za školu. Vysvětlil nám o své šedesátce, čím se obíral. „Nikdy jsem neměl v plánu, čím

bych chtěl být, chtěl jsem dopředu, chtěl jsem pracovat, to vím, ale že bych věděl, co chci být, to ne. Jakýsi plán začal krystalizovat ve mně teprve, když jsem přišel do Vídně na konec gymnasia. Chtěl jsem se stát diplomatem. To byl můj první ideál. Abych byl diplomatem, musil jsem chodit na orientální akademii. Tam jsme se učili staré arabštině, vyučoval ji rozený Arab, brkovým pérem jsme psali arabsky. Poznamenávám, že ani jednoho písmene od té doby už neznám. Udělal jsem z jazyků i zkoušky, ale jak to chodí na orientální akademii: synkové aristokratů to rozeberou – teď už je to lepší – tenkrát nebylo pomýšlení, že bych já se mohl stát diplomatem. Bylo po ideálu.“

Na budově gymnasia má T.G. Masaryk umístěnu pamětní desku s následujícím textem v českém překladu:

Tomáš Garrigue Masaryk
(1850 – 1937)
zakladatel Československé republiky
filosof
maturoval 1872 na Akademickém gymnasiu

Velvyslanectví České republiky
Velvyslanectví Slovenské republiky
Spolek přátel a podporovatelů
Akademického gymnasia Vídeň I.
Rakousko – Česká společnost
2005

O prestiži školy svědčí i to, že podle dalších pamětních desek byli jejími absolventy i hudební skladatel Franz Schubert, spolutvůrce spolkové ústavy z roku 1920 Hans Kelsen, nositel Nobelovy ceny za fyziku za rok 1933 Erwin Schrödinger a Lise Meitnerová, která měla rozhodující podíl na objevu a výkladu štěpení atomového jádra. Budova školy se nachází v hustém porostu vzrostlých stromů, což neumožňuje pořízení její fotografie.

K setkání s další Masarykovou vídeňskou stopou došlo v budově rakouského parlamentu. 26. říjen je v Rakousku státní svátek. Toho dne v roce 1955 byla totiž podepsána takzvaná Státní smlouva, kdy Rakousko, po válce obsazené spojeneckými vojsky, získalo nezávislost pod podmínkou neutrality. Av den státního svátku jsou i v Rakousku otevřeny veřejnosti k prohlídce některé státní budovy jindy nepřístupné. Mezi ně patří i parlament. Jeho prohlídku jsem si nemohl nechat ujít. Uvědomil jsem si totiž, že i po více než sto letech jsme sice stále hrdi na moudrou volbu našich předků z Valašského Meziříčí, Krásna i dalších tzv. valašských měst, kterou byl Masaryk poslán do Vídně, aby naše města na říšské radě zastupoval, avšak vůbec jsme se nezajímali a nezajímáme o to, kde vlastně svůj mandát vykonával. Budova parlamentu se nachází v samém centru Vídně na Okružní třídě v bezprostřední blízkosti Hofburgu a náměstí Marie Terezie. Byla

postavena v letech 1874 – 1884 ve stylu historismu podle plánů architekta Theofila Hansena. Jeho architektonická koncepce měla připomínat antické Řecko jako „kolébku demokracie“. Nacházejí se zde dva velké zasedací sály, které jsou propojeny velkou sloupovou halou. Odráží se zde tak struktura dvoukomorové říšské rady (poslanecská a panská sněmovna) pro neuherské země, která byla stanovena tzv. únorovou ústavou z roku 1861. Antické divadlo posloužilo Theofilu Hansenovi jako vzor pro zasedací sál bývalé poslanecské sněmovny. Antiku připomíná nejen tvar prostoru. Na čelní stěně jsou instalovány sochy deseti čelních římských politiků od Numy Pompilia, prvního římského krále, až po Konstantina Velikého. Římské právní myšlení a politická činnost – tyto atributy chtěl Hansen dát poslancům za vzor. Nad sochami jsou v patnácti polích znázorněny scény z antické mytologie a dějin. Střední pole ukazuje, jak Perikles zadává svému staviteli a sochařovi Feidioví úkol zhotovit velkolepé athénské stavby. Feidiový rysy na obraze jsou zjevně podobné rysům Theofila Hansena – patrně také znak sebevědomí velkého architekta. V sále nalezlo původně místo 516 poslanců v půlkruhu o průměru 34 metrů, dnes je tu 456 sedadel. Bylo zde zastoupeno osm národů ze sedmnácti království a zemí. V tomto monumentálním sále tedy zněl Masarykův hlas, zde sváděl se svými protivníky politické boje o svobodu universit, postavil se za neprávem obviněné Srby a Chorvaty v takzvaných velezrádných procesech i hájil zájmy měst, která jej do parlamentu zvolila. Jako poslanec strávil Masaryk v parlamentu dlouhých devět let. Kromě dvou volebních období za valašská města v letech 1907 – 1914 je nutno započítat i dva roky v letech 1891 – 1893, kdy vykonával poslaneckou činnost za pošumavská města. V den otevřených dveří byl také vystaven zasedací pořádek poslanců po parlamentních volbách v roce 1911. Masaryk podle něj seděl v lavici číslo 405. Ze zasedacího pořádku je možné vyčíst i jména dalších českých politiků, tehdy poslanců, kteří zasahovali do politického dění nejen v dobách Rakouska – Uherska, ale i za první Československé republiky (Kramář, Udržal, Stránský, Klofáč). A je nanejvýš zajímavé, že v lavici číslo 410 seděl poslanec jménem Švejk. Je otázkou, zda to Jaroslav Hašek věděl.....

V zájmu historické pravdy si musíme uvědomit, že Masaryk byl svým životem spjat nejen s Pražským hradem, Karlovou universitou, zámky v Lánech i Topolčiankách, valašskými městy, ale také s kdysi císařskou Vídní. Zanechal v ní nesmazatelné stopy.

Zasedací sál parlamentu 26. 10. 2009

Foto J. Kramář

Souprava *Fledermaus*, výrobce *Jacob & Josef Kohn*, 1. desetiletí 20. století, Muzeum Těšínska
Foto A. Milerský

Nábytek z ohýbaného dřeva vsetínské firmy **Jacob & Josef Kohn** ve sbírkách Muzea Těšínska a Muzeum Śląska Cieszyńskiego

Ilona Pavelková

V roce 2006 připravilo Muzeum Těšínska ve spolupráci s Muzeem regionu Valašsko ve Vsetíně ve výstavní síni Muzea Těšínska v Karviné výstavu „Kouzlo ohýbaného dřeva“. Celá výstava představila historii a sortiment výrobků firmy, které v minulosti vyráběly nábytek z ohýbaného dřeva. Byly to firmy: *Thonet*, *Jacob & Josef Kohn*, *Mundus*, *D. G. Fischer Söhne*, *L. A. Bernkop*. Především byl prezentován nábytek ze sbírek Muzea Těšínska a Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně.

Vsetínské muzeum bylo ke spolupráci vyzváno záměrně, a to z toho důvodu, že se v jeho sbírkových fondech nachází rovněž výrobky firmy *Jacob & Josef Kohn*, stejně tak, jako jsou výrobky této firmy zastoupeny ve sbírkách Muzea Těšínska. Vysvětlení je nasnadě. Právě vsetínská firma *Jacob & Josef Kohn*, jejíž počátky výroby ohýbaného nábytku jsou datovány rokem 1867, otevřela kolem roku 1870 pobočku hlavního vsetínskému závodu v Těšíně. Nábytek z ohýbaného dřeva byl zde vyráběn (od roku 1920 v Českém Těšíně) až do roku 1924 pod hlavičkou firmy *Mundus-Jakub a Josef Kohn spojené čsl. továrny na nábytek z ohýbaného dřeva akc. společnost se sídlem v Českém Těšíně*.¹

Nyní svou pozornost soustředíme na několik typologicky zajímavých předmětů ze sbírek Muzea Těšínska, které byly vyráběny především firmou *Jacob & Josef Kohn* a dokumentují nám část sortimentu firmy.

Jako první zmíníme sedací soupravu *Fledermaus* (inv. č. H 21 831), kterou tvoří dvě křesla, pohovka (canapé) a stůl s prosklenou deskou. Souprava byla vyrobena firmou *Jacob & Josef Kohn*, jak dokládá firemní nálepka na jednom z křesílek. Lze ji datovat prvním desetiletím 20. století. Nábytkový komplet byl získán v roce 1982 převodem ONV Karviná z pozůstalosti.

Křesílko je vysoké 74 cm a stojí na čtyřech nohách, které vybíhají nad podkovovitý sedák do výšky 27 cm. Nohy křesílka spojuje v horní i dolní části podkovovitý díl. Boky mezi sedákem a vr-

cholem opěradla jsou vyplněny ohýbaným čtvercem postaveným na vrchol. Zadní prostor opěradla je vyplněn čalouněním, stejně jako sedák křesílka. Ten je zevnitř přišroubován ke všem nohám. Pro zpevnění konstrukce byly použity v místě styku sedáku s nohami dřevěné kuličky. Pohovka je konstruována obdobným způsobem jako křesílko. Výška pohovky činí 74 cm a její délka je 116 cm. Opěradlový díl má ve středu čtverec postavený na vrchol, vedlejší části opěradla jsou čalouněné. Boky opěradla jsou opět vyplněny ohýbaným čtvercem postaveným na vrchol. Zpevňovací prvek kuliček se vyskytuje i u pohovky. Čalouněný potah pohovky se liší materiálem i dekorem od čalounění křesílek. Stůl vysoký 76 cm má prosklenou vrchní desku o průměru 64 cm, která je zasazena do dřevěného rámu. Stojí na čtyřech párech noh, které jsou u podlahy spojeny plným kruhem o průměru 45,5 cm. Také u noh stolu byly použity dřevěné kuličky jako zpevňovací element. Tento druh nábytku byl využíván v kavárnách, ale i v domácnostech středních a vyšších vrstev.

Původní návrh sedací soupravy tohoto typu vytvořil vídeňský architekt Josef Hoffmann (1870–1959) v roce 1905 pro interiér vídeňského kabaretu *Fledermaus* (*Netopýr*). Sestava byla jako první z jeho návrhů uvedena do velkosériové výroby. Později světoznámá sedací souprava *Fledermaus* byla vyrobena firmou *Jacob & Josef Kohn*. Soupravu tvořilo křeslo, židle, pohovka pro dva tzv. canapé, stolička a stůl. V prodejních katalogech firmy *J. & J. Kohn* byl nábytek uveden pod čísly 728, 728a, 728b. Za variantu lze považovat i sadu č. 729 s vertikálními tyčkami přes celou výšku židle nebo křesla. Úspěšná sada sedacího nábytku byla vyrobena v šesti variantách firmou *Kohn* a v pěti firmou *Thonet*. Souprava byla vyrobena i ve variantách firmami *L. A. Bernkop* pod katalogovým číslem 220 a *D. G. Fischer* pod katalogovými čísly 279 a 345, kdy čtverce v opěradlech byly nahrazeny kruhy.²

Nejrozšířenějším sortimentem výrobků byly židle. Katalogovému číslu 18 podle katalogu *Thonet* odpovídá židle (inv. č. H 38 105), která je opatřena razítkem firmy *J. & J. Kohn Těschen Austria* a papírovou nálepkou *Jacob & Josef Kohn, Wien*. Výška židle je 90 cm a průměr sedáku činí 40 cm. Sedák židle je tlačný. Židle není opatřena bočními spoji. Byla získána koupí. Předmět je datován počátkem 20. století.

Model č. 18 svou konstrukcí spadá do tzv. klasické řady I. Opěradlo tvoří se zadními nohama jeden kus. Oblouk tvořící výplň opěradla propojuje nejvyšší bod opěradla se zadní částí sedáku, což výrazně přispělo ke zvýšení pevnosti židle. Thonetové začali tuto židli vyrábět v roce 1876. Patřila k nejprodávanějším a velice brzy se dostala do výrobních programů ostatních výrobců ohýbaného nábytku. Také v jejich firemních katalogech nesla označení č. 18. Byla žádána pro svou nízkou pořizovací cenu a svou pevnost. Své uplatnění našla nejčastěji v pohostinských zařízeních všech typů.³

Další židle (inv. č. H 29 717) odpovídá katalogovému číslu 36 podle katalogu *J. & J. Kohn*. Je označena již značně poškozenou firemní nálepkou s textem *Těschen Czechoslovakia Mundus* & (tato část nálepky je nečitelná). Podle nálepky lze tedy soudit, že byla vyrobena v těšínské továrně firmou *Mundus-Kohn*. Výška židle je 92 cm a průměr sedáku činí 42 cm. Je datována 20. léty 20. století.

Předmět byl zapsán do muzejní evidence v roce 1994, bližší okolnosti nabytí nejsou známy.

Tento typ spadá svým konstrukčním řešením ještě do tzv. klasické řady I. Je zajímavé, že opěradlo židle netvoří se zadními nohama jeden díl. Zadní nohy nevybíhají do vrcholu opěradla, ale do jeho výplně. Vnější obvod opěradla začíná a končí integrovanými bočními spojkami u boků rámu sedáku. Křivky ve spodní části opěradla tak nejsou přerušeny přiloženými bočními spojkami. Sedák židle je z lisované překližky a nohy židle jsou spojeny kruhem. Tento druh sedacího nábytku byl využíván v restauračních zařízeních a domácnostech.

Původně se tento model objevil počátkem osmdesátých let 19. století v katalogích firmy *Thonet* (č. 19, a 31) a *J. & J. Kohn* (č. 34, 35, 36, 41). I když bylo toto řešení velice tvarově úspěšné, neznamenalo výraznějšího rozšíření. Ohýbání obvodu opěradla s integrovanými bočními spojkami bylo pro výrobu značně náročné, což se samozřejmě promítlo do konečné ceny židle.⁴

Židle (inv. č. H 29 719) odpovídá katalogovému číslu 98 podle katalogu *Thonet* z roku 1895. Je opatřena firemním razítkem *J. & J. Kohn, Wien*. Její výška je 92 cm a sedák má průměr 41 cm. Sedák židle je dekorovaný a výplň opěradla je tvořena třemi soustruženými díly. Židle není opatřena bočními spojkami. Předmět je datován počátkem 20. století. Okolnosti nabytí nejsou známy.

Model spadá do klasické řady II, pro kterou je charakteristické, že opěradlo už netvoří se zadními nohama jeden kus. Zadní nohy jsou vytázeny nad sedák a ve vrcholu opěradla jsou spojeny dalším dílem. Výplň opěradla tvoří soustružené součásti, které jsou zasazeny do horního a spodního dílu, který spojuje zadní nohy nad sedákem. U konkurenčních firem model podléhal jen nepatrným změnám, které se projeví především v rozměrech a ve stupni náročnosti soustružnického zpracování výplně opěradla.⁵

Židle (inv. č. H 29 716) připomíná řešením opěradla židli katalogového čísla 96 podle katalogu *Thonet* (1901–1922). Je označena papírovou nálepkou firmy *Jacob & Josef Kohn, Wien* a také firemním razítkem *J. & J. Kohn Těschen Austria*. Výška židle je 90 cm, průměr sedáku je 41 cm. Sedák i překližkové pásy v opěradle jsou zdobené reliéfem. Židle je opatřena bočními spojkami. Předmět je datován počátkem 20. století. Rovněž okolnosti jejího nabytí nejsou známy.

Tento typ spadá do klasické řady II. Opěradlo je tvořeno dvěma překližkovými pásy, které jsou vsazeny do vnitřní strany vytážených noh. Židle se dala vyrobit velice levně, proto ji nábytkářské firmy zařazovaly do svých výrobních programů a byla určena širokým vrstvám zákazníků. Obdobná židle je uváděna pod katalogovým číslem 89 podle katalogu *Mundus*, 72 ? podle katalogu *Fischer* 1915 a 117 R podle katalogu *Tatra* 1930.⁶

Sortiment výrobků z ohýbaného dřeva byl velice široký a zahrnoval také věšákové stěny. Ta, která se nachází v muzejní sbírce (inv. č. H 29 789), je vysoká 195 cm a stojí na základně o rozměrech 77x28 cm. Výrobce byla firma *J. & J. Kohn*, což dokládá firemní nálepka na předmětu. Věšák lze vřadit do prvních dvou desetiletí 20. století. Předmět byl zapsán do muzejní evidence v roce 1994, bližší okolnosti nabytí nejsou známy.

Konstrukci tvoří rám, který stojí na ohýbaném podstavci. Stěnu kromě dřevěných háků na zavěšení oděvu doplňuje menší zrcadlo a malá

Židle kat. č. 36, *Mundus-Kohn, těšínská továrna*, 20. léta 20. stol. Foto: A. Milerský

polička. Obdobný typ věšáku uvádí katalog firmy *Mundus* pod katalogovým číslem 1636.⁷

Představu o dalších typech výrobků si můžeme vytvořit díky zajímavým kusům nábytku, které se nacházejí ve sbírkovém fondu Muzeum Śląska Cieszyńskiego v Těšíně (Cieszyn v Polsku). Celkem se jedná o 6 položek.

Jako první zmíníme dvě židle (inv. č. MC/S/7047 a MC/S/7048), které odpovídají katalogovému číslu 67 b podle katalogu *Kohn* z roku 1909. Jsou opatřeny papírovou nálepkou firmy *Jacob & Josef Kohn, Wien* a také firemním razítkem *J. & J. Kohn Teschen Austria*. Výška židlí je 98 cm a rozměr lichoběžníkového sedáku je 39x41x31 cm. Hranaté zadní nohy vyběhají nad sedák do opěradla a jsou spojeny překližkovou výplní s reliéfem. Sedák židle je vyplněný překližkou s reliéfem. V rámu sedáku je ozdobný žlábek. Přední nohy jsou soustružené. Židle můžeme vřadit do 2. desetiletí 20. století. Byly získány v roce 2000 a původně tvořily součást vybavení kláštera milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Těšíně.

Tento typ židle spadá do klasické řady II, kdy opěradlo je tvořeno překližkovou výplní z jednoho kusu, která je vsazena do zadních noh vyběhajících nad sedák. Židle připomíná typ katalogového čísla 70 vyráběný firmou *Thonet*. Kohnové vyráběli pět variant tohoto modelu pod různými čísly (67, 68, 167 a 169).

Mezi další představený nábytek patří soubor dvanácti kusů kancelářských křesel (inv. č. MC/S/7275). Kancelářské křeslo vychází z katalogového čísla 6003 podle katalogu *Thonet*. V katalogu *Kohn* z roku 1902 je uvedeno pod katalogovým číslem 764.⁸ Nábytek je označen papírovou nálepkou *Jacob & Josef Kohn, Wien, Austria* a razítkem firmy *J. & J. Kohn Teschen Austria*. Výška židlí je 81 cm a průměr sedáku činí 46,5 cm. Hranaté zadní nohy vyběhají do opěradla, které tvoří s područkami jeden díl. Područky jsou se sedákem spojeny ohýbanými bočními spoji. Sedák je překližkový s basreliéfním dezénem (do hloubky). Židle můžeme datovat počátkem 20. století. Byly součástí inventáře Muzeum Śląska Cies-

zyńskiego a poté byly zapsány do muzejní evidence.

Tento typ kancelářského křesla patří k nejrozšířenějšímu, byl poprvé uveřejněn v katalogu *Thonet* v roce 1895. Obliba křesla pro jeho pohodlné a praktické řešení přetrvávala do dnešních dnů, kdy je stále vyráběno a prodáváno.

Nenáročný druh sortimentu tvořily stoličky. Patřily k ryze účelovému nábytku, určenému ke krátkodobému sezení. Vyráběly se v různých výškách. Dvě stoličky (inv. č. MC/S/7273 a MC/S/7274) odpovídají katalogovému číslu 610 podle katalogu *Kohn* z roku 1906 určeného pro Belgii (stolička je uvedena v oddíle nábytku pro hudební salony – notové pulty a stojany, otáčecí stoličky atd.). Jsou označeny firemním razítkem *J. & J. Kohn*. Průměr sedáku činí 41 cm a výška stoličky je 49 cm. Rám sedáku je zdobený žlábkem, nohy jsou soustruženy a spojeny zkříženou soustruženou trnoží. Stoličky můžeme datovat počátkem 20. století. Předměty byly získány v roce 2009 z pozůstalosti.

Stojanový věšák (inv. č. MC/S/7276) odpovídá katalogovému číslu 1093 podle katalogu *Kohn*. Věšák nenese žádné firemní označení, jeho výška je 208 cm a spodní průměr základny je 45 cm. Koruna věšáku je bohatá, tvoří ji osm háků zakončených elipsovitými koncovkami, které byly typické pro věšáky firmy *Kohn*. Tyč je nahoře ukončena soustruženým vrcholcem. Věšák je opatřen kruhem na deštníky. Věšák můžeme datovat přelomem 19. a 20. století. Byl původním vybavením muzea, později byl zapsán do sbírkové evidence.

Věšáky byly žádaným sortimentem. Lze zaznamenat několik druhů, od nejjednodušších až po zajímavé konstrukce. Věšáky byly dodávány ve dvou variantách, a to bez kruhu na deštníky a hole nebo s kruhem. Provedení bez kruhu bylo levnější.⁹

Závěrem můžeme konstatovat, že ve srovnání s množstvím druhů výrobků, které nabízely firemní katalogy výrobců ohýbaného nábytku, se jich ve sbírkách Muzea Těšínska a Muzeum Śląska Cieszyńskiego dochoval pouhý zlomek.¹⁰ Jsou však dokladem preciznosti, účelnosti, praktičnosti a vysoké estetické úrovně. Tyto vlastnosti byly nedílnou součástí výrobní strategie firem, které se

jako první začaly zabývat tovární výrobou nábytku z ohýbaného dřeva od počátku 2. poloviny 19. století.

POZNÁMKY

1) Objekt továrny se nacházel v Těšíně (dnešním Českém Těšíně) na místě za železniční trať u křižovatky silnic na Moravskou Ostravu, Frýdek a Jablunkov a tvořil trojúhelník v rohu mezi ulicemi Frýdecká a Jablunkovská v místech dnešního autobusového nádraží a budovou Osevy. V adresářích je továrna uváděna pod označením Sachsenberg č. 7 (Saská kupa, dnes Hlavní třída), později Frýdecká ul. č. 1. O problematice českotěšínské továrny viz Štěpán, Václav: *Továrna na nábytek rodiny Kohnů*. In: *Cieszyńskie studia muzealne/ Těšínský muzejní sborník*, č. 2, 2005, s. 225–246; Zemský archiv v Opavě (dále ZAO), fond Zemská vláda slezská, sign. 1286 54a/K-13 (udělování vyznamenání podle živností řádu a seznam prům. firem ve Slezsku, oprávněných užívat označení „c. k. privilegovaná firma“, popř. vyobrazení čís. orla ve značce a pečeti 1870–1908), konv. Č. 27531/08 k1205; ZAO, fond Krajský soud v (Moravské) Ostravě, odd. firemních spisů (1863–1949), (1970), sp. II 309 (Kohn Jakob a Josef, první rak. ck. spol. pro výrobu nábytku z ohýbaného dřeva 1905–1924);

Státní okresní archiv Karviná, fond Okresní úřad Český Těšín 1850–1938, inv. č. 412, sign. XII/30, karton 102 (Ohlášeni provozu Kohn-Mundus 1922–23).

2) Uhlíř, Jiří: *Semper sursum Jacob & Josef Kohn*. Brno 2005, s. 59–61.

3) kol. autorů: *Téma židle*. Katalog sbírky ohýbaného nábytku. Vsetín 1996, s. 40.

4) Uhlíř, Jiří: *Semper sursum Jacob & Josef Kohn*. Brno 2005, s. 33.

5) *Téma židle*, s. 54.

6) Šimoníková, Jaromíra: *Nábytek z Bystřice pod Hostýnem*. Bystřice p. Hostýnem 1992,

s. 209.; Katalog „Mundus Aktiengesellschaft-der-vereinigten-oesterreichischen Bugholzmöbel-Fabriken-Wien“ není datován, ale pravděpodobně pochází z období po roce 1906 do roku 1917.; *Téma židle*, s. 49.

7) Pavelková, Ilona: *Nábytek z ohýbaného dřeva ve sbírkách Muzea Těšínska*. Těšínsko, 2008, č. 2, s. 21–24.

8) Ellenberg, Peter W.: *Historické dokumenty, dokládající vývoj modelů a designu firmy Gebrüder Thonet v minulém století*. In: *Téma židle*. Vsetín 1997, s. 41, obr. č. 31.

9) Děkuji za laskavou pomoc Jiřímu Uhlířovi při určení nábytku vedeného pod inventárními čísly MC/S/7047 a MC/S/7048, MC/S/7273 a MC/S/7274 a MC/S/7276.

10) K dalšímu výrobku těšínské firmy viz Borák, Mečislav: *Zajímavá židle z Těšína*, Těšínsko, 2009, č. 3, s. 28–29.

Z výstavy „Kouzlo ohýbaného dřeva“ ve výstavní síni Muzea Těšínska v Karvině Foto: A. Milerský

Muzika v r. 1953
(autor článku druhý zprava)
Foto archiv autora

Muzika v Růžďce aneb Jak před 60 lety vznikla v Růžďce valašská muzika

Jan Vetchý

Zasloužila se o to spíše náhoda. Před rokem 1950 hráli bratři Josef a Jiří Žambochovi na mandoliny při bohoslužbách Jednoty bratrské u Kalčíků. Mně pan učitel Machovec, který mne rok učil hrát na housle, při odchodu z Růžďky prodal svou kytaru. Hráli jsme většinou doma a také na různých schůzích a oslavách. „Kulturní vložky“ byly žádanou částí jejich programu. Postupně se k nám přidávali další kamarádi – Karel Žamboch, Jan a Josef Frenštačtí, všichni hudebně velmi nadaní, později Jan Mička a Josef Vaněk. Nikdo z nás nechodil do hudební školy, ale houslisté později chodili do Jablůvky k panu Nesvadbovi. Hrál v dechovce a ve folkloru jsme podle něho neměli žádnou perspektivu.

V Růžďce tehdy ještě žili někteří staří muzikanti. O tu naši „náhodu“ se z nich nejvíce zasloužil strýc Bartoň/od Škrhů/, který hrál na heligonku a znal valašské tance a „pochody“. Hrál také ve valašské skupině či krúžku, který se scházel a tančil na Dušné. Kdysi jsme se strýčkem hráli na svatbě jeho dcery. Řekl nám, že to zní jako opravdová valašská muzika, ale že nám chybí bas a cimbál. Zvuk cimbálu mu připomínaly ty mandoliny. Tehdy už v rádiu běžně hrály cimbálové muziky. Líbily se nám, a tak jsme se jeho nápadu chytili. Kdosi, asi strýc Smolka, nám sehnal starou rozbitou basu z roku 1884. Spolu s Jeňou Mičkou jsme ji nějak dali dohromady, natáhli střevové struny a slavnostně šli za strýčkem Škrhovým ladit přesvědčení, že na basu umí. Aspoň se tak tvářil. Jenže hrát ani ladit neuměl. Když jsme mu basu podávali, jenom řekl: „Tož, ogaň, ladte vy“ a bylo po instrukcích.

S cimbálem to bylo podobné. Nějak jsme získali malý cimbálek. Chyběly mu struny, neměl žádné basy, nedržel ladění a jeho zvuk byl slabý, víc bubnoval než hrál. O base ani o cimbálu nikdo z nás nevěděl nic. Naštěstí byla na vsetínském gymnáziu, kam jsem chodil, valašská muzika. Tam mi starší spolužáci ochotně poradili a ukázali, a tak jsem se naučil a nakreslil, co jsem potřeboval vě-

dět. Dráty na struny a další materiály sehnal strýc někde ve Zbrojovce a cimbálek jsme zprovoznil. Po krátkém čase už nám však přestal vyhovovat, a tak nám podle toho starého udělal strýček Slováček/Cůlů/ nový, omylem trochu větší. Kobylky, struny, ladění atd. jsme dodělali sami.

Kdysi nás strýc Smolka zavedl do hodinářské dílny strýca Michálka na zkoušku muziky Vsacanů. Byl to pro nás velký zážitek. Chlapi nám ochotně zahráli, ale nějaká další spolupráce z toho nebyla, ani jsme ji nečekali. Na žádné otázky jsme se nezmohli.

Prvním cimbalistou byl Jiří Žamboch. Po ukončení osmileté střední školy však odešel na vojenské gymnázium a na jeho místo rychle nastoupil Josef Frenštačtý. Na basu hrál jeho starší bratr Jan. Já jsem hrál prim, Jožka Žamboch terc, Karel Žamboch a Josef Vaněk kontry. Jeňu Mička začínal na více nástrojů, ale nevydržel.

Zkoušky jsem měl jednou i dvakrát týdně u nás v kuchyni. Teta Smolková nám dělala jakéhosi patrona. Všeestranně nás podporovala a všechno s námi prožívala. Sama koupila a přivezla basu a jela s námi k Jožkovi Kubíkovi pro cimbál. Její trpělivost a obětavost byly bezmezné. Nevím, která hospodyně by vydržela, aby se jí do malé kuchyně nahrnulo 12 pubertáků s basou a cimbálem. Z toho byly 4 zpěvačky, kterým se věnovala, když zkoušela sama muzika. Zpívaly s námi Drahomíra Zárubová, Marie Kovářová, Antonie Hořanská a krátce Milada Žampová.

Na zkoušky jsem se pečlivě písemně připravoval. Písničky jsem vybíral ze zpěvníků i vlastního sběru. Repertoár jsme měli svůj. Veřejně zpívat a hrát písničky jiných souborů se tenkrát neslušelo a každá muzika měla svůj osobitý charakter. Každý muzikant měl svůj sešit, do kterého jsem mu zapsal jeho jednoduchý part. Než zkouška začala, bylo všechno předem připraveno, cimbál nalaďen, program zkoušky zapsán v sešitu a po zkoušce dopsáno zhodnocení. Po zkoušce jsme si vždycky hráli pro radost.

Vzorem mně byl Zdeněk Kašpar pro své znalosti valašské muziky, způsobu hry, zpěvu a projevu starých zpěváků i muzikantů, které získal při své bohaté sběratelské činnosti.

Navštívil jsem s ním Jana Adámka z Růžďky, sledoval jsem ho při práci a učil se. Potom jsem se snažil zapisovat písničky sám nebo s Karlem Žambochem. Já jsem zapsal melodii a Karel text písničky a komentáře zpěváků. Některé typy pro sběr nám dodávala teta Smolková. Také mi přinesla od tetičky Slováčkové starou píšťalku, kterou jsem si opravil a pískám na ni s muzikou Vsacanů dodnes. Tehdy jsme byli jednou z prvních muzik, která píšťalky při hraní použíla.

V padesátých letech měly soubory hodně příležitosti k veřejnému vystupování. Stále byly nějaké oslavy, významné dny, slavnosti, schůze, ale také soutěže lidové umělecké tvořivosti, které vedly soubory k zvyšování jejich uměleckých kvalit. Kromě toho jsme dělali pořady pro Ruščany a někdy pomohli malým souborům, které muziku neměly.

To všechno dávalo našim zkouškám a muzice jasné termínované cíle a smysl, takže všichni věděli proč, co a na jakou akci nacvičujeme.

Jinak jsme byli „partyja“ a drželi jsme se stále spolu. Pořádali jsme společné pěší výlety, silvestry, šmigrusty a návštěvy kina. Po večerech jsme chodili po dědině, někdy i hráli a vyváděli různé lumpárny. Tehdy to nikomu nevadilo. Starším kamarádům nám byl Zdeněk Hurta, který jezdil s koňmi a zajišťoval dopravu. Časem se k nám ještě přidali mladý zpěvák Staňa Škrabola a odzemkář Karel Vilém. Tetička Smolková začala jako vyprávěčka aktivně spolupracovat s Čs. rozhlasem v Ostravě.

Muzika však zažila i těžkou chvíli, když nám na tyfus zemřel začínající nejmladší muzikant Míla Baroš.

Nepříjemná, i když dnes úsměvná situace nastala, když muzika odmítla hrát na oslavě MDŽ. Měli jsme vystupovat společně s dechovkou. To bylo velmi nešťastné, protože kontrast mezi de-

1) Na Duš-něj v háj-ku na sa-mém kraj-ku tře lip-ky,
2) Bi-li sa bi-li v so-bě tu ve-čer do ra-ka,
3) Ne-bij sa du-ku, sa-uit-ku jah-ku, do-bij sa,
4) Ne-čten ví-neč-ko, ne-čten pi-neč-ko, doF-ko je,

1) tře-žec-ti chlapci tře-ai-ai-rov-mi do bit-ky (tře do bit-ky).
2) Za Duš-dým stě-ty ga-lin-ka tře-na bl-ka-ti.
3) tu máš vi-neč-ko, tu máš bi-neč-ko, na-pij sa.
4) Pro tře-že mi-lá, ga-lin-ku tře-na bit-ka je.

Notový zápis písně Na Dušné v hájku

Zaměstnanci ČR Ostrava Věra Šejvlová a dr. Ivo Stolařík v Růždce, vlevo F. Smolková

chovými nástroji a našimi nejlevnějšími nezvučnými housličkami s malým cimbálem byl obrovský. Pořadatelé tento argument nechápali. Kromě toho právě probíhalo mistrovství světa v hokeji. Muzikanti nepřišli, a to byl počin přímo protistátní.

Protože jsme nemohli existovat samostatně, vystupovali jsme jako soubor ČSM nebo Osvětové besedy. Kroje jsme neměli. Ti mladší byli v pionýrském, starší ve svazáckých nebo valašských košilích. Nedal nám nikdo nic. Jen kulturní inspektor ONV Sova nám za odměnu zařídil diváckou část na Strážnických slavnostech.

O vytvoření taneční složky souboru jsme se nepokusili. Snad by to s cizí pomocí šlo zajistit, ale nikdo z nás tanci nerozuměl a rodičové a zákonní zástupci měli k tanci zásadně odmítavý vztah.

Velký význam pro nás měl příchod nového ředitele růžecké školy pana Ladislava Zeliny, výborného pedagoga a muzikanta. Když se s námi seznámil, napsal o nás dopis do ostravského rozhlasu, ve kterém naši muziku popsal a nabídl pro natáčení. To už jsme dávno hráli na novou basu a maďarský cimbál. Chyběl nám jen klarinetista, ale dá se hrát i bez něho. Z rozhlasu přijeli dr. Ivo Stolařík s paní Věrou Šejvlovou. Výsledkem bylo několikrát natáčení. Pro muziku i zpěvačky to bylo velkým přínosem a školením.

Vrcholu, ale i ukončení činnosti muzika dosáhla v roce 1955. V Soutěži lidové umělecké tvořivosti jsme byli dobře hodnoceni a sólisté Drahomíra Zárubová ve zpěvu a duo píšťalek Jan Vetchý a Karel Žamboch postoupili do celostátního kola LUT při I. celostátní spartakiádě v Praze. Získali jsme bronzovou medaili za zpěv a stříbrnou medaili za píšťalky. Medaile nám byly předány při zvláštním pořadu v srpnu ve Strážnici.

Na podzim jsme se pak rozešli do vojenské základní služby a na vysoké školy. Někteří z nás hráli v těchto nových podmínkách a po studiu a vojné časem pokračovali v jiných souborech. V Růždce jsme pak ještě uspořádali několik besed pro občany, ale hlavně si občas zahráli pro sebe při rodinných oslavách a výročních sjezdech muziky. Letos se chystáme oslavit 60. výročí, pokud nám to zdraví dovolí. Na cimbál už bude hrát nadějný a nadaný vnuk Josefa a Drahomíry Frenštackých, který jediný pokračuje v našich tradicích.

Růžecký křivačkář v Texasu

Jan Vetchý

Počátkem minulého století odcházeli někteří lidé za prací a lepším životem do Ameriky. Někteří se vraceli s nějakými našetřenými penězi domů, jiní tam už zůstali.

Martin Sypták z Růždky č. 48 se vrátil a od té doby se mu říkalo Amerikán. V roce 1937 dostal od svého bratra Pavla dopis z Texasu. Je to možná první podobná zpráva o výrobě valašských křiváků ve světě. I proslavené křiváky Josefa Eliáše z Dušné se ještě nedávno dostávaly do světa jako dárky, ale u Pavla Syptáka šlo o výrobu křiváků pro užitek, na zakázku a přímo v Texasu.

Možná bylo podobných křivačkářů ve světě více, ale kolik nožů a valašských křiváků bylo v Texasu či jinde vyrobeno, dnes už asi nevíme.

„Psáno dne 19. ledna r. 1937.

... Jestli to tak půjde celý rok jak začalo na nový rok tak se budeme mít opravdu dobře. Na prvního ledna bylo teplo a měli sme velikou besedu. Hned ráno Řezníček napek na Jartě masa Moračiho aj slepičho i vepřové bylo a kolaču velká síla a k tomu ještě bečka piva byla. A po obědě sem jím v kovárni ukazoval jak se dělají Evropské křiváky aj v Templu sem jich kolik prodal aj nožů utřil sem na štedrý deň 11 tolarů. Aj Řezníčkověj Rodině sem dal po jednom. Včilej jak se odtepli mám dělat do Rozbud jednomu šťormanovi 100 nožíků a potom zas do Kameron. Ještěli u Váš v Růždce dělají tak moc křiváků jak dělávali? Ale myslím že už tých starých křivačnicků je málo....“

Úryvek z dopisu Pavla Syptáka z Texasu (Pozn. redakce: doslovný přepis bez jazykových úprav).

Lidový řezbář

Josef Juřica z Halenkova

Václav Kozánek, Milada Fohlerová

V loňském roce dostalo vsetínské muzeum darem do své videotéky dva filmy o Valašsku na DVD. Dárce a autorem je JUDr. Václav Kozánek, který, ač rodák z Přerova žijící v Praze, ve svých snímcích prokázal velmi dobrou znalost valašského regionu a jeho lidové kultury. Valaš-

J. Juřica při své oblíbené činnosti

Foto archiv V. Kozánka

ske totiž pravidelně navštěvuje už více jak půl století. Právě při těchto návštěvách pořizoval jako nadšený amatérský fotograf a kameraman řadu záznamů, jejichž pozdějším zpracováním vznikly již zmiňované filmy.

Jejich technická kvalita odpovídá podmínkám v době jejich vzniku (70. a 80. léta 20. století), význam filmů však spočívá spíše v oblasti dokumentární tvorby. Oba filmy autor předal zároveň i archivu Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

První, více jak hodinový snímek pojmenovaný Moravské Valašsko seznamuje s historií našeho regionu a jeho proměnami. Druhý, dvacetiminutový filmový záznam s názvem Lidovi řezbáři zachycuje práci několika více či méně známých valašských básníků dřeva. Jedním z nich byl i Josef Juřica z Halenkova – Bratřejůvky, jehož dílo V. Kozánek představuje v následujícím textu:

Část řady Juřicových úlů

Foto V. Kozánek

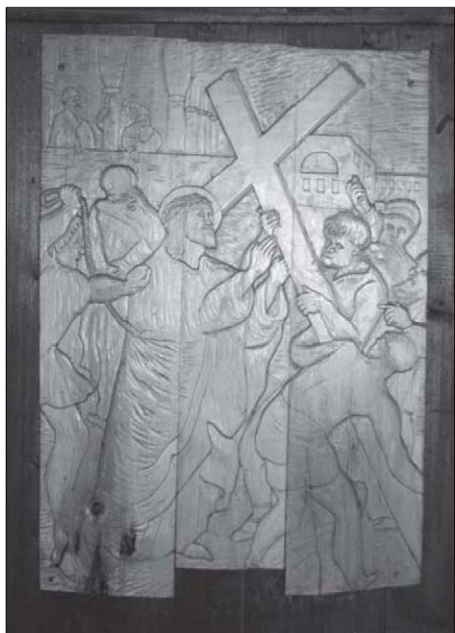
Juřicovy úly na zahradě v Bratřejůvkě

Foto M. Fohlerová

Veřejnosti dosud málo známý lidový řezbář Josef Juřica (1922 – 1989) z Halenkova – Bratřejůvky měl řezbářskou práci jako celoživotní zálibu, o čemž také svědčí mnohostrannost jeho řezbářské tvorby.

Vytvářel reliéfy typických valašských hlav mužských i ženských, vyráběl bohatě zdobené řezbované nástěnné hodiny a figurální dřevorezbu hlav i celých postav vyzdobil také včelí úly na své zahradě, čímž dal vzniknout asi největšímu souboru řezbovaných včelínů v kraji.

Vedle světské tematiky se věnoval i dřevorezbě sakrální. Do vlastnoručně postavené typicky valašské zvoničky umístil své pozoruhodné dílo – Křížovou cestu Ježíše Krista, sestávající ze 14 řezbovaných reliéfních desek doplněných o několik jednotlivých řezb – plastik a zdobených křížů.

Ježíš přijímá svůj kříž

Foto V. Kozánek

Co inspirovalo Josefa Juřicu k vytvoření tohoto díla - zhlédnutí Křížové cesty v některém kostele či klášteře nebo vnitřní religiózní vztah ke křesťanské symbolice? To se dnes můžeme už jen domýšlet.

Josef Juřica nebyl typem komerčně zaměřeného řezbáře. Řezbářství bylo spíše projevem jeho vůle tvůrčím způsobem vyjádřit blízký vztah k Valašsku, jeho lidové kultuře i náboženským tradicím.

Svým dílem se Josef Juřica řadí k významným valašským lidovým řezbářům.

Juřicova zvonice v Bratřejůvce

Foto H. Jabůrková

Poklad

Už vidím, jak vám oči povylezú, když to slovo uslyšíte. Co by né. Dyť bylo od stvoření světa lidí, co sa jim peníze lebo zlato libily, dycky většina. Enem největší kumšt byl sa o nejakém tem pokladě, ať to byla truhla peněz, lebo hrudy zlata a všelijaká ta paráda z něho, zvěděť, kde je. Dost lidí sa o tento špás pokusilo. No, nekteří měli štěstí, někdo zas smolu, že pozbyl aj co měl alebo život. Mezi ty druhé patřil aj strýc Štůsek z Valašské Bystřice z části obce zvané „Bůřov“. Bydlel se svojí Marýnú v dřevěné chalupce u lesa, chovali kozy a živili sa z výdělku v panských lesích.

Tito Štůskovi sa zcela věnovali spiritismu a věřili v dobré i špatné duchy, kteří jim při svých seancích po vyvolání radili. Toto zalíbení ve vyvolávání duchů měl i se svojí Marýnú. No a tož raz při obvyklé sedánci s těmi duchy sa od kteréhosi prastarčka dozvěděl, že kdyby kopal v panských lesích v sousední obci Malé Bystřici v místě zvaném pod Sedlem nedaleko Cábu, že dobře dopadne, ale že sa musí ponáhlát, až na ten nález přide. Řek mu ten duch, aj na kterém místě. No, tož to víte, strýc s tetkú do rána už oka nezlepili a ráno vjo do lesa z lopatú a krumpáčem. No, ale to víte, to je práca sytná v zemi sa drabať, tož si přizvali strýca a kmocháčka, museli jim chťa nechťa říct, o co jde. Ti trochu nedůvěřivě krútili hlavami, ale když jim Štůsek slíbil část toho pokladu, tož kopalí.

Po páru dňoch sa jim to rozhleželo v hlavě a povídali Štůskovi, že z toho pokladu nechcú nic, ale za prácu ať jim platí. No Štůsek byl skoro rád, že sa nemusí s nikým dělit, a tož si počal peníze u bystřického žida Steinhardta a platil. Práca byla úmorná, v zemi byly skaliska, bylo třeba sa posilovať nejakú kapku trauku. To šlo též do peněz, dluh u žida narůstal do povážlivých částek, ale Štůsek sa utěšoval, že to všeko rázem začmajzne z toho pokladu. Ani domu pod Kyčerou nechodil na noc. Udělal si z četiny bůdu a přespával blízko jamy, aby mu někdo už opravdu drahý poklad nevyfůknul.

Konečně narazili na velký plochý kameň, ale tým nebylo možné ani hnúť. „Tam to bude, tam!“, celý bez sebe křičal Štůsek: „Šak už sem myslel, že si ze mňa prachstarček dělali škláby. No, ale co povídali? Že sa máme ponáhlát, až na nález přijdem, tož chlapi, do toho!“ Najrači by byl v tej slavnej chvíli sám, až odvalá kameň a najdú, och, co najdú? No, třeba dzbel plyný peněz lebo co. Šak opravdu by třeba kmocháček moh vylézt, lebo aj strýc Martin, my tré na to stačíme, netřeba moc očí. A hned povídá: „Víte co, chlapi? Vy kmocháčku a strýče vylezte hore a nachystajte tam kopu četiny, až to vytáhnem, honem to přikryť!“ Chlapi trochu neochotně poslechli a vylézli z vykopané díry ven. „Tož do toho!“ pobídnul nedočkavě Štůsek syna a bratra. Chvilu sa mordovali, ale konečně kameň povolil. Ale co to? Namísto nejakého pokladu vyvalila sa zpod kameňa voda. Všichni zděšeně vykřikli a hnali sa k žebřu a honem hore, ponáhlali sa, co mohli, enem sa modlili, aby sa žebře nezlámaly. Ani krumpáče nepobrali, byli málo strachem živi a hrůza jich obešla teprv, dyž byla za chvilku důra plná vody. Strýc ležal bledý skoro bez dechu na chvojkách četiny a zmoh sa enem na větu: „Měli sme opravdu štěstí“.

No, dopadlo to bledě. Chalupu Štůskovi museli prodat na dluh a odešli kdesi do světa, hladý nepomřeli, ale na poklady už nevěřili. Zůstala po nich enom ta pověst a důra v lese pod Sedlem a nám poučení, že není dobré s tým, co zavání špiritismem lebo špiritusem, něco měť.

Tento případ se skutečně stal a ještě v dnešní době je znát místo v lese, kde dobrý duch přpravil rodinu Štůskovu o vše, co měli.

Zapsal Miroslav Záruba podle vyprávění pamětníků z Malé Bystřice.

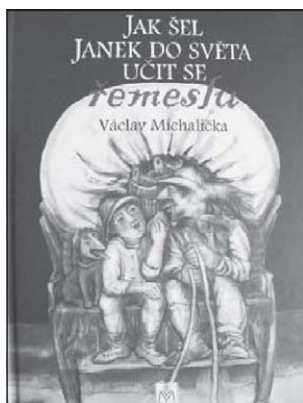
Interiér zvonice s reliéfními deskami

Foto V. Kozánek

*O Valašsku
ne Valašsku*

VÝBĚR Z NOVÝCH
REGIONÁLNÍCH
PUBLIKACÍ

Půvabná knížka o starých řemeslech

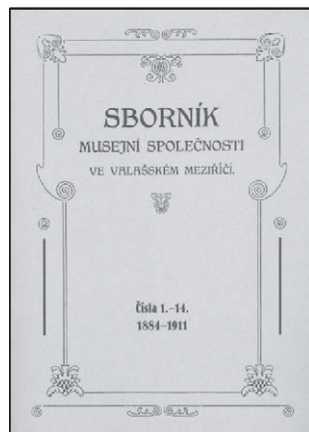
Někdejší zaměstnanec Valašského muzea v přírodě **Václav Michalička** se profesně zabýval starými řemesly, dnes už málo známými a mnohdy zapomenutými. Kromě odborného zdokumentování se pokusil o jejich přiblížení dětem formou vyprávění. Tak vznikla knížka „**Jak šel Janek do světa učit se řemeslu**“. Její podtitul napovídá, že je to „Vyprávění o staré rukodělné výrobě v Beskydech“. Podle jednoduchého vypravěčského modelu se Janek, nejmladší ze šesti dětí chudé horalské rodiny, vypraví coby vandrovník na zkušenou do světa. „Budu vám vyprávět příběh, který se stal velmi dávno a odehrál se v těžkou práci dřevorubců, k čemu jsou dobré hubáně, jak se vyrábí šindel na krytí střechy, jak proutěný košík, jak brousek a jak nůž, který by neměl chybět žádnému pořádnému chlapovi. Neopomene ani řemeslo tkalcovské, kterým se v horách živila svého času řada rodin. A jsou to i formané, kteří zabezpečovali rozvoz tovaru a mnohdy představovali jedno z mála spojení odlehklých horských oblastí se světem. Knižka si vzala za cíl seznámit především děti s někdejšími řemesly, která před stopadesáti lety poskytovala lidem obživu.“

Půvab knížky dotvořily ilustrace Ludmily Vaškové.

Knižku Václava Michaličky „Jak šel Janek do světa učit se řemeslu“ vydalo v roce 2009 Valaš-

ské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm za finančního přispění Ministerstva kultury ČR v rámci projektu V a V – Tradice řemeslné a rukodělné výroby na Valašsku a Těšínsku.

Richard Sobotka

Sborník Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí

Občanské sdružení Musejní společnost ve Valašském Meziříčí vydalo v roce 2009 publikaci **Sborník Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí**, číslo 1 až 14 (1884-1911). Jedná se o nové vydání všech 14 čísel tohoto časopisu, který vycházel nepravidelně v letech 1884 až 1911. Myšlenka znovu vydat všech čtrnáct čísel Sborníku Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí se zrodila při připomenutí 125. výročí založení Musejní společnosti v roce 2009. Sborník je vedle materiálního odkazu této společnosti, kterým jsou zvláště četné sbírky shromážděné společností za jejího téměř sedmdesátiletého působení a uložené nyní v Muzeu regionu Valašsko, jejím nevýraznějším duchovním odkazem. Sborník není jen stále vyhledávaným souborem poznatků z oblasti společenských a přírodních věd, ale lze jej chápat i jako cenný pramen pro poznání doby, ve které vznikl. Je nejvěrnějším obrazem nejen tvůrčí síly a činnosti tehdejší Musejní společnosti a jejích členů, ale také svědectvím o limitech jejich schopností. Exempláře původních čísel sborníku jsou dnes prakticky nedostupné a nenacházejí se ani ve většině veřejných knihoven.

Publikace nabízí pestrý obsah příspěvků s historickou, etnografickou, umělecko-historickou a přírodovědnou tematikou. Každý zájemce o region Valašsko zde najde mnohé zajímavosti psané použitelným stylem.

Původní jednotlivá čísla sborníku mají samostatné číslování stran, které na sebe plynule navazuje. Tento systém znesnadňuje orientaci v jednotlivých číslech. Velkou předností nově vydaného Sborníku je vytvoření nového průběžného číslování a nového obsahu všech čísel Sborníku. Publikace o téměř 600 stranách vyšla v nákladu 300 ks.

Sborník si můžete zakoupit na vrátnici v Muzeu regionu Valašsko ve Valašském Meziříčí a ve Vsetíně. Jeho cena je zde 320,- Kč.

Jana Tkačiková

Vyšlo nové číslo Vlastivědných kapitol z Valašskokloboucka

Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka (č. 1/2008, ročník IX), jejichž vydavatelem je Městské muzeum ve Valašských Kloboukách a Musejní společnost tamtéž, vyšly 26. února 2010 v nákladu 500 výtisků.

Na 60 stranách formátu A4 najde čtenář devět příspěvků uspořádaných do pěti rubrik, jímž předchází tradiční úvod šéfredaktora, historika Městského muzea Valašské Klobouky Mgr. Petra Odehnala, PhD, který lze vnímat jako příjemné pozvání k bohatě prostřenému čtenářskému stolu.

Rubriku Studie zcela zaplnil nejrozsáhlejší příspěvek celého čísla nazvaný stručně a výstižně *Čestní občané města Valašské Klobouky*. O každé z devatenácti osobností, které od roku 1884 do současnosti město udělením čestného občanství poctilo (dvacátá osobnost poctu odmítla), jsou tu základní informace doplněné obrazovou dokumentací a v poznámkovém aparátu shromážděnými odkazy na prameny. Na komentáře k autorově úvaze o smyslu udělování takových poct není v této drobné recenzi místo. Nicméně lze konstatovat, že po přečtení studie dojde každý čtenář k souhlasnému stanovisku s názorem, že se Valašské Klobouky nemusí za žádného ze svých čestných občanů stydět, i s „drcnutím“ do věcí veřejných poznámkou, že: „Klobouky nemají žádnou čestnou občanku.“

Autorem dvou ze tří textů v rubrice Materiály je Zdeněk Mikeska. V prvním z nich *Klobučan kanadským maliřem. Příběh Matěje F. Kousala* píše o klobouckém rodákovi, který se se svým výtvarným nadáním prosadil v Kanadě v letech 1926 – 1990. Další Mikeskův text *Jak Emilka hrála s princeznou diablo a podotknutí Petra Odehnala K návštěvě erzhrozga v Kloboukách* se týká rodiny jednoho z čestných občanů Valašských Klobouk Josefa Bratmanna. Fotografie Bratmannovy vily na zadní straně obálky pochází z počátku 20. století.

Druhým z rozsáhlých textů tohoto čísla Vlastivědných kapitol je memorát Františka Fojtíka *Od vesna do vesna – podzim*. Text v dialektu přináší neobyčejně cenný materiál pro studium tradiční kultury a způsobu života obyvatel na Brumovsku. Jde o text, který je součástí rozsáhlého konvolutu, z něhož části jaro a část léta byly publikovány časopisecky v padesátých letech a jehož závěrečná část – zima podle sdělení redakce publikována nebude, neboť je pro příští rok připraveno knižní vydání celého tohoto vzácného Fojtíkova díla, které nepochybně „objeví“ význam autorova přínosu studiu lidové kultury na Valašsku.

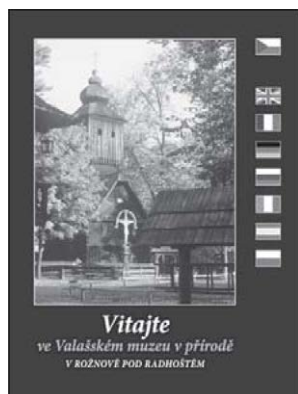
K dokumentární hodnotě této stati významným způsobem přispívají mnohdy vzácné dobové fotografie pocházející z archivu Městského muzea. Textem „z jiné bečky“ je byt' také v dialektu psaná povídka *Ej, křížu kamenný Aleše Naňáka*, který do svého svižného vyprávění přivádí k dědákovi z loňské v Kapitolách publikované povídky *Hodiny* novou figuru Francka Srníkového. Šéfredaktorovi sympatickou „slabost“ pro moderní poezii dokládá výběr básní Milana Libigera ilustrovaný reprodukcemi výtvarných děl Františka Papeže, jehož tvorbě je věnována rubrika Galerie.

V rubrice *Ad fontes* jsou Petrem Odehnalem prezentovány dva zajímavé prameny ze 17. století k problematice sporů brumovských poddáných se svou vrchností - s Janem Kavkou z Řičan a s Ester Forgáčovou.

Určitě stojí za pozornost nepochybně inspirativní redakční sdělení, že toto číslo Vlastivědných kapitol z Valašskokloboucka vychází s podporou Města Valašské Klobouky a že část tisku je tentokrát hrazena také z podílu Muzejní společnosti ve Valašských Kloboukách na benefičním výtěžku 17. valašského mikulášského jarmeku. Inspirativní sdělení pro všechny, kdo i mimo „velká centra“ chtějí stejně jako Valašskokloboučtí pro kultivaci společenského prostředí v místě bydliště něco konkrétního udělat a nejen sdělovat, co by se v tomto směru udělat mělo. A v tuto chvíli je také na místě vyjádření respektu a uznání houževnatému, pracovitému a erudovanému šéfredaktorovi a všem členům týmu, který s ním na úrovni a vytrvale „maká“ na reprezentativní valašskokloboucké vlastivědné revui.

Poroste-li tvůrčí potence šéfredaktora Vlastivědných kapitol z Valašskokloboucka takovým tempem jako dosud a bude-li stejným tempem jejich kvalita přitahovat nové autory, může se vize o hrozcí „prostorové tísní“ z první věty redakčního úvodu proměnit ve skutečnost mnohem dřív, než její autor předpokládá. Což by ale nemělo být nic proti ničemu. Naopak.

Karel Pavlišťík

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm vydalo u příležitosti 85. výročí založení obrazovou publikaci. Úvodní slovo napsal ředitel Valašského muzea v přírodě Ing. Vítězslav Koukal, CSc., poetické vyprávění spisovatel Oldřich Šuleř. Fotografie vybral Mgr. Radoslav Vlk, PhD., graficky upravil Břetislav Dadák. Publikace formou bohaté fotografické skladby - 313 fotografií - představuje jednotlivé areály muzea včetně zvykoslovného Valašského roku. Počet stran 216. Vytiskla tiskárna PRINT Kroměříž.

Radoslav Vlk

VZPOMÍNÁME

Matalíkova muzika v Praze v r. 1928

Foto archiv I. Brouwerová

Zme my Valaši?

Napsáno u příležitosti výročí narození i úmrtí „strýca Matalíka“. Věnováno rodině, pamětníkům a především mladým pokolením, aby věděli, o kom se zpívá v nepsané valašské hymně.

Irena Brouwerová

V letošním roce si připomínáme dvě kulatá výročí spojená s osobností valašského kapelníka a muzikanta Antonína Matalíka: 130. výročí jeho narození a 55. výročí jeho úmrtí. V Muzeu regionu Valašsko v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí se proto v dubnu letošního roku uskutečnil tematický večer, kde se vzpomínalo slovem a hlavně valašskými písničkami v podání souborů Jasénka a Bača na tohoto muzikanta, jehož jméno zná snad každý Valach. Sál zámku Kinských praskal ve švech... Návštěvníky přivítala pravnoučka Antonína Matalíka Irena Brouwerová, která celý pohodový večer uváděla. Připravila si povídání o svém slavném předkovi a pozvala též na pódium svého otce Milana Matalíka, aby vzpomínal na dědečka Antonína.

A pro ty, kteří se nemohli vzpomínkového večera zúčastnit, napsala Irena Brouwerová tento sloupek. Využila při něm nejen vzpomínek svého otce, ale též čerpala z článků Antonína Pavlína, který o Matalíkovi psal, a vypůjčila si i slova místního pamětníka Jindřicha Janouška.

-JF-

A dyž sa Valášek narodí...

Příběh výjimečného lidového muzikanta začíná někde ve Štramberku, odkud rodina Matalíků pochází. Protože šli za obživou, jak to tak tehdy bylo běžné, dorazili do Valašského Meziříčí. Mluvíme o konci 19. století a musíme si uvědomit, že průmysl se začal pozvolna rozvíjet. V nedalekém Meziříčí vyrostly první továrničky, a tak se sem rodina Matalíků přistěhovala. Tady se narodil dne

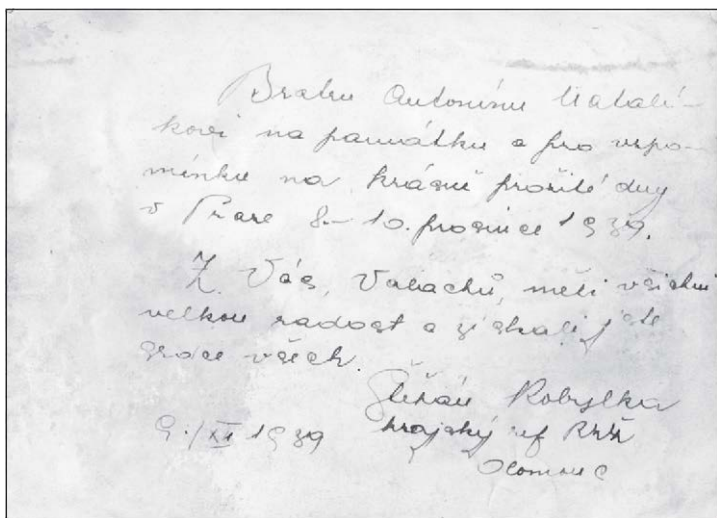
6. července 1880 v domě č. 222 na Vrbenké ulici synek Antonín Matalík. O jeho rodině víme jen to, že staříček (jeho dědeček) se jmenoval Václav a byl tkalcem. A ten se zamiloval do dcery tkalcovského mistra z Krásna, slečny Anny Kamasové. Nejprve bydleli na Králově ulici č. 166 blízko starého hřbitova (dnešní plocha před vstupem do sídliště Na Vyhliďce). Tam se narodila 15. ledna 1849 jejich první dcera Tereška. Teprve pak se přestěhovali do domu na Vrbenké, který se stal rodištěm syna Terezy. Jí bylo tenkrát už 31 let a byla stále svobodná. Tehdy ale se snadno umíralo na všelijaké nemoci a stávalo se, že umřel i mladý člověk. Tak než se stačili vzít, otec Antonína zemřel a matka zůstala s děckem sama. Staříček Václav byl jeho dědou i otcem zároveň. Vychovávali ho se stařenkou jako vlastního. Měli ho jak za svého syna asi proto, že jejich vlastní syn, bratr dcery Terezie, zemřel jako malý dvouletý chlapec v roce 1855. Na stáří měla Tonkova maminka

Portrét „strýca“ Matalíka

Muzika A. Matalíka na Staroměstské radnici v Praze v prosinci r. 1939 se zástupci obce, Národního souručenství a Radosti ze života

Věnování na druhé straně této fotografie z 9. 12. 1939

Matalík před mikrofonem ve velkém sále Lucerny v r. 1939

malé hokynářství (v místech nad schodkami, kde pak měl kšeft obchodník Novák).

Dětství prožil Antonín vesele i při té bídě, která tehdy byla. Jedinou povinností bylo učit se a jinak se s klukama řádilo venku, hrálo se na četníky a zloděje nebo na portáše, chodilo se plavat a skákat k Bečvě... Život zkrátka plynul klidněji.

Jak se učil malý Tonek Matalík už přesně nevíme, ale dali ho vyučit se prodavačem v textilním obchodě. Obchodní příručí u A. Michoňky v obchodě s látkami mu zas dvakrát nevoněl, měl spíš plnou hlavu muziky. Zejména housle jako lidový

nástroj mu učarovaly. Hrál od klukovských let na housle, které si musel pořídit za své, protože peněz doma nazbyt nebylo. Učil se hrát hlavně od starých chlapů – muzikantů. Vrzal na housle každou volnou chvíli nebo se po večerech učil noty. Jakýsi talent pravděpodobně zdědil po mamince, prý hezky zpívala, a veselou povahu po staříčkovi. Když byl Tonek mladý, hrávala po bálech a hospodách Pelárova muzika. Pelár si mladého houslisty všiml, zpočátku hrával občas na záskok nebo když hrála početnější kapela na bále. Postupně se tam usadil a po třech letech pak

hrával v kapele pravidelně, až do Pelárovy smrti. Ne nadarmo se říká, že to byla valašská muzika, protože opravdu hráli od dědiny k dědině, svou hudbou povesečili kdejakou hospodu. Žádná televize, žádných tisíců rádiostanic, žádný internet, jen sousedské tancovačky, bály a hospodské zábavy, tak vypadala zábava a volný čas na přelomu 19. a 20. století. S Pelárem se zřejmě dostal patnáctiletý Tonek v roce 1895 až do Prahy, ale není o tom přesvědčivý záznam. Byla to tehdy docela velká událost. U příležitosti Národopisné výstavy československé tam postavili valašskou hospodu „Na posledním groši.“ Podle vyprávění to bylo velmi navštěvované místo, protože se tam hezky hrálo, a Pelárova muzika si získala za pět měsíců pražského působení věhlas. Tam asi získal Tonek nezbytné hudební vzdělání, se kterým vystačil po celý svůj život.

Ale nejlépe hrál Tonek Matalík na svoje husle. U muziky také poznal svou celoživotní družku a manželku. Pocházela z Ostravy a jmenovala se Marie Mušálková. Sloužila ve Valašském Meziříčí a s Tonkem se samozřejmě seznámili u muziky. Slovo dalo slovo, začali spolu chodit a když bylo Tonkovi 26 let, tak Marii požádal o ruku.

Dalo by se říci, že se stal pokračovatelem Pelárovým, neboť po jeho smrti na Tři krále roku 1907 založil vlastní kapelu a převzal do repertoáru mnohé písničky jeho cimbalky. Sám v kapele hrál první housle, druhé měl kamarád Štork nebo František Šmíd z Krhové, který uměl také hrát na harmoniku. Další, jistý Vrečka foukal na klarinet, na basu hrál hřmotný pan Hanák nebo známý elektrikář a astronom Tonek Ballner, či podsaditý Brož. U cimbalu sedával všemi milovaný Lojzíček Fabián, chodící se svým nástrojem až z chalupy kdesi na samotě. Lásky k Marii a valašská muzika se zkomplikovaly rokem 1914, kdy byl v Sarajevu spáchán atentát na následníka trůnu. Antonín narukoval jako ostatní mladí chlapi a syrové válečné zákopy si vyžádaly jeho zdraví. Naštěstí mu holý život zůstal a mohl se vrátit k rodině o rok dřív, než skončila strašná první světová válka. Od té doby ho trápilo silné astma. Jako válečný invalida se pak dostal ke dráze. Měl hezké písmo, a tak se z něho stal načas ouřada. Šel až do Prešpurku, do Bratislavy, protože tehdy na Slovensko jezdili pracovat vzdělanější Češi, neboť od nás na východ byl těchto lidí nedostatek. Tonek si vysloužil definitivu, která byla za první republiky tradiční výsadou státních úředníků. Možná, že by dostal i penzi, kdyby na Slovensku zůstal, ale po dvou letech roku 1924 ho valašské srdéčko táhlo domů, za rodinou a za muzikou především. Té se také po návratu plně věnoval.

Matalíkova děčka

Rodina Antonína a Marie Matalíkových byla početná. Děti se narodilo celkem osm. Chodily na svět jeden po druhém jak na běžícím páse. První dítě, dcera Indra se narodila v roce 1907, o dva roky později přišla na svět Karla, Ferdinand v roce 1911, zase pěkně o dva roky na to Laďa a výjimkou byl Antonín, který se narodil až po válce v roce 1919. V roce 1922 povili dceru Marii a v roce 1924 později slavnou sportovkyni Reginu. Dobové materiály uvádí ještě osmého syna z roku 1928 Milana, ale dnes již můžeme poodhalit rodinné tajemství, neboť většina z nich až na posledního Milana Matalíka nežije. Jedna z dcer Matalíkových, která si „uhnala“ nemanželské dítě, raději opustila Valašsko a ponechala syna k vy-

chově svým rodičům, kteří byli velmi hodní, a jestli měli děti šest či sedm, už nějak neřešili. Tímto „adoptovaným“ synem byl logicky nejmladší Milan. Jeho biologická matka odešla na Slovensko, založila početnou rodinu poblíž Trenčína a porodila dalších šest dětí! Hanba mít nemanželské dítě byla silná i na křesťanském Slovensku, a tak se o nevlastním bratrovi dozvěděli její potomci až při dědickém vyrovnání po matčině smrti. Dovedete si představit to překvapení zjistit na stará kolena, že máte pět bratrů a jednu sestru k tomu!

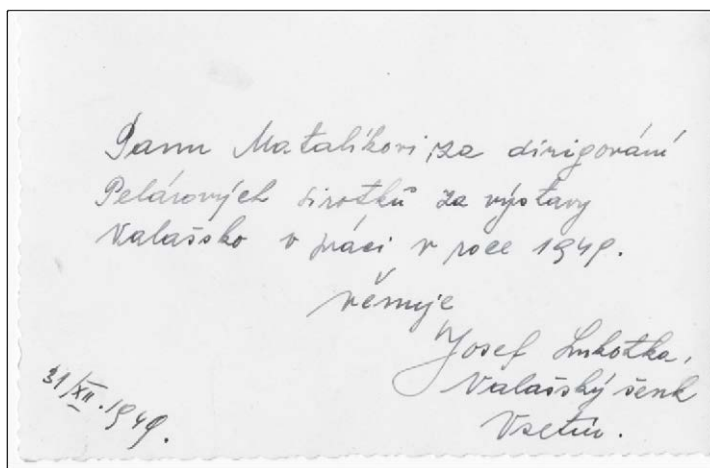
Žít tak početnou rodinu bylo za první republiky složité. Bydlení bylo skromné na bývalé Šafaříkově ulici, hned za náměstím v místě dnešního malého parkoviště před restaurací Modrá hvězda. A pak v Manském dvoře naproti dnešní LDN, kde tehdy sídlil konvikt obývaný mnichy. Život byl ještě složitější za druhé světové války, protože bály a radovánky byly Němci zakázány, a to přineslo problémy do Matalíkovy rodiny. Prakticky se živitelkou rodiny stala maminka ovládající dobře německý jazyk díky svým rakouským kořenům. Snad i pro tuto znalost byla vedoucí v prádelně. Pralo se tam tenkrát pro vermacht, a tak práce bylo dost a peněz na chleba také. Maminka byla osobností a řídila i domácnost, protože Antonín byl každou chvíli pryč u muziky. Měla s manželem asi nelehký život a smutku si zažila také dost. Vždyť musela pochovat tři ze svých dětí, Indru, Karlu a Slávka, nic na velkém žalu nezmění, že už byli velcí.

Matalíkova kapela

Hudba byla odjakživa pro Antonína Matalíka vším. Když odešel do muzikantského nebe primáš Jan Pelár roku 1907, přirozeně někdo musel převzít pomyslnou muzikantskou štafetu. I když mladý houslista nebyl zkušený, byl však natolik nadaný a ponořený do hudby, že si v roce 1925 oficiálně založil vlastní kapelu. Nemusel daleko pro povolení chodit, protože hejtman Okresního úřadu pan Vicensa sídlil u nás ve městě.

Kapela měla deset hudebníků a mluvíme o ní proto, že sice nebyla jediná v okrese, hrály tu ve městě další tři a v Zášově bylo taky hodně muzikantů, ale byla svou úrovní nejlepší a nejznámější. Musíme si představit, že i tehdy se hledala obživa pro rodinu obtížně, a tak hudební talent nebyl jen cestou k jeho koníčku ve volném čase, ale i zdrojem příjmů. Zkrátka konkurence pronikala i do místní zábavy. Hrálo se všelico a porůznu. Aby se kapela nějak zviditelnila a odlišila od ostatních seskupení, navlékl primáš Matalík své hudebníky od roku 1928 do jednotného valašského kroje a začali se orientovat pouze na valašské písničky. Každý muzikant nosil režné či flaušové kalhoty modré anebo bílé, na nohou krpce nebo v zimě holínky, vyšívanou plátěnou košili s červenou pentlí u krku a na ni krátkou vyšívanou vestičku karmínové barvy. Bez černého valašského klobouku s širokou střešou neudělali ani krok! Většinou hrávali v obsazení housle, klarinet, cimbál a basa. Někdy se přidala flétna nebo harmonika. Na první housle Matalík, občas učitel Václav Grossmann housle, na klarinet nebo na housle Jožka Štork, flétna Eda Vrečka, cimbál Lojzek Fabián, někdy harmonikář dobře zpívající Franta Šmíd, basa Ignác Hanák nebo Tonek Ballner zvaný hvězdář. Ne všichni se muzikou živil, měli to spíše na přilepšenou nebo jen tak pro potěšení a dobrou náladu, která rozhodně nikdy nechyběla. Hrávalo se u všelijakých příležitostí:

Ze vsetínské výstavy Valašsko v práci v r. 1949 s věnováním majitele Valašského šenků J. Lukotky A. Matalíkovi za dirigování Pelárových sirotků na výstavě

Muzikanti v akci při agitce zemědělských družstev v 50. letech 20. stol.

svatba, křtiny, pohřby, poutě, hody a bály. Znali je v celém Pobeskydí, téměř v každé valašské dědině. Hráli i na výstavách v Rožnově, Frenštátě a Valašském Meziříčí. Nehrálo se vždycky pořád, přece jen se v té době dodržovaly přísně křesťanský advent před Vánoci a údobí po masopustu až do Velké noci na Velikonoce.

Výjimečnost a originalita cimbálovky strýca Matalíka se šířily až do samotné Prahy. Drobná postava Matalíka a jeho kapela byla tou poslední svého druhu... Zanechala nám podnes svoji nejznámější písničku.

My zme Valaši...

Bylo by na čase po tolika letech jednoznačně říci, jak vznikla dnes už zlidovělá stejnojmenná písnička. Píše se rok 1941, je počátek letního srpna. Druhá světová válka je na začátku. Valašská kapela dostala pozvání od Valašského krúžku v Praze, který tam pořádal Valašský večer. Nutno dodat, že velkou zásluhu na pozvání měl známý herec František Hanus. Cesta vlakem ubíhala i spolucestujícím, protože Meziříčtí hráli jednu písničku za druhou. Byli z velkoměsta celí nesví a jakmile dorazili do hotelu, kde byli ubytováni

Muzika A. Matalíka v rožnovském skanzenu

opravdu na úrovni, šok z luxusu je úplně znejistěl. A pak vystoupení v Lucerně, v prvotřídním sálu té doby, který sami hudebníci viděli poprvé. A také poprvé v takovém sálu hráli v plném obsazení. Jak to dopadlo, zvědavě se ptáte? No, nic nenechali náhodě a pilně cvičili mnohé dny doma, aby měla kapela výborný zvuk a břínek. A také měla! Úspěch byl tak obrovský, že museli vystoupení v Praze opakovat v roce 1942. Všichni přítomní cítili jedno jediné: lásku ke kraji, odkud všichni pocházejí, a vřelost valašských srdcí. To nadchlo i ty přítomné, kteří už na Valašsku nežijí. Hráli ale i jinde po Praze. Ve Valašském šenkru v Celetné ulici u Prašné brány, který si zařídil Ervin Sypták z Hošťálkové u Vsetína. Radosti a zábavu si musíte vždy promítnout na pozadí nelehké válečné doby, kdy veškeré potraviny byly na lístky, všude německé nápisy a němečtí vojáci. Nebylo jednoduché lidi rozveselit a odpojit se na chvíli od válečné bídy a strachu. Začalo se jim stýskat po domově. Jeden večer po hraní, když tak seděli a mysleli na valašské kopce a doliny, na své blízké, promluvil primáš a navrhl jim, aby si složili nějakou písničku o Valašsku, jak kdysi za Pelára. Všichni se nadchli a než byla půlnoc, měli ji jakž takž zveršovanou a pojmenovali ji „My zme Valaši...“ Nikdy se nepokázalo, že by autorem byl sám Matalík, a tak se kloníme k názoru, že písnička patrně vznikla kolektivním dílem všech.

Podle rukopisů Antonína Pavlina, který napsal ve valašském nářečí vyprávění „O valašském kapelníkovi strýcovi Matalíkovi“ vydaném ve vsetínských sbornících autora Petra Halenkovského „Od ogarů po staříčky“ v letech 1999 – 2000, a podle článku tehdejšího šéfa Jasénky Zdeňka Kašpara z roku 1999, který se původem valašské hymny zabýval, je jasná verze vzniku písně tato: „V dusné okupační atmosféře působilo bezprostřední vyhrávání valašských muzikantů mimořádně povzbudivě i na lidovou tvořivost, a tak se zrodila z nápadů A. Matalíka a za spolupráce ostatních muzikantů a pravděpodobně i za přispění Fr. Hanuse dnes už všeobecně známá „valašská hymna“ na melodii valašského kolového tance Hrubý křížák. Dnes ji zpívá doslova celý národ na lidových zábavách a besedách u cimbálu...“

Z jiného zdroje pana Janouška se zase dovídáme, co o vzniku říkal Otakar Michoněk, dirigent

vlastní dechové hudby: „Písničku „My zme Valaši...“ složili v roce 1933 na podzim Antonín Matalík s Antonínem Ballnerem v hospodě u Bělků (na náměstí vedle městské spořitelny).“

Ať tak či onak, uvádíme text „valašské hymny“ autora Antonína Matalíka, jak ho zaznamenal Zdeňk Kašpar z Jasénky podle podání hudebníka jeho kapely Josefa Skýpaly, účastníka pražského zájezdu v roce 1942:

My zme muziganti, staří Valaši,
hrajem a zpíváme po vlasti naší.
Hrajem a zpíváme dycky vesele,
není už na světě takěj kapele.

R: My zme Valaši, jedna rodina,
valašské hory sú naša otčina.
My zme Valaši, chlapi jako fik,
a náš kapelník sú strýc Matalík.

Hrajem a zpíváme, dyť to každý ví,
že zme my Sirotcí po Pelárovi.
Táta nás opustil, je to třicet let,
my po něm písničky máme jako květ.

Až jednúc přestanem zpívat písničky,
budete zpomínat na nás, lidičky.
Až sa my budeme ubíratí v dál,
Lojzek nám zahraje k temu na cymbál.

R: My zme Valaši...

Matalíkovu kapelu nejvíce proslavily tzv. dařemné písničky, které zpívala po hospodách i na národopisných výstavách. Ty přinesly popularitu. Písničky byly vtipné, peprné, s libivým textem, odrážející valašský život na dědině. Dnes můžeme pochybovat o úrovni textů, ale takové písničky vznikaly všude po Moravě pro zábavu dospělým. Antonín Matalík vždy přišel s nápadem, složil hudbu a text uhladil a dal do rýmů jistý Josef Stomšík zvaný Osyka, který pracoval na místním Okresním úřadu. Některé z písniček také posbíral z kotárů PhDr. Arnošt Kubeša. Tehdy se prostě tyto lechtivé písničky přenášely z osoby na osobu, od jedné dědiny do druhé. Polkovy a valčíkovy rytmy písni s úpravou pro deset hráčů a zpěv se dostal později do blízké zašovské kapely Zašovjanka, která po smrti a rozpadu Matalíkovy kapely převzala některé z písní. Ale to už jsme daleko od původní folklorní tvorby.

Poslední roky

Během 2. světové války všechny múzy umlkají a Matalíkovy husle „spaly“ taky. Od Vánoc 1944 ani školy nebyly otevřeny, a tak se Antonín Matalík asi dost nudil, protože kulturní život ve městě a vůbec všude zanikl. Když bylo město Valašské Meziříčí z kraje května osvobozeno, vlila se znovu do žil naděje, že od teďka se bude hrát o sto šest. Lidé na kapelu nezapomněli, a tak začala po válce znovu hrát. Nejradyji jezdili do rožnovského skanzenu do hospody, kde hrála kapela nejvíce. Byla tam výborná atmosféra a jejich písničky do Dřevěného městečka pasovaly.

Přišel však smutný rok 1954. Manželka začala stonat a její srdce sláblo, až vypovědělo svou službu v říjnu téhož roku. Strýca Matalíka, kterému bylo 74 let, zaplavila tesknost a takový žal, že jej hudba přestala obveselovat, a jeho radost vyzařující oči jakoby vyhasly. V lednu roku 1955 dost silně pokašlával. Dcera Regina se o něj dobře starala a posílala ho k doktorovi, což on odmítal. Režná a slivovica, to byly jediné léky, co uznával. Jakmile nemoc trochu povolila, hned se oťepal a už ho to táhlo k muzice. V únoru se pochovala basa v Novém Jičíně a v kavárně Praha byla zábava, poslední hraní před půstem do Velikonoce. Zima a námaha mu přidaly a bylo jasné, že se musí více šetřit a hrát, až bude venku teplo. Bylo mu 75 let a chřadl svým blízkým doslova před očima. Naposledy ho navštívil Lojzek Fabián, aby ho přemluvil na hraní. Starý kapelník už byl slabý, ale přesto slíbil, že na jaře okřeje a bude zase hrát. Antonín Matalík zemřel 28. března 1955 na mozkovou mrtvici a už si s Lojzkem ani ostatními členy kapely nikdy nezahrál. Toho

Sirotcí po Matalíkovi na jeho pohřbu ve Valašském Meziříčí 30. března 1955

dne v neděli 30. března vysvitlo sluníčko a kolem druhé hodiny přišlo mnoho lidí ve smutečním i ve valašských krojích. Přišly dvě dechové kapely a taky Matalíkovi „sirotci“, jejichž hudební nástroje byly černým sukrem potažené. Od Manského dvora na Žerotínově ulici krácel smuteční průvod až na krásenský hřbitov přes krásenskou kaštanovou alej. „Hory, hory, hory černé...“ zpívali mu jeho kamarádi a slova stékala se slzami po tvářích smutných hudebníků. Až všichni odešli, zůstali jen oni sami u hrobu a naposledy mu zazpívali: „My zme Valaši, jedna rodina... a náš kapelník byl strýc Matalík.“ Tak zazpívali svému primášovi.

V písničce se ale zpívá nadále podle původního textu „a náš kapelník sú strýc Matalík“. Snad proto, že tradice velkých osobností i lidových písní a zvyků přežijí nás všechny a budou tady stále v čase přítomném. Nic lepšího si pro lidového muzikanta Antonína Matalíka nemohu přát.

Josef Hapka: Matalíkova kapela, 1938, akvarel na papíře, sbírky MRV ve Val. Meziříčí

Vzpomínka na Antonína Sousedíka u příležitosti nedožitých 90. narozenin

Jiřina Sousedíková

Chci se s vámi podělit o vzpomínku na učitele a muzikanta, primáše Antonína Sousedíka. Stál u zrodu „valašského krúžku“ Vsacan jako vedoucí a primáš muziky. Jeho ambice směřovaly však k vytvoření vlastní muziky. V roce 1947 soustředil kolem sebe schopné muzikanty včetně bratrance Radomíra Sousedíka, jenž usedl za cimbál. Začali vystupovat pod názvem „Sousedíková cimbálová muzika“. Jako učitel matematiky a hudební výchovy působil delší dobu ve Valašské Polanci. Využil každé možnosti k objevování a notovému zápisu zatím málo známých písní regionu. Ty pak harmonicky upravoval pro ostatní muzikanty. V jeho aranžmá byla přísně střežena čistota valašského stylu a čistota provedení. Muzika se na počátku 50. let minulého století řadila mezi nejlepší široko daleko. Navštívil ji i hudební skladatel Jaroslav Křička. Pozorně poslouchal a vyžádal si zápis několika harmonicky zpracovaných písní (Hore dolinečkú, Nedávaj ňa mamko...).

V té době se stal mým učitelským kolegou a z jeho dosud školního pěveckého sboru jsme vytvořili dětský valašský krúžek. Mezi malými tanečníky byl i talentovaný chlapec, jehož si Tonda (tak jsme mu říkali) všiml a jemuž věnoval zvláštní pozornost. Tím chlapcem byl vynikající interpret lidových písní Josef Laža.

Cimbálová muzika pravidelně zkoušela, byla velmi žádaná, neboť uměla vytvořit zvláště přá-

Muzikanti při vystoupení v ČT 3. 7. 1954 (zleva) A. Sousedík, E. Vyškovský, J. Navrátil, R. Sousedík, M. Chovanec, S. Tomanec (vzadu) J. Zavřel, R. Tkadlec
Foto archiv autora

telskou a neopakovatelnou atmosféru. O její kvalitě nebylo pochyb a zájem projevil i ostravský rozhlas, jenž si pochvaloval úpravu písní. Někdy se natáčelo přímo na Vsetíně (v budově nové radnice). V roce 1952 byla muzika rozšířena o taneční skupinu, jejíž základ tvořili bývalí žáci výše jmenovaného dětského souboru. Obohacením činnosti muziky, posléze souboru se staly zájezdy do Vysokých Tater, kde v sanatoriích vystoupení přispívala ke kulturnímu vyžití pacientů.

Název souboru byl trnem v očích tehdejších stranickým funkcionářům, a tak došlo k nátlaku, politickému nařízení, bylo zapotřebí změnit vše, co připomínalo jakékoliv soukromé podnikání. Došlo tedy na přejmenování Soubor DU (Domu osvěty) Vsetín.

Následovaly zájezdy po celé republice, včetně vystoupení v pražské Lucerně. Zvláště významné bylo pozvání souboru do Českosloven-

ské televize. 3. července 1954 vystoupil v půlhodinovém programu, nazvaném „Pěšinkou humoru“. Bylo to v době, kdy na Moravě diváci neměli ještě možnost sledovat televizi.

Muzika pod vedením Antonína Sousedíka byla na vysoké úrovni. Svědčí o tom skutečnost, že v následujícím roce 1955, roce konání spartakiády a 10. výročí konce války, na celostátní soutěži lidových muzik získala stříbrnou medaili, tedy 2. místo ze soutěžících 36 muzik. Soutěž probíhala od místních kol až po nejvyšší, konané v Praze. První tři muziky dostaly zahraniční zájezdy. A to ne ledajaké. Muzika Antonína Sousedíka měla jet do Norska. Radost převeliká, avšak předčasná. Bylo třeba „požehnání“ OV KSČ. Jméno Sousedík mělo na Vsetíně přece přijít v zapomnění. V muzice primáš a cimbalista Sousedíci, synovci bývalého továrníka. To přece nedovolíme. Jsou to zbytky kapitalistů. Nikam nepojedou a basta! Na zájezd pošleme našeho člověka. On ten Zdeněk je synem komunistického funkcionáře a ty jeho nové písničky („V tej naší fabrice sú pěkné cérečky...“) pomáhají budovat socialismus. Nevádí, že jeho muzika obsadila v místním kole soutěže až 3. místo. A tak se stalo. Aby posílili privilegovanou muziku, přibrali 2 členy vítězné Sousedíkovy kapely Stanislava Tomanca a Evžena Vyškovského, oba straníky. A ti tam už zůstali natrvalo. A Tonda Sousedík? Křivdu cítil, stejně jako ostatní. Vždyť to byla nehorázná komunistická zvůle. Příkladem toho, jak práva jedněch pošlapala, jiným „cestu umetla“. Co mohl dělat? Měl svoji hrdost, nestěžoval si, věděl, že nic nenadělá. Doplnil muziku, láska k lidové písničce, to bylo pro něho nejdůležitější. Na žádné soutěže ho však už nikdo nikdy nedostal. Nejen muzikanti, ale celý soubor pod jeho hudebním vedením se nadále scházeli a bylo dostatek prostoru a příležitosti prožit nezapomenutelné chvíle. Zlom nastal v roce 1964, kdy vážně onemocněl a cítil, že nemůže stát v čele jako primáš muziky.

Navíc v činnosti souboru vyvstávaly i jiné problémy, neboť chyběla podpora patronátu, jenž by finančně pomohl. A tak se hledala cesta, jak z toho ven. Po zralém uvážení se rozhodlo, že

Dobový plakát z r. 1954

soubor ukončí oficiálně činnosti v dosavadní podobě. Tanečníci, kteří chtěli nadále věnovat svůj čas folklorní činnosti, našli uplatnění v jiných skupinách. A muzikanti, ti byli s otevřenou náručí přijati do souboru Lipta, kde hudební stránka pokulhávala za taneční. A byla tu perspektiva činnosti, neboť soubor byl zařazen do výrobního družstevnictví. Mnozí tu již dříve hostovali a nyní mohli sem přejít natrvalo. A tak se stalo, že osm členů bývalé „Sousedkovy muziky“ postupně buď natrvalo nebo krátce zakotvilo v souboru Lipta: Miroslav Hajdík – houslista, Milan Foniok – houslista, primáš, Jaroslav Juřica – klarinetista. Zpěváci Josef Rišica a Jiřina Sousedíková. A zahrál si i hrdina našeho příběhu Antonín Sousedík. Zvážil svůj zdravotní stav, primášovat nechtěl, ale jako kontráš a umělecký poradce byl nadále důležitý v nové sestavě. Dlouhého působení však už mu nebylo dopřáno. Uprostřed nových nápadů, nácvičku hudebního pásma náhle zhasl jeho život. Podlehl dlouhodobě neléčené nemoci předčasně ve věku nedožitých 52 let.

Mám v rukou stříbrnou medaili a diplom z toho roku 1955. Vzpomínám na člověka čistého charakteru, skromného, pracovitého, výborného učitele. Jako uznávaný znalec nezištně věnoval své obzvláštní schopnosti k uchování krásy lidové písně a objevil nejednoho muzikanta či zpěváka, jimž vštípl lásku k folkloru. Doba mu nepřála kvůli jeho původu a jménu.

Ale jsem ráda, že jedny z jeho milovaných houslí znějí v rukou primášky muziky, mé vnučky.

Zpěvačka Jiřina Sousedíková

Foto rodinný archiv

NAŠI JUBILANTI

Foto autor

Pětasedmdesátka akademického malíře Jiljí Hartingera

Richard Sobotka

Akademický malíř a grafik Jiljí Hartinger (nar. 20. 8. 1935 v Karolince) je jeden z mála posledních malířů, který zůstal po celý svůj život věrný rodnému Valašsku. Jeho ateliér v Karolince dýchá teplem a je prosycený vůní malířských barev. Stejně tak Galerie, kterou si nepořídil z komerčních důvodů, ale pro radost, a proto jsou v ní prezentovány také i další malíři.

Jiljí Hartinger studoval v Brně výtvarnou uměleckou školu, potom vysokou školu v Praze u Jana Baucha (malbu) a Antonína Strnadla (grafiku). Po ukončení studia (1963) se vrátil na Valašsko. Věnuje se malbě, volné a užité grafice, grafice ilustrační, tvorbě textilních tapiserií a art protisů, ale také monumentální výzdobě architektury skleněnými leptanými vitrážemi a štípanou mozaikou.

V současné době se zabývá tématy velkých měst. Tyto obrazy v roce 2004 s velkým ohlasem vystavoval ve Frankfurtu nad Mohanem. V současné době pracuje na zakázce pro Evropskou Unii na výtvarné podobě evropských velkoměst. Obrazy budou po dokončení prezentovány na výstavách v Bruselu a ve Vídni.

„Už během studií jsem města dělal,“ říká malíř Jiljí Hartinger: „v Brně boční oltář jezuitského kostela, v Praze interiéry chrámu sv. Víta, sv. Mikuláše a všechny pražské kostely. Také panorama Prahy. Stejně tak jsou pro mne významným inspiračním zdrojem vatikánské muzeum a v Paříži Notre Dame, zúročil jsem je například u obrazu Světla katedrál. Takže při výtvarné podobě evropských velkoměst takto vlastně navazuji na dřívější práci.“

I když mne inspirovaly Marseille, San Remo a další, dominantní pro mne stále zůstává až neuskutečně krásné Valašsko. Ale neuzavírám se do okruhu jen určitých námětů. Právě tím, že stále hledám, že dělám vertikály kostelů a panorama města, vidím Valašsko ostřeji. A je tomu i naopak. Právě to mi umožňuje další rozvinutí.

Podkladem je mi reálná krajina, ale nedělám z nápodoby, nýbrž z představy. Tak jsou obrazy Ráno nad krajinou nebo Večer nad krajinou spíše pocitové. Právě tak města. Nedělám je fotograficky, aby se řeklo toto je Neapol, to jsou Benátky. Mně nejde o to kopírovat města, na to máme pohlednice a videa, ale dělám třeba Ráno nad

přístavním městem nebo Město katedrál. Samozřejmě, že v těch obrazech rezonuje Řím, Marseille, Praha a další, ale snažím se je dostat do polohy nadnesené, pocitové. Jde mi především o náladu, i když konkrétní město zůstává podkladem. Kdykoliv začínám pracovat na novém obraze, už vidím, jak bude vypadat ve finále – světla a barevné odrazy světél ve vodě.

I když často cestuji do světa, nejvíce doma jsem tady v Karolince. I srdcem. Tady jsem se narodil, tady budu pořád doma. Na druhém místě, pokud jde o malování, je Itálie – Řím a Florencie. Římská muzea jsou až neskutečně nádherná.

Když se někdo zeptá, jestli mám pořád chuť malovat, když jsem viděl ty nádherné věci ve Vatikánu, v Louvre, odpovídám slovy básníka Petra Křičky: Nejen průtrž mračen, i kapka rosy dává rostlině vláhu. A mám pocit, že po výtvarné stránce nejen Picasso, Chagall a další velcí malíři, ale i Hartinger dává trošičku vláhy výtvarnému stromu, aby mohl růst.“

K umělcovým letošním pětasedmdesátinám přejeme hodně zdraví a tvůrčí inspirace.

Vítězslav Přikryl devadesátiletý

Ladislav Štěpánek

Neustále zvědavý pan Vítězslav Přikryl se dožívá významného životního jubilea 90 let. Dlouhodobě spolupracuje s přírodovědným oddělením Muzea regionu Valašsko a je neocenitelným průvodcem zvláště po archeologických nalezištích Kelečska.

Pan Vítězslav Přikryl se narodil v Kelči dne 11. 8. 1920. Studoval na gymnáziích v Litovli a Hranicích na Moravě. V Litovli patřil mezi jeho spolužáky významný historik umění František Dvořák, z jehož pera se zachovala následující vzpomínka na školní léta: „Pan profesor přišel jednou později do hodiny a jeden spolužák si tam prozpěvoval. Profesor otevřel dveře a ptá se: ‚Kdo to zpíval?‘ Nikdo se nepřihlásil. A profesor se znovu zeptal: ‚Slyšel jsem zpěv a chci vědět, kdo to byl?‘ Celá třída byla tichá a nehybná. Vzal seznam žáků a ptal se jednotlivě: ‚Absolon, zpíval jste?‘ ‚Ne.‘ ‚Coufalová, zpívala jste?‘ Ticho. ‚Čepelák, Dvořák...‘ a takhle probral celou třídu. Nikdo neřekl ano. Když profesor došel k poslednímu jménu v abecedě, což byl Přikryl, už se dál neptal a rovnou řekl: ‚Všichni prohlásili, že nezpívali, z toho soudím, že jste zpíval vy. Tím jste celou třídu usvědčen a dostanete zápis do třídní knihy, neboť jste se provinil vůči školnímu řádu...‘ Jak řekl, tak udělal. Přikryl, jehož otec byl četnický strážmistr, dostal na vysvědčení ostudnou dvojku z chování.“ (František Dvořák, Můj život s uměním).

I přesto na tohoto učitele vzpomíná pan Vítězslav Přikryl rád: vedl je totiž k zájmu o vlastivědu (sběru lidových pověstí, zvyků...) a přírodní vědy; tyto zájmy provází pana Přikryla dodnes. Do nikoho ovšem nelze jen tak něco „nalít“, přirozenému zájmu se nelze naučit, je možné jej probouzet a podporovat. Ve škole např. probírali Caesary Zápis o válce galské, ale žádný z učitelů jim neřekl, že Kelťové byli i na našem území a možná to ani sami nevěděli. Všechny tyto informace si pan Přikryl musel nastudovat sám, a to tak úspěšně, že je ještě donedávna o Keltech přednášel.

Všechny tyto znalosti V. Příkrýl využil ve svém celoživotním povolání učitele. V letech 1940–41 externě vystudoval Učitelství ústav v Kroměříži. Zájem o dávnou minulost ho přivedl ke studiu na archeologické škole u legendy slovanské archeologie J. Poulíka v Moravském zemském muzeu v Brně 1941–1942. (Tato škola probíhala vždy jeden celý den v týdnu, někdy i dva. Je obtížné pojmenovat toto školení, protože pan Příkrýl si už nevzpomíná na přesný název této školy, o níž se dozvěděl v tehdejší tisku.) Předběhněme na tomto místě: V roce 1995 se po mnoha letech oba pánové setkali u příležitosti otevření archeologické výstavy ve Vsetíně. Bylo nutné obdivovat úžasnou paměť akademika prof. PhDr. J. Poulíka, DrSc., který se na pana Příkrýla rozpomněl, a také neutuchající zájem pana Příkrýla, když se dotazoval na záležitosti odborné povahy.

Vítězslav Příkrýl působil jako učitel a posléze ředitel obecných a základních škol na Zlínsku, nejdéle ve Všemíně 1947–1962. U příležitosti společné prohlídky lokality ve Všemíně jsem měl možnost seznámit se s jedním z jeho bývalých žáků: učta, kterou panu Příkrýlovi projevoval, hovořila za vše. Pan Příkrýl totiž vedl své žáky k vytvoření zájmu o vlastivědu. Po vyučování s nimi často chodil do přírody, kde se prakticky seznamovali s tím, co se učili ve škole. (Dnes by se dalo říci, že předběhl dobu, protože po tomto spojení teoretického a názorného se neustále volá, a prozatím to nedokázala vyřešit žádná školská reforma.) Pan Příkrýl náležel – řečeno jazykem přírodních věd – k již „vyhynulému druhu“ učitelů – badatelů, kteří svými poznatky obohacovali studium svých žáků, takže to pro ně nebyla pouze povinná školní docházka.

Dále působil ve Skaličce (poblíž Hranic na Moravě) do roku 1970, po kterém už nesměl být ve funkci ředitele, a byl přeložen do Zámrska, odkud v roce 1974 do Hustopečí nad Bečvou, odkud v roce 1980 odešel do penze. Ale i po odchodu na odpočinek ještě často vyučoval, když bylo zapotřebí zaskočit.

Ve 40. letech 20. století přispěl svými archeologickými nálezy, uskutečněnými při svých studijních cestách přírodou (byl členem ornitologické sekce při Národním muzeu v Praze – vedl prof. Černý), k vybudování archeologického fondu muzea v Kelči a později obohatil svými nálezy z Kelečska a Valašska další muzea na Moravě. Zpracoval přednášku s diapositivy Z pradáván historie našeho rodného kraje, kterou popularizoval archeologii široké veřejnosti. Objevil velkou mohylu u obce Rouské (Kelečsko). Pro archeologii především zachoval nedocenitelné znalosti o místech archeologických nálezů na Kelečsku, kterými provázal archeology několika generací.

Odchodem do penze jeho aktivity ale v žádném případě nekončí; naopak – nabytý čas využívá pro naplnění svých bohatých zájmů. Má rozsáhlý akční rádius: od Bílých Karpat až po Poodří. Přibližně kolem roku 1988 začíná spolupracovat s botaničkou muzea ing. Milenou Kašparovou, která na tato léta velmi ráda vzpomíná: zpočátku měla pocit, že ji pan Příkrýl zkouší z jejich znalostí, ale velmi brzy rozpoznala, že tomu tak není; chtěl vědět, co zná o regionu, aby jí mohl předat své informace. Udivoval ji svými rozsáhlými vědomostmi o výskytu různých vzácných rostlin v regionu. Působil na ni jako optimista s velkým smyslem pro humor, se kterým je člověku prostě dobře, a nikdy se s ním v terénu nenudila. Příkladem může být cesta do Bílých Karpat v květnu za orchideje-

mi. Cestovali vlakem a pan Příkrýl měl vypsáno asi 7 spojů, které na sebe poměrně těsně navazovaly; a jak jinak – jeden spoj měl zpoždění... Pokračovali stopem a nadšení pana Příkrýla pro věc dokázalo přesvědčit řidiče, který jel jinam, aby je zavezl na potřebné místo! A to už mu bylo 80 let...

Vítězslav Příkrýl dopisoval do přírodovědných periodik (např. Živa), měl jméno v odborné veřejnosti, a tak byl také zván na různé konference. A nezapomenutelná příhoda se stala právě na jedné z nich. Předsedající konference z žertu pana Příkrýla vyzval, ať si také nechá napsat na jmenovku nějaký ten titul, prý to lépe vypadá, a pan Příkrýl vypálil: docent, doktor, inženýr, kandidát věd... Po celou konferenci pan Příkrýl vzhledem ke „svým titulům“ požíval úcty v předsednictvu a dobře se bavil, protože nikdo nerozpoznal, že tomu s těmi tituly tak není, protože v diskusi uplatnil právě ty rozsáhlé znalosti...

Při poslední návštěvě u pana Příkrýla se opět rozhořela diskuse nad Kelty a tomu, co jim předcházelo, a on přímo sršel zájmem o tyto věci. Až venku jsem si vzpomněl, že jsem mu chtěl položit tu obligátní otázku, která se při těchto příležitostech obvykle pokládá: jak jste si v tomto vysokém věku udržel tu duševní a fyzickou svěžest? Ale – nebyla by zbytečná? V dnešní době, kdy se mediální svět točí kolem tzv. celebrit (a co není v médiích, jako by nebylo), je pro mne pan Vítězslav Příkrýl tím vzácným člověkem, který může být komukoli vzorem i bez „kouzel“ médií.

Pane Příkrýle, věřím, že se budeme ještě hodně dlouho setkávat na cestách za tajemstvím nejstarší minulosti tohoto kraje. A k tomu Vám muzejníci přejí hodně zdraví do dalších let.

Vítězslav Příkrýl - literatura a poznámky

Karel Pavelka

Své poznatky o přírodě našeho regionu a části Přerovska pan Příkrýl publikoval v odborných i v populárních časopisech nebo v regionálních novinách. Níže je zřejmý ještě neúplný seznam

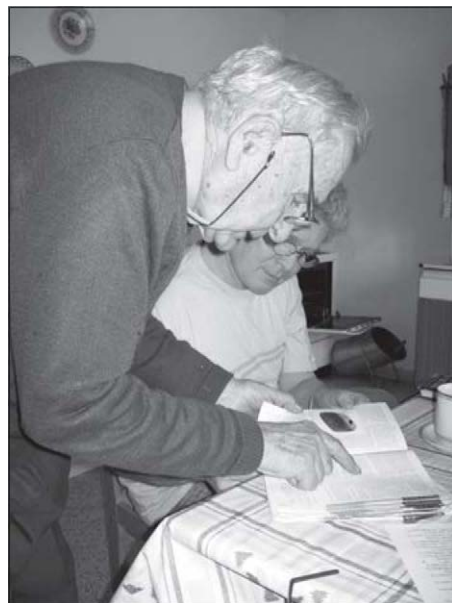

Foto K. Pavelka

jeho publikační činnosti. Když shrneme tento výčet 35 článků, tak zjistíme, že většina z nich se týká ptáků (24), další jiných živočichů (bobr – 2 x), zbytek rostlinných druhů nebo stromů (6), jeden se týká geologie a jeden historie. Pozoruhodné je, že na rozdíl od většiny jiných psal své články sám, ani jediný nenapsal se spoluautorem.

Za přírodou vyjížděl velmi často do bližšího i vzdálenějšího okolí svého bydliště – do Bílých Karpat a na Vsacko především za rostlinami, konkrétně vstavači. Za ptáky pak k Tovačovu a k Záhlincím, do středního Pobečví i do ornitologicky atraktivní oblasti Poodří.

Pan Příkrýl si i ve svém vysokém věku udržuje mladické nadšení pro objevování nových skutečností v přírodě – ještě před pěti lety byl schopen čekat několik hodin v chladné noci v dubnu na lokalitě výskytu bobra evropského u Hustopečí nad Bečvou proto, aby jej osobně spatřil a případně vyfotografoval. Minimálně jedenkrát za 14 dní mám od něj telefonát a jeho prvním dotazem je, co je nového v terénu. Myslí tím především výskyt ptáků hlavně na rybnících a Bečvě mezi Choryní a Hustopečemi nad Bečvou a také oblast CHKO Poodří, které sledují.

LITERATURA A POZNÁMKY

- PŘÍKRÝL V., 1958: Mimořádný výskyt dudků. (*Upupa epops epops* L.). Zprávy MOS 1956 (10-11): 11
- PŘÍKRÝL V., 1957: Běhule obecná (*Riparia riparia*) v pískovíšti u Kroměříže. Zprávy MOS, 5: 7
- PŘÍKRÝL V., 1957: Hnízdění moudivlávka lužního v Pobečví na Hranicku. Zprávy MOS 1957 (3): 4 – 5
- PŘÍKRÝL V., 1957: Hnízdění bukačů malých na rybnících u Hustopeč nad Bečvou. Zprávy MOS 1957 (4): 3 – 5
- PŘÍKRÝL V., 1957: Rybák černý (*Chlidonias nigra* L.) na rybnících u Hustopeč n./B. Zprávy MOS 1957 (3): 4 – 5
- PŘÍKRÝL V., 1957: Volavka bílá (*Egretta alba alba*) na rybnících u Tovačova, okr. Kojetín a u Hustopeč n. Bečvou, okr. Hranice. Zprávy MOS 1957 (6): 6
- PŘÍKRÝL V., 1958: Hnízdiště volavek popelavých (*Ardea cinerea*) u Hustopeč nad Bečvou. Sylvia, 15: 267
- PŘÍKRÝL V., 1958: Zajímavý způsob lovu volavek popelavých (*Ardea cinerea* c. L.). Zprávy MOS 1958 (6): 4 – 5
- PŘÍKRÝL V., 1959: Dudek chocholatý (*Upupa epops*). Svět v obrazech, 23.- 28. 3. 1959
- PŘÍKRÝL V., 1959: Jak loví volavka popelavá. Živa, 7: 77 – 78
- PŘÍKRÝL V., 1959: Rákosník obecný evrop. (*Acrocephalus scirpaceus scirpaceus* Herm.). Zprávy MOS 1959: 52 – 53
- PŘÍKRÝL V., 1960: Rákosník obecný (*Acrocephalus scirpaceus*). Rybník Majdalenka u Hustopeč n. B. Zprávy MOS, V: 52
- PŘÍKRÝL V., 1960: Dudek chocholatý (*Upupa epops*). Živa, 8: 158 – 159
- PŘÍKRÝL V., 1960: Ze života brhlíka lesního (*Sitta europaea*). Zprávy MOS 1960: 14 – 16. Živa, 9: 118 – 119
- PŘÍKRÝL V., 1961: Zajímavosti ze života skorce vodního středoevropského (*Cinclus cinclus aquaticus* Bechst.). Zprávy MOS 1960: 58 – 61. Živa, 9: 199 – 200, Svět v obrazech č. 15
- PŘÍKRÝL V., 1963: Tenkozobec opačný – vzácný hnízdivec v ČSSR. Ochrana přírody, 18: 8
- PŘÍKRÝL V., 1964: Hnízdění tenkozobce opačného (*Recurvirostra avosetta* L.) na Nesytu u Lednice. Živa, 12: 78. Zprávy MOS 1961: 37-39, Svět v obrazech č. 32
- PŘÍKRÝL V., 1967: Několik zajímavostí ze života kulíka říčního (*Charadrius dubius* Scop.). Zprávy MOS, 2: 22 – 32, Živa, XV: 31 – 33
- PŘÍKRÝL V., 1967: Nová lokalita kýchavice bílé (*Vera-trum lobellianum*) na katastru obce Skalička u Hranic (okres Přerov). Živa, 15: 31 – 33
- PŘÍKRÝL V., 1969: Některá data a pozorování ze života šoupálka krátkoprstého. Zpravodaj Severom. obvodu sboru ochrany přírody, Ostrava: 32 – 24
- PŘÍKRÝL V., 1970: Některá data ze života písíka obecného - *Tringa hypoleucos* L. Živa, 18: 154

PŘIKRYL V., 1977: Bledule letní (*Leucojum aestivum*) u Hustopeč nad Bečvou. Památky a příroda, 4: 248 –249
PŘIKRYL V., 1987: Vodní rostliny v povodí Bečvy u Hustopeč nad Bečvou. Zpravodaj Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně, 1987: 34 - 39
PŘIKRYL V., 1995: Věkovitý strom javor polní (*Acer campestre*) u Lačnova v okrese Vsetín. Zpravodaj Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně, 1995: 40 - 41
PŘIKRYL V., 1997: Poznámky o výskytu slavíka obecného (*Luscinia megarhynchos*) v okolí Hustopeč nad Bečvou. Zpravodaj Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně, 1997: 61 - 62
PŘIKRYL V., 1999: Študlov – naleziště jantaru na Valašsku. Podřevnicko, roč. 9:?, číslo 2: 11
PŘIKRYL V., 2001: Mizející ovocný druh oskeruše. Valašsko, vlastivědná revue, 7, 2001/2: 35
PŘIKRYL V., 2002: Několik poznámek k výskytu žebrotky bahenní (*Hottonia palustris*) v okolí Hustopeč nad Bečvou. Valašsko, vlastivědná revue, 8, 2002/1: 35
PŘIKRYL V., 2003: O výskytu žebrotky bahenní v povodí řeky Bečvy. Živa, LI: 158
PŘIKRYL V., 2004: U Hustopeč nad Bečvou se usídlil vzácný živoch. Hranický týden, 23.4.2004, č. 17, Naše Valašsko, 1.11.2004, s. 7
PŘIKRYL V., 2009: Pověst o pánovi ze skaličského zámku. Valašsko, vlastivědná revue, 23, 2009/2: 48

POUŽITÁ LITERATURA

HUDEC K., KOKEŠ O., 1982: Česká ornitologická bibliografie 2 (1934 - 1960). Knihovna MOS sv. 7., OVM J.A.Komenského a MOS Přerov, 194 pp
KOŽENÁ I., HUDEC K., KOKEŠ O., MATOUŠEK B., 1983: Československá ornitologická bibliografie 1961-1980. Knihovna MOS sv. 8., OVM J.A.Komenského a MOS Přerov, 283 pp

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm slaví 85. narozeniny

Vítězslav Koukal

Museum v přírodě jest žijícím organismem... kde se konají lidové slavnosti a zvyky, kde prostě všechn po předcích zděděný... život se trvale udržuje a kde bude zhuštěno vše, co dovede evokovat zanikající obraz venkovského života.

Bohumír Jaroněk

Dovolte, abychom Vás slovy jednoho ze zakladatelů muzea, Bohumíra Jaroňka, pozvali do Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, které patří k nejstarším a největším muzeím v přírodě ve střední Evropě.

Letos si připomeneme 85 let od chvíle, kdy v rožnovském parku - Hájnici - uvítali v dnešním Valašském muzeu v přírodě první návštěvníky. Bylo to v červenci 1925 při příležitosti národopisných slavností nazvaných Valašský rok. Od té doby muzeum významně změnilo svou tvář. Rozrostlo se a dnes nabízí návštěvníkům více než šest desítek zpřístupněných objektů s expozicemi, které se nacházejí v jeho areálech – Dřevěném městečku, Valašské dědině, Mlýnské dolině a Pustevnách.

Dřevěné městečko Foto archiv
VMP v Rožnově p/R

Nejprve je budováno Dřevěné městečko, které zachycuje městskou roubenou architekturu Valašska a prezentuje způsob života malého podhorského městečka v období od poloviny 19. století až po první čtvrtinu 20. století. Areál je dějištěm čtyř významných folklorních festivalů (Rožnovská valaška, Rožnovské slavnosti, Romska píseň a Jánošíkův dukát). Celkový obraz městečka je vytvořen pomocí originálních budov přenesených z rožnovského náměstí, které jsou postupně doplňovány o další stavby (originály i kopie roubených objektů).

V roce 1962 se začalo s výstavbou Valašské dědiny na nedaleké Petřkově stráni. Záměrem koncepce se stala myšlenka na záchranu tradičních roubených domů, hospodářských a speciálních staveb, které byly v původním prostředí ohroženy. Valašská dědina je nejrozsáhlejším areálem muzea. Hospodářské usedlosti, kovárna, studny, zvonice, ale i větrný mlýn a zahrádky jsou umístěny v terénu, který svou členitostí, cestami i

shluky stromů připomíná mnohé vesnice na Valašsku. Areál byl v posledních letech doplněn o další objekty (evangelický toleranční kostel, školu, hospodu s kupeckým krámem) vybudované v rámci tzv. Norského grantu.

Třetím areálem je Mlýnská dolina, soubor převážně technických staveb využívajících jako zdroj energie vodu. Záměrem Mlýnské doliny je prezentovat živé stavby s jejich řízením, která jsou v provozu, aby návštěvníci měli možnost pozorovat zkouňování surového železa a následnou výrobu železného nářadí, lisování oleje, plstění sukna, mletí obilí a řezání desek. Celý soubor objektů vozovny, malé zvoničky, hamru, kovárny, olejny, valchy, mlýna, pily a obydlí lesního dělníka ve společném vztahu získává zvláštní význam, který umožňuje poznání a pochopení života i těžké práce našich předků v minulosti.

Nejmladším areálem Valašského muzea v přírodě jsou od roku 1995 Pustevny, soubor

Valašská dědina

Foto archiv
VMP v Rožnově p/R

objektů secesní architektury slovenského architekta Dušana S. Jurkoviče - restaurace Libušín, hotel Maměnka, Pustevenka a přilehlá valašská zvonice. Tyto ojedinělé památky byly vybudovány v letech 1897 – 1899 stavitelem Michalem Urbánkem ze Vsetína podle návrhu architekta Dušana S. Jurkoviče. Interiér restaurace Libušín je vyzdoben freskami a sgrafity s motivy valašských a slovenských pověstí dle návrhů Mikoláše Alše.

Programová nabídka jubilejního Valašského roku 2010 připomene návštěvníkům historii i současnost našeho muzea bohatou skladbou pořadů, které představí nejen muzejní areály, ale i bohatý folklorní život na Valašsku. Mezi přibližně šedesátkou kulturních pořadů nebudou chybět tradiční zvykoslovné (Masopust, Velikonoce, Anenská pouť, Jar-mark, Vánoce) i tematické (Hejův nožík, Pekařská sobota, Dny řemesel a setkání kovářů), dále dvou-denní pořady představující muzejní areály (Lázeňský výlet, Za robotů na dědinu a Výlet do Mlýnské doliny) a přibudou i některé nové pořady, dokumentující historii muzea.

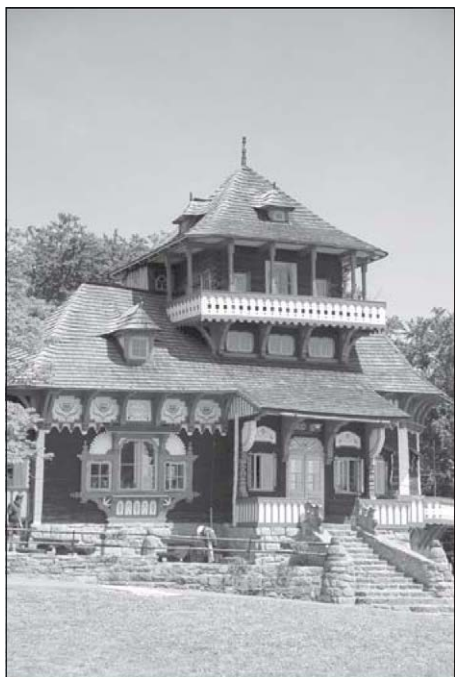
Přejeme všem návštěvníkům Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm mnoho pěkných zážitků na pořadech jubilejního Valašského roku 2010.

Foto O. Mehešová

Interiér lisovny v areálu Mlýnská dolina
Foto archiv VMP v Rožnově p/R

Jídlna Libušín na Pustevnách
Foto archiv VMP v Rožnově p/R

„Divadlo učí spolupráci, nesmírné toleranci a hledání cest ...“

s Miroslavem Urubkem o fenoménu amatérského divadla
rozmlouvala Hana Jabůrková

Setkání s Miroslavem Urubkem harmonizuje duši. Jeho vnímání studentů, které učí na Masarykově gymnáziu ve Vsetíně českému jazyku a společenským vědám, je moudré, přátelské a lidské. Možná je to tím, že s nimi bývá v častém kontaktu i mimo školní výuku a tráví s nimi velký kus svého i jejich volného času jako režisér studentského divadla. Divadelní soubor vsetínského gymnázia vede od r. 1992 s nemalými úspěchy. Navíc působí jako herec v neméně úspěšném divadelním souboru Jana Honsy Karolinka. Divadlem zkrátka žije a o divadle si také rád povídá...

Jak byste charakterizoval fenomén ochotnického divadla?

Vezmu to zeširoka. Myslím, že ochotnické divadlo má určitě svůj význam. Jednak pro ty, kteří ho s ochotou dělají, i pro ty, kteří pak na něj s ochotou přijdou. Obecně, když budu zvažovat jeho proměny, protože už divadlo dělám od svých deseti let, musím konstatovat, že se zejména kolem technického zajištění divadla nic nezměnilo. Vždy záleželo a záleží jen na těch ochotných, všechno se dělá v podstatě na kolenou s přispěním a finanční pomocí lidí, kteří mají divadlo rádi. Co se změnilo, to je volba titulů. Dnes už nejsou tituly zakázané a povolené. Divadlo vzniká pro potřeby těch, kteří ho dělat chtějí, a těch, kteří se chtějí dívat.

Jak podle Vás vnímají odborníci z oboru a samotní diváci rozdíl mezi profesionálním a amatérským divadlem? Porovnávají jejich úroveň nebo naopak očekávají jinakost? Kde jsou vlastně hranice amatérského divadla?

Ta otázka je velice příjemná. Už dlouhý čas řeší problém rozdílnosti ochotnických a profesionálních divadel časopis Amatérská scéna. Re-

dakční resumé je v podstatě takové, že divadlo je buď dobré nebo špatné a že došlo k naprostému prolnutí profesionální a ochotnické scény. Nás, karolinské amatéry, režiruje profesionální režisér, jak tomu u tohoto souboru bylo i v minulosti. Ten mezi nás přináší školu, díky které máme možnost růst. Letos jsme přizvali k hostování i paní Helenu Čermákovou, přední herečku zlínského divadla a nositelku Thálie, naopak náš herec Jožka Králík zase účinkuje v Roku na vsi režiséra J. A. Pitínského ve Zlíně. Nyní ho diváci mohou nově vidět i v Huse na provázku, kde byl obsazen do hry Hordubal. Ta hranice se dnes tedy úplně stírá. Je to dobře, protože profesionálové vnášejí do ochotnického hraní kus řemesla a kumštu a my zase naopak kus pravého života, své srdce a nezbytné nadšení ochotníků.

Koneckonců, v anketě divadelních kritiků „Inscenace roku“ (vyjadřují se ke svému největšímu divadelnímu zážitku uplynulé sezony), vyhlášené Divadelními novinami, se náš amatérský soubor Jana Honsy Karolinka v r. 2005 umístil s inscenací Doma na šestém místě mezi věhlasnými profesionálními scénami, což je naprosto neuvěřitelné! Dosud se v anketě profesionálních

M. Urubek se svými studenty na divadelní zkoušce

Foto archiv M. Urubka

Studenti gymnázia ve hře *Těžká Barbora*, 2007 (Divadelní soubor Masarykova gymnázia Vsetín)

Foto archiv M. Urubka

scén amatérský soubor nikdy neocitl. Tím se na-prosto popřelo nějaké členění na amatéry a profesionály. Divadlo se tedy dá dělit pouze na to dobré a špatné. Poté jsme byli přizváni do ostravského televizního studia, aby tato hra byla natočena pro pořad *Zveme vás do divadla*. Její uvedení se setkal s velmi pozitivními ohlasy televizních diváků.

V amatérském divadle však existuje ještě typ tzv. sousedského divadla, jaké dělají třeba ve Valašské Bystřici nebo ve Velkých Karlovicích. Já to divadlo mám nesmírně rád. Takový typ divadla plní ještě původní účely - účely sousedského potkávání se. Chuť jít se podívat, jak on ten Franta hraje pana barona a pod. To vede k onomu tomu líbeznému propojení jeviště s hledištěm a na druhé straně k laskavému humoru na účet herců - sousedů a příbuzných. Sousedské divadlo si nedělá ambice hledat nové cesty, nejde mu primárně o účast na přehlídkách. Drží se tradičního pojetí divadla, vychází z potřeb toho kterého regio-

nu. Má velký význam pro komunitu, ve které vzniká. Miluji karlovické ochotníky, kteří také hrají zejména pro své diváky. Divadlo těchto souborů je setkáváním se s lidmi, a proto má význam. Oni se nezamýšlejí tak hluboce nad tím, jak ztvárnit své postavy, ale lidství z nich z jeviště přímo číší.

Dá se určit, které období v historii divadelního souboru Jana Honsy Karolinka bylo nejpłodnější a která divadelní hra získala vůbec největší úspěch?

S největší pravděpodobností by to bylo posledních čtyřicet let a z inscenací jednoznačně hra *Doma*. Pan režisér Jan Matyščík, karolinský učitel, soubor na přelomu 60. a 70. let pozvedl až na úroveň národních přehlídek. Po něm pak přichází Jan Honsa, výrazný mladý herec zlínského divadla, který soubor otevřel odvážnému repertoáru a cíleně jej vedl k výslednému inscenačnímu tvaru. Po jeho tragické smrti se už za režisérským pultem střídali Karel Semerád, Antonín Na-

vrátil, prof. A. Hajda a prof. M. Plešák, akademičtí funkcionáři JAMU, až po současnou osobnost divadelního souboru Martina Františáka, uměleckého šéfa ostravského Divadla Petra Bezruče. S každým z nich přicházel režisérský kumšt, který posunoval soubor k elitě amatérského divadla. Díky těmto osobnostem pak do Karolinky přicházely i další přátelské kontakty, např. se zlínskou profesionální scénou, které by jinak amatérský soubor nemohl dobře zaplatit. V tom to bylo obohacující a soubor vyletěl na absolutní špičku. Hodně v tom pro nás udělal prof. Plešák, který působil léta ve Zlíně jako dramaturg, a ten už si ohlídal, komu by náš soubor mohl vyhovovat, a doporučil nás. Poslední „přihrávkou“ Mirka Plešáka byl právě valašskomeziříčský rodák Martin Františák. Díky těmto osobnostem se pak utvářely i další přátelské kontakty, např. se zlínskou scénou, a v případě výtvarníka Honzy Štěpánka z Prahy, hudebníka Davida Smečky a režiséra J. A. Pitínského se souboru dostalo možnosti spolupracovat s absolutními špičkami současného divadla profesionálního.

Pokud jde o samotnou hru *Doma*, bylo nám dopřáno dosáhnout něčeho, o čem by se amatérům nikdy ani nesnilo. Hru, jejíž výsledného tvaru jsme se dobírali společně s režisérem při řadě přátelských posezení, debatách, procházkách valašskou krajinou, si nakonec vybralo divadlo drahé jistě nám všem – Zlatá kaplička. Nezapomenutelným zážitkem pro každého z nás byl okamžik, kdy z jeviště Národního divadla v Praze zaznívala valaština a kdy jsme při děkovačce stáli společně s představiteli „našich“ rolí mezi zlatými portály.

Kolik divadelních kusů je možné ročně nastudovat s ochotnickým souborem?

V roce 2005 slavilo divadlo v Karolince stoleté výročí. Když počítáme na každý rok jednu, dříve i dvě až tři nastudované hry, mohlo by to být tak kolem 150 inscenací. Soupis her sice existuje, ale rozhodně není úplný, protože některé období bylo zachyceno lépe, jiné méně. Dnes soubory většinou nastudují jeden kus ročně. Náš současný režisér M. Františák, který je pracovně nesmírně vytížen na profesionálních scénách i v ČT, chce ale psát přímo pro nás, protože s námi žije a dobře zná všechny jednotlivce souboru i jejich schopnosti, které pak zúročují na jevišti a které on při práci ještě dále formuje. Vznik každé inscenace má samozřejmě i své obtížné průvodní jevy, které nás často zbytečně rozčilují. Mnohdy se něco naučíme nazzpaměť a režisér to potom zahodí, protože mu to nezapadá do jeho koncepce, která se tvoří postupně. Náš poslední kus *Nevěsta* tak vznikl dva roky. V dnešní době jsou také lidé pracovně vytíženější, a tak více než jednu hru za rok nemají šanci ve svém volném čase společně nastudovat.

Divadelní soubor z Karolinky má dnes domovskou scénu na Hovězí. Co se stalo?

Po četných reprízách naší hry *Doma* se část lidí ze souboru Jana Honsy vyčlenila, založili divadelní soubor s odlišným repertoárem a jdou po své vlastní linii a za svou vlastní představou divadla, kterou už nyní nespojují s osobou Martina Františáka či s námi ostatními, ale s Valašským národním divadlem. Protože nám pak byly nabídnuty akceptovatelnější podmínky pro práci na Hovězí, tak se nyní naši domovskou scénou stalo zdejší kulturní zařízení.

V březnu náš soubor čeká krajská přehlídka, kde bychom rádi uvedli naši novou hru Nevěsta. Vzešla z deníkových zápisků paní Javorkové ze Santova. Přál bych si, aby se líbila a aby ji porozuměli později i v Čechách, kde s ní, doufám, budeme hostovat. Tato hra je na rozdíl od Doma daleko náročnější na diváckou pozornost, příběh je daleko hlubší a krušnější tím, jak popisuje těžké životní osudy prosté vesnické ženy. Jsem docela zvědavý, jak bude zasahovat diváckou obec mimo náš region.

Už téměř dvacet let jste vedoucím Divadelního souboru Masarykova gymnázia ve Vsetíně. V čem je práce se souborem mladých ochotníků odlišná od činnosti souboru dobrovolníků starších ročníků narození?

Studentské divadlo má svá specifika. Tvoří ho mladí lidé elánem, chutí dělat divadlo a nezdolnou energií. Je to pro mě obrovský motor, a na druhé straně i závazek - dovést veškeré aktivity kolem přípravy divadla do zdárného konce. Oni jsou výraznými osobnostmi s vyhraněnými názory, které potřebují jednotící ruku, jinak by se to celé rozpadlo. Jsou srozuměni s tím, kdo je vede, vědí, kdo je šéf a kdo bude udávat ten základní tón. Ale samozřejmě přicházejí i s osobním vkladem a je třeba, aby vše jako celek fungovalo. Právě ono hledání, provázené nezbytnou vzájemnou tolerancí, je na tom všem to pěkné. Po čtyřech letech se mi úplně promění celý soubor. Ti nejzkušenější, které si za čtyři roky tzv. vychovám, z divadla odcházejí. Dalo by se tedy říct, že jde o sisyfovskou práci, ale naštěstí ti odcházející stíhají ještě kus toho sobě vlastního naučit zase ty mladé, takže se vše předává, je to věčný koloběh. Někdy se bývalí talentovaní členové souboru stanou mými asistenty na soustředěních a zkouškách a při této spolupráci panuje vždy příjemná rivalita mezi bývalými a současnými členy souboru charakterizovaná nejspíše slovy: „Jo to když my jsme hrávali, to bylo jiné divadlo...“. Soubor si ale už léta drží vyrovnanou, dobrou úroveň, což dokládá několikaletá účast na národních přehlídkách, kde dosahuje výrazných úspěchů. Prostředky, které volíme, jsou moderní, ale v žádném případě se nesnažím sklouzávat po vlně módnosti jako mnohá dnešní studentská divadla. Experimenty jsou často dělány jenom pro přitažlivou formu, ne pro obsah. Divadlo, kdy herec vyskočí na stůl a vyčurá se publiku na hlavu, to není naše cesta. Nezávažné blbnutí na scéně neuznávám. Představení by mělo mít vždy jednoznačný tvar a vypovídat o míře kultivovanosti jeho tvůrců.

Věnuje se někdo z Vašich odchovanců profesionálnímu divadlu?

Ano, jsou mezi nimi i profesionální divadelníci, ať už pracují jako herci nebo třeba jako dramaturgové či divadelní manažeři. Z těch, kteří se dostali nejdál a kteří jsou dnes už i mediálně známi, bych jmenoval Renatu Visnerovou – Prokopovou, Zdeňka Trčálka, který hraje v Uherském Hradišti, ale třeba i Kristýnu Janáčkovou, Tomáše Koňářika, Kláru Mišunovou a mohl bych jmenovat i další.

Čím je divadlo pro Vás osobně?

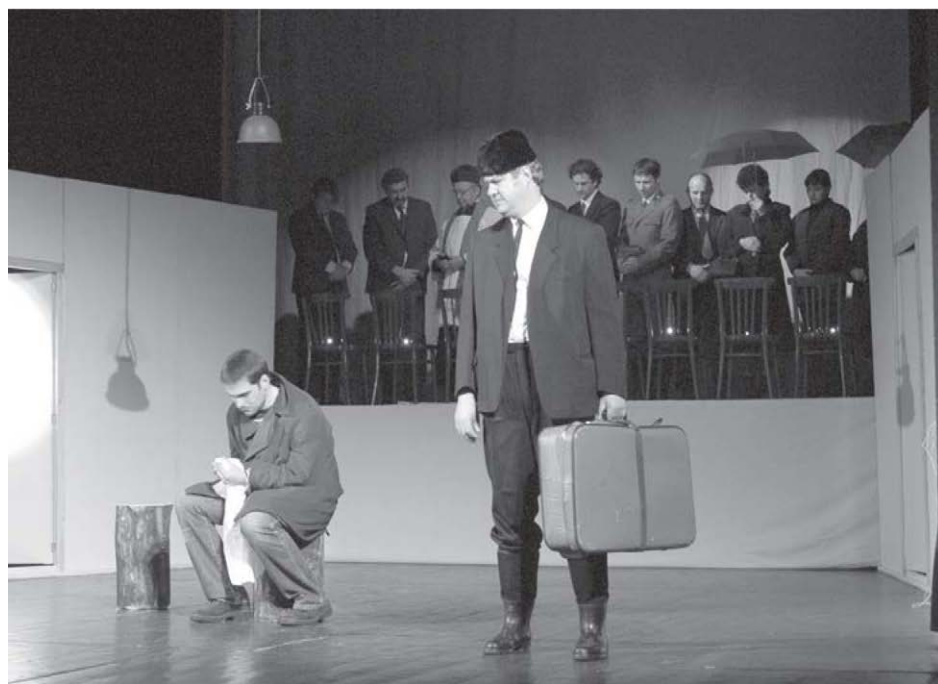
Od prvopočátku je jakýmsi magickým světem, ve kterém je spousta možností, jak hledat sám sebe, jak hledat druhé lidi, nacházet v sobě porozumění. Je velkou učebnicí tolerance a uvědomění si určitých vlastností, které jsou nutné pro koexistenci s ostatními lidmi. Divadlo je pro mne obrovskou živ-

notní náplní, která mi přináší samozřejmě potěšení, ale i tu řadu problémů, přes které se člověk musí dostávat. Pociť, kdy večer člověk stojí před zataženou oponou a má hrůzu z toho, co bude, až se ta opona zase zavře, ten je nesdělitelný, neopakovatelný. A když pak navíc má ještě člověk možnost zažívat pocit, kdy jeviště s hledištem souzní a herci s diváky se potkávají ve svých osudech, je to moment splnutí, přinášející oboustranné potěšení. A to je asi ta chvíle, pro kterou se divadlo dělá.

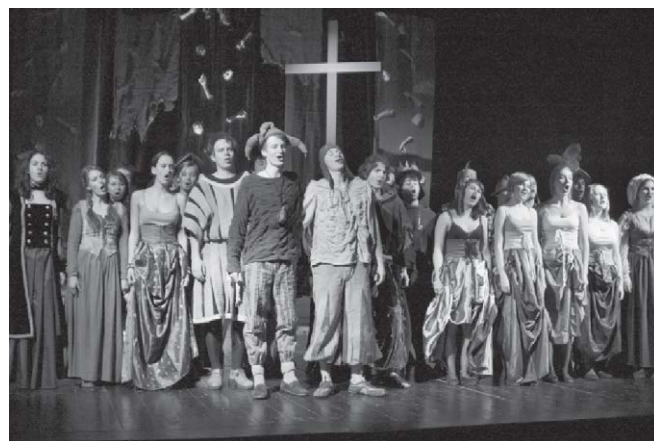
Já už žiju divadlem od desíti let. Kdysi mě jím nakazila paní učitelka Skokanová na základní škole ve Štítině nad Vlčí, od té doby jsem se chtěl divadlu věnovat. Pro mne bylo divadlo průlomem do úplně jiné reality – barevný obraz naprosto živý a hmatatelný! Na základní škole se moje okouzlení divadlem dál formovalo a na gymnáziu ve Valašských Kloboukách bylo jenom posíleno.

V jednom divadle, které dnes aktivně dělám, jsem jako herec, tedy s minimální zodpovědností za kus jako celek, kde si v kritické chvíli musím pomoci sám, ve druhém jsem režisér, takže s maximální zodpovědností za všechny a za všechno, ale s nezdolnými pomocníky. Tím, že jsem pedagog, rád pracuji s mladými lidmi, které mám

navíc možnost blíže poznat. Místo jednoho kroku k jejich poznání udělat díky divadlu hned kroky tři. V souboru mám s nimi mnohem užší kontakt než za katedrou. Je to pro mne obohacující, omlazující, jakýsi elixír života... Mám nesmírně rád nejen samotné zkoušení, ale i schůzky, na kterých se vyrábí scéna. Je to nesdělitelný pocit, kdy je 25 hlav skloněných nad manuální činností, o které netuší, že jsou jí vůbec schopni. Kousek po kousku se tak zhmotňuje divadlo – sen, který zatím žral jen v našich hlavách a který si najednou mohou osahat i svými vlastními rukama. Divadlo je fenoménem proto, že učí spolupráci, nesmírné toleranci a hledání cest, přináší prostor pro sebevyjádření, pro rozvoj fantazie a citů, ale i možnost vyhrát si a „...pořádně si zařádit“. Vede pochopitelně také k utváření osobnostních charakterových vlastností. Je to křehký organismus, který pozná jakékoliv vychýlení jedince. Studenti při něm odvádějí neuvěřitelný kus práce, aniž by si to uvědomovali, obrovsky je to zatím přesahuje, ale jednou jim to dojde, a to je radostné. Když mladým lidem něco nabídnete, oni vám to mnohonásobně vrátí a vrátí to i životu jako takovému.

Martin Metelka a Miroslav Urubek v roli strýce ve hře Doma (Divadelní soubor Jana Honsy Karolinka)
Foto archiv M. Urubka

Ze hry Thyl Ulenspiegel, 2008
(Divadelní soubor Masarykova gymnázia Vsetín)

Foto archiv M. Urubka

Jarní zvyky a obyčeje v zápiscích kronikáře

*„Jaro se k nám blíží – i ten sličný máj,
usmívá se slunko, usmívá se háj,
stříbrné své vlny řeka vyleje,
přijde jaro, přijde, člověk okřeje.“*

Chodění s májčkem

Na Smrtnou neděli chodívaly školní děti s májčkem. Byl to vršek jedlový nebo smrkový, vystrojený barevnými papírovými řetězy a pestřími fábory. Pro každou dcerku bylo ctí nésti tento májček. Obyčejně se jí dal nésti, když se šlo k příbuzenstvu, ke kmocháčkům nebo domů, aby se více dostalo. Těmto dětem dávali lidé drobné peníze – krejcare a někde pěťinku, tj. 10 haléřů. Kde dostaly šestku (dvacetihalěr), to byla událost. Při vstupu do domu zpívaly starou školní píseň: „Jaro se k nám blíží – i ten sličný máj, usmívá se slunko, usmívá se háj, stříbrné své vlny řeka vyleje, přijde jaro, přijde, člověk okřeje. Rozpuknou se ledy, volný bude proud, po vlnách šumících lodě budou plout, pole vydá klasí, ptáček zapěje, člověk v duchu lásky celý okřeje.“ Když obešly celou vesnici, přišly pak do chalupy té vedoucí, májček odstrojily, podělily se fábory, penězi a vajíčky. O šizení jako u kluků slyšeti nebylo. Starší děvčata měla vždy nárok na větší díl, to už byl příkaz zděděný po předcích a také se řádně dodržoval.

Pálení nebo topení Mařeny nebo Mařáka

Také se v naší obci až do první světové války udržel zvyk vynášení smrtonosky nebo smrtonošky ze vsi. To se pořádalo po májčce. Děvčata měla již připravený nástroj slaměný došek na žerdi buď v ženských nebo v mužských šatech (cárech). Podle toho to byla Mařena nebo Ma-

řák. S tím pak šla děvčata za doprovodu kluků s velikým řevem do Hájka, kde byla smrt upálena nebo utopena v Kubešově luži. Při tom děvčata zpívala: „Jaro jde do vsi, smrt nesem ze vsi...“ To bylo dětské radosti a křiku, o tom darmo vzpomínat. To se již nikdy nevrátil.

Klapotání

V naší vesnici se dosud zachovalo klapotání. Hned na Zelený čtvrtek, kdy dle báje odletí všechny zvony do Říma, vedou páni kluci prim. Sejdou se u kaple a obcházejí celou vesnici. Velicí vpředu – malí vzadu, a těm se říká ocásek. Tam se dávají ti nejmenší špráci. I pro ty je to pohanou, že musí

klapat v ocásku. V některých obcích klapotají kluci bez taktu, jenom dělají řehot na dřevěných řeh-táčkách. V Zámorskách to jde rytmicky: ra – ra – ratata, ra – ra – ratata. O třech hodinách na Velký pátek všeci kluci se myjí v Hašovém dole v potoku, pak vstanou a pomodlí se u jabloně. Jinak mají zastavení u každé sochy a tam se pomodlí. Kráčí v přesných řadách a okolo pobíhají přijímači. To jsou kluci, co mají vyjít ze školy, a tradice je, že nakonec při dělení každého řádně osídí. Ty nejmenší nejvíce, a tak to jde z generace na generaci – bylo prý, je a bude. Na Bílou sobotu chodí dům od domu a modlí se. Za dary: peníze a vajíčka poděkuje „Pán Bůh zaplat, kde jste vzali, abyste nepoznali.“ A běda tomu, kdo klapotání zaspí. Ten je vyloučen a nedostane nic. Takový je klukovský řád!

Vyškrabované velikonoční kraslice a historické klapotky z Valašska

sbírkou MRV ve Vsetíně, foto M. Ošťádal

Cestička od milenky

Také až do našich dob se udržel starý zvyk vysypávání cestičky od milenky, buď plevami nebo řezankou. To dělali obyčejně mládenci, aby poškádli dívku, anebo děvčata, aby pozlobila chlapce. Někdy to bylo také ze zoufalství, když se mládenci nebo dívky stalo, že byli svými milými opuštěni a že ti to hledali své štěstí jinde. Obyčejně ze soboty na neděli byly vysypané chodníčky, aby se mělo o čem povídat, až se půjde z Kelče z kostela domů.

Hůře to dopadlo, když takový chodníček byl vysypaný od nějaké vdovy k ženatému pantátovi, zvláště když byl u panímámy v podezření. Tu bylo v domě boží dopuštění. Litily hmoždíře, hrnce, putny a škopky, hrotky a hrotice a co bylo po ruce. Když se to povedlo, tak vesničané se z toho škodolibě radovali.

Ale běda, dověděl-li se to postižený, kdo mu tu čertovinu spískal. To se potom vyřizovalo po chlapsku, obyčejně až se šlo potně z hospody. A ten, který si to slíznul, nešel pak dlouho mezi lidi, protože měl hubu opuchlou jako vycpaný stružok. Takové taškařice již upadly v zapomenutí.

Do kroniky obce Zámorský (obec na Kelečsku) zapsal v 50. letech 20. stol. Ferdinand Trlifaj. Do etnografického archivu Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně opis předal pan Vítězslav Příkryl.

Ilustrační foto děvčat s májčkem Foto B. Příkryl

ZBOJNICKÁ KOŠULÁ, komb. technika

STROM S JABKAMA, ze souboru Mírný smutek, komb. technika, 2009

LŮKA, komb. technika, 2010

KAŠPÁREK, JAK HRAJE NA RŮŽI, komb. technika, 2009

LODKA, komb. technika, nedatováno

SAMA, komb. technika, 2010

Foto Milan Ošťádal

V ATELIÉRU

Textilní výtvarnice Karla PALÁTOVÁ se narodila 23. 6. 1945 v Pržně. Studovala na SUPŠ v Uherském Hradišti (1960 - 1964) a na VŠUP v Praze, v ateliéru textilního umění u A. Kybala (1965 - 1971). Po studiu pracovala v pražském Jedličkově ústavu a od 1976 byla zaměstnána jako vychovatelka a učitelka výtvarné výchovy v Ústavu pro neslyšící mládež ve Valašském Meziříčí. K učitelské praxi se vrátila v roce 1989 a až do současnosti vyučuje jako výtvarný pedagog na valašskomeziříčském gymnáziu. Epizodami se v jejím profesním životě stala dvě krátká působení ve funkci vedoucího výtvarníka v gobelínových dílnách ve Valašském Meziříčí, a to v letech 1978 a 1989. Věnuje se textilnímu výtvarnictví a vytvořila řadu komorních a navrhla několik monumentálních textilních aplikací a tkaných tapisérií zejména do profánních budov v regionu. Její volná umělecká tvorba zahrnuje intimní, poetické kresby, akvarely, kvaše, textilní grafiky a tisky z papírových šablon, inspirované biblickými příběhy, světem pohádek a dětské imaginací i vzpomínkami na vytrácející se tradiční prostý život na valašském venkově. Jejím dílem je rozsáhlý soubor volných ilustrací k Horním chlapcům od L. Nezdařilovy vzniklý v 1. pol. 80. let, na který dále navazovala a např. ilustracemi doprovodila 4. vydání této sbírky (2002). Vystavuje sporadicky, v posledních letech výlučně na Valašsku. Ke svému životnímu jubileu uspořádala letos komorní retrospektivu v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí a svou tvorbu reflektující zbojnickou tematiku prezentuje v současnosti na výstavě Zbojnický mýtus ve vsetínském muzeu.

Pro vsetínskou výstavu jste namalovala soubor obrazů, ke kterým Vám inspirací byly texty lidových písní, jádrné valašské vyprávěny Jana Kobzáně a především Váš celoživotní inspirační pramen - Nezdařilovy básně. Vaše ztvárnění se rozchází s oslavným heroickým pojetím, tradičním v regionálním výtvarném umění. Vlastně „bojíte ryze maskulinní mýtus“ a pohlížíte na zbojníky očima ženy...

Čtu mezi řádky a nevidím v příbězích hrdiny, ale stopy, které po sobě zanechávali. (Mementa morii.) Zkrvavené „košule“ zabíjených, valašky zatáté do osamělého stromu se jmény zapomenutých. Stopy v krajině - opuštěná vyhasínající ohniště, místa poznamenaná násilnou smrtí, rozvrácená přepadená stavení. Ale také bolestné stopy v srdcích žen, které je milovaly, marně čekaly na jejich návrat a samy nesly tíhu bezútěšného osudu. Jednu z Nezdařilových básní mám obzvlášť ráda, mladá matka (závitka) se synáčkem v náručí sedí u pece, venku padá sníh a báseň končí slovy: „...po pás je lásky. A pořád ještě sype.“

Vaše dílo - tu baladicky, onde spíše lyricky laděné - se po čtyřicet let tvůrčí činnosti jeví obdivuhodně jednolitě, jak po formální, tak motivické stránce.

Jsem v podstatě „nekulturní“ bytost. Nemám čas hlídat trendy ve výtvarném umění a sledovat, co to znamená „být současný“. Ostatně ani nevím, je-li to důležité. (Už profesor Kybal mi řekl, že škola na mě nezanechá žádný vliv...) Nikdy jsem nebyla členkou výtvarné skupiny, vystavovala jsem málo, neměla jsem políšku prezentovat samu sebe. To, co mě utváří (a moji tvorbu), je víra v Boha, vztahy k rodině, blízkým, k rodnému místu. (Mám ráda staré lidi tady u nás, kteří ještě vlastní schopnost mluvit nádherným zvukomalebným jazykem našeho nářečí.) Sílu čerpám ze života na vesnici; ráda suším seno, pracuji na poli. Obobacuje mě i moje profese pedagoga, která mi nedovoluje zestárnout...

Za smysluplnější (než výtvarnou profesí) považujete svou činnost pro druhé, ať už jako kurátorka ČCE nebo jako pedagožka...

Učitelství je nesmírně zodpovědná práce. Cítím za ni obrovskou vděčnost a představuje pro mne celoživotní zisk. Blízko mladých lidí je moje velká inspirace. Neučím je technice, ale ponukám je k tomu, aby byli pozorní, vnímali krásu přírody, nebe nad námi... Aby hodně četli, přemýšleli. Mě osobně provázejí životem zejména tři knihy - Nezdařilovi Horní chlapci, Exupéryho Citadela a Bible. Studenty neformuji, každý z nich je individualitou, jen je povzbuzuji, aby se neostýchali své myšlenky, pocity a prožitky vyjádřit.

Srdečně Vám děkuji za rozhovor.

-OM-

DEPOT BRONZOVÝCH NÁRAMKŮ z Kychové, 750 – 500 př. n. l., 23 kusů

Tento poklad bronzových náramků našel v roce 1943 lesní dělník Petr Maňák, který sbíral kámen na stráních na opravu cesty v údolí Kychová v obci Huslenky. Náramky ležely zapomenuty v kůlně, až si na ně v roce 1947 vzpomněl jeho syn, když se učili ve škole o dávných dějinách, a přinesl je do školy. S tímto synem, Josefem Maňákem, jsme po více než 60 letech navštívili místo nálezů a v jeho vyprávění ožívaly obrazy z té doby...

Pro **hromadný nález** záměrně ukrytých předmětů se v archeologické literatuře vžil označení z francouzštiny – **depot**. Časově náleží do pozdní **doby bronzové** – v absolutním datování mezi roky cca 750 – 500 př. n. l. Důvody ukrytí mohly být různé: sklad obchodníka na kupecké stezce k Papajskému sedlu, nebo také votivní – dary dnes už neznámým silám, božstvům. Tento nález tedy vypovídá o duchovních představách tehdejších lidí.

Náramky mají jemnou rytou výzdobu; v „akordu“ s výzdobou dalších předmětů denní potřeby, např. keramických nádob, tvoří souhrn, který bychom označili v historických epochách jako sloh (např. gotický). Lid, který je tvůrcem tohoto slohu, se jím odlišuje místně od jiných kmenů té doby a také v čase.

Stráž, na které se tyto náramky nalezly, nese starý název Žáry a na některých mapách toto místo nese také název U Žárských; byli obyvatelé tohoto místa po něm pojmenováni?

Pozdní doba bronzová, z níž náramky pocházejí, se také nazývá dobou popelnicových polí (popelnice – urna); a to z důvodu všeobecně rozšířeného žárového pohřebního ritu (pohřbívání žehem). Tato podobnost by naváděla k otázce etymologie, zda paměť o místě nesahá až do doby úkrytu náramků. Slovník valašského nářečí S. Kazmíře má však pro slovo žár, žáry jiné vysvětlení: chalupy v bývalém lese... A tak nezbývá, než opustit tuto teorii, byť by se to sebevíc nabízelo.

Dnes už takovéto nálezy obohacují muzejní sbírky pouze vzácně. Obchod s těmito předměty je výnosný byznys, a tak není vzácností vidět v amerických muzeích skvosty z pravěku např. ze Slovenska, anebo prodej bronzových nálezů z Moravy na vídeňských ulicích. Bez nadsázky se dá hovořit o vyloupené minulosti – a obecně platí, že národ, který takto zachází se svou minulostí, nemá ani žádnou budoucnost.

Ladislav Štěpánek